

Niels Jægerum

AT BAKSE MED LIVET

– om et godt børneliv og mod til opdragelse

Kroghs Forlag A/S

At bakse med livet

– om et godt børneliv og mod til opdragelse
© 1999 Niels Jægerum og Kroghs Forlag A/S
Chr. Hansens Vej 3, 7100 Vejle
Tlf. 7582 3900, fax 7582 3271
www.kroghsforlag.dk
E-mail: kf@jto.dk

Produktion:
Kroghs Forlag A/S og
Jørn Thomsen Offset A/S, Kolding

Bogen er sat med Garamond og Optima

ISBN 87-7469-395-6

Illustrationer:
Michael Daniel N. B. Nielsen

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk, eller anden gengivelse af eller kopiering fra denne bog eller dele deraf er uden forlagets skriftlige samtykke ikke tilladt ifølge gældende dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag til brug i anmeldelser.

INDHOLD

FORORD 7

Grundvilkår i opdragelse 8

BARNETS INDRE BILLEDER 9

- at vokse op for hurtigt for tidligt
- voksnes nærvær og fravær i børns liv
- om børn, der holder op med at lege
- at gennemleve kærestesorgen
- at have en fantasiven
- når børn ikke må græde og le
- når barnet skal udfylde forældrenes liv
- presset på barnet

At vokse op langsomt 10

At slukke et lys 13

Jorden bliver glad 17

For barnligt at være barn 19

Kærlighedens smerte 23

To til bords 27

Et grådfrit barn 29

Det omklamrede klisterbarn 33

Fantasyvene 35

Grundvilkår i opdragelse 38

JORD UNDER NEGLENE 39

- om at lege i det fri
- når fristelsen bliver for stor
- hvad man selv må erfare
- om at risikere sig selv på kanten af det farlige
- om den søde ængstelse
- da der var brug for børn
- moderne indvirkning på børns sind
- om vore oversikrede børn

At synge om vinger 40

At begrave samvittigheden 43

At skyde sig selv i foden 45

At kravle over vejen under tæppet 49

Barndommens sus 51

Da farfar var lille og gik løs 53

Futurekids og individualismen 59
De indhegnede børn 66

Grundvilkår i opdragelse 68

BØRNS HEMMELIGE LIV 69

- at kunne klare smerten, når barnet gør sine egne erfaringer
- et godt børneliv og mod til opdragelse
- om dumdristighed og livsmod
- om de erfaringer vi gør os i mørket på afstand af de voksne
- den nødvendige kontakt med det forbudte i barndommen
- betydningen af kropslig nærhed
- hvad der sker på en lejrskole om natten

Den forbudte sidevej 70

Klar til livet 72

Det svajende tårn i barndommens svimmelland 76

I ly af mørket 79

Sødmeskræmte erfaringer 81

Gemme under tæppe 82

Børn på natudflugt 83

Grundvilkår i opdragelse 86

VOKSNES NÆRVÆR 87

- er det dig eller mig, der bestemmer?
- om at bruge børn som et middel i sit eget liv
- om angsten og trygheden
- magiske væsener i børns liv
- om delebørn og ro i sindet
- når børn udforsker rummet
- når forældrene vil bestemme barnets omgangskreds
- om at kunne leve sig ind i børnenes liv
- børns angst for det nye

Børn som krammedyr 88

Nissen holder øje med os 91

At blæse ånd i forstanden 93

Hos farmor én ad gangen 96

Det dårlige selskab 100

Børn med bid i 105

Grundvilkår i opdragelse 108

FORÅR I BARNEKROPPEN 109

- kønsbevidsthed og rollelegen
- om drenges fantasier
- om pigers hemmeligheder
- når kæledyret dør
- om at blive væk eller være på tur
- børns verden og de voksnes regler
- eksperimenter med det levende
- det selvcentrerede barn
- om psykisk voldtægt af barnet

Numsesnak 110

Damer i sandet 113

Piger i baghuset 115

En tid til Pelle 117

På „tanken“ efter is 123

Når filmen knækker 126

Nålen i spyfluen 128

At tørre barnet af sig 130

Grundvilkår i opdragelse 132

ER DET DIG ELLER MIG, DER BESTEMMER? 133

- om eftergivenhed og tomme trusler
- betydningen af voksenmodeller
- det, der virker, behøver ikke at være rigtigt
- om hvad det er vi lærer i legen
- om ikke at tage forskud på barnets behov
- principper vedrørende rygning og spiritusi puberteten
- børn og andenhåndserfaringer
- boldens betydning i et godt børneliv
- om fantasi og erkendelse
- at møde det skæve

Det sidste ord 134

Det hysteriske morgenbarn 136

Legens spejling og sceneskift 139

En pose øl 143

På anden hånd 146

Bolde i luften 149

Hulespor 153

Troldheksen og de skæve 157

Grundvilkår i opdragelse 162

SØSKENDE OG VENNER PÅ GODT OG ONDT 163

- om drenges kropslige liv
- om at få følelserne i klemme
- om betydningen af at have en søster
- som brødre vi slås
- om børn uden for fællesskabet
- om venner, der sidder i hjertet
- om at lytte til naturens musik

Negertamtam 164

At læse barnet 168

En mus til søster 170

Du tør ikke! 172

Børn uden venner 174

Kammerater på en tagryg 179

En bjergkæde af skyer 185

Grundvilkår i opdragelse 186

Noter 187

Bøger om opdragelse 188

FORORD

Denne bog handler om børn og unge, der er på vej ud i „den store verden“ for at lære sig selv at kende. På denne opdagelsesrejse findes der nogle særlige intense øjeblikke, hvor livet trækker sig sammen, og man bliver ét med sine omgivelser. Barndommens sus findes ikke på den forudsigelige vej, men på livets slingrevals, hvor glædeståren og livssmerten lurer lige om hjørnet. Børn kaster sig sultent over hverdagens fænomener, og ser det allerstørste i det allermindste gennem de langsomme glæder og de stille store øjeblikke af sanselig fortættethed, hvis vi giver dem mulighed for det.

Bogen viser hen til de indre forestillinger hos børnene og glæden ved selv at opdage tingenes sammenhæng.

En væsentlig inspiration til at skrive „*At bakse med livet*“, er kommet fra de mange tankevækkende spørgsmål, jeg har fået fra forældre, bedsteforældre, pædagoger og lærere i forbindelse med min foredragsvirksomhed rundt omkring i landet. Der eksisterer ikke færdige svar på dybe eksistentielle spørgsmål, og bogen skal derfor ikke læses som en kogebog i opdragelseskunst, men langt mere som et personligt bud på, hvad jeg tror, der er vigtigt i samspillet med børn.

Tak til alle der har givet næring til denne bog i kraft af levende fortællinger og tankevækkende spørgsmål.

Vel mødt til historier om børn.

Niels Jægerum

AT VOKSE OP LANGSOMT

*„Selv det mindste barn er større
end den største teori.“*

INDISK ORDSPROG

Det vi kan ønske os, når vi står med et lille nyfødt barn på armen er, at dets livsflamme må brænde længe, inderligt og kraftigt. Det er også en forunderlig tanke, at der ikke findes så meget mørke i hele universet, at det vil kunne slukke dette ene lille lys. Ikke om så alt mørket gik sammen og omringede lige præcist dette enestående lysbarn, ville det være nok til at standse flammen. Et lys kan gå ud på grund af blæst, regn eller mangel på ilt; men det vil aldrig gå ud på grund af mørket alene.

Er det ikke fantastisk at tænke sig! Livet kan ind imellem vise sig fra de allermest dystre sider, ja nærmest vende ryggen til mennesket, men der vil altid være et lillebitte lys selv efter de tungeste oplevelser.

Det er en udbredt tilbøjelighed i vor tid, måske ud fra de bedste hensigter, at presse børnene ud over, hvad de kan magte og her begynder flammen at blafre. Det forekommer mere og mere almindeligt, at lade børnene blive voksne og duelige i en fart, så de hurtigt kan komme videre til næste „station“. Vi skubber til barnet og glemmer i vores iver og omklamrende omsorg, at det følelsesmæssigt slet ikke kan følge med i denne pacen. Det indre barn lades i stikken, og denne udhuling af barnets selvværd prøver vi så at reparere på ved at fremelske det faglige barn, det læsende barn, det matematiske barn, det multikompetente barn. De pacede børn mister forbindelsen til sig selv og til andre, fordi der ikke gives tid til eftertanke, leg, fantasi og besindighed.

I en moderne produktionsvirksomhed er det helt naturligt at effektivisere ud i de mindste enheder. Hvis man betragter børneinstitutioner som samlebånd og børn som nogle dåser, der skal fyldes i, er det jo fristende at sætte farten op på samlebåndet, så der kan produceres noget mere. Hvorfor skal børn ikke lære at læse i 4-års alderen? Hvorfor ikke gå i gang med taltræning, lommeregneren og computeren i småbørns-pædagogikken? Hvorfor vente, når vi kan få dem til det nu? Hvorfor ikke putte ligeså meget stof og undervisning ind i børnene, når de går i børnehaveklasse som i første og anden klasse? Hvorfor ikke omlægge det store timetal i „Fritteren“ til decideret undervisning i skolen? Hvorfor ikke give børnene mere dansk, mere regning, mere sprogundervisning, mere IT og mindre legetid? Hvorfor spilde tiden med klatmaling, gokartfræs og rollelege, når man kan farvelægge mønstre på en computerskærm?

Svaret er, at vi skal holde op med at nedskole og „tune“ vore børn som knallerter. Det skal vi, fordi legen forbereder barnet til livet. Følelserne, sanseligheden, fantasien og legen er erkendelsens grundlag, og har vi ikke et frirum til dette møde med de inderste forgreninger i os selv, vil vi ikke kunne græsse videre på fantasiens mark mod egne drømme:

Der gik et lille lam og en kalv og græssede ved siden af hinanden på engen.

„Tænk, sagde det lille lam, – hvis jeg nu var en elefant.“

„Ja, men du er ingen elefant,“ sagde kalven.

„Nej, men hvis jeg nu var det,“ sagde lammet,“ så havde jeg elfenbenstænder.“

Du har ingen tænder,“ sagde kalven,“ og slet ikke elfenbens.“

„Sikke noget sludder du siger.“

Denne godnathistorie af Inge Aasted (1) slutter på følgende måde efter at kalven fornærmet er løbet hen til sin mor:

„Det lille lam så lidt efter den – så gav det sig til at nippe af det grønne græs, mens det drømte, at det var en stor elefant.“

Der er mange, der forsøger at stjæle magiens lys fra os i barndommen, voksne som betræder og knækker de fine siv, der svajer på bunden af fantasiens stille bæk. Når vi voksne forledes til i effektivitetens navn at omlægge barnets magiske tilbøjeligheder til mekanisk indlæring, skal vi huske på, at uden den fantasi, som barnet repræsenterer, kan vi ikke forestille os alternativer. Fantasiens bølgende bæk er betingelsen for, at vi både kan tænke klart bagud på erindringens sandbanker; men også for at vi kan løfte os op over nuet og forestille os nye tilstande i vort eget og i andres liv. De indre billeder og sanseligheden er den grænseoverskridende kilde i krop og sjæl, ved hvis hjælp vi kan „græsse“ videre i et godt børneliv.

Man kan tvinge en hest til truget; men man kan ikke tvinge den til at drikke. Hvis man udsætter de 3-5 årige børn for mekanisk undervisning, „nedskoler“ barnet, indefryser man også fantasiens morgenraketter og stjæler det kostbare brændstof, der kan sende dem ud i de funklende stjernetaager.

I en frigørende opdragelse er det ikke målstyringen og midlerne til at ramme skiven, der er det centrale, det er ikke kvalitetskontrollen, en herfra- og dertil-tænkning, der dominerer, men derimod nysgerrigheden, eksperimentet, processen og relationerne.

Virksomme børn indvirker på, bearbejder og forandrer deres omverden, hvor igennem de forandrer sig selv og skaber deres egen udvikling i et udfordrende samspil med andre børn og voksne. Denne forståelse er det modsatte af lærebogsstyret matematik for 4-årige og staveprogrammer for 5-årige.

AT SLUKKE ET LYS

Et menneskeliv former sig som glidende overgange mellem løsrivelse fra det kendte, fristelser på afstand af det trygge, en mental frigørelse fra de oprindelige holdepunkter og en ny forløsende indsigt i de grundlæggende vilkår.

Det er samspillet mellem de forestillinger, holdninger, følelsepåvirkninger og forklaringer, man er indført i og oplært i gennem sin barndom og så de livserfaringer, man bygger ind i det gamle mønster, der giver den eksistentielle spænding i tilværelsen. Det har derfor en næsten ubegribelig vigtighed, hvad det er, der sker i barndommens år.

„Å, forældre skulle tage sig i agt for deres børn og huske, at hver tankeløshed, hver hårdhed og uretfærdighed mod de værgeløse bliver samlet dråbe for dråbe i barnets hjerte og sidenhen fryser til en iskold erkendelse, der skal megen godhed og anger til at smelte.“ TOVE DITLEVSEN
(2)

En lærer fortalte mig, at der i hans klasse var en pige, som havde haft en mobiltelefon med på lejrskole. Kæresten var ofte blevet kontaktet på denne, og da pigen kom hjem fik forældrene en større telefonregning. Det førte til, at den forelskede pige fik bank af sin far og et totalt forbud mod nogensinde at se kæresten igen. Hvis de tog hende på fersk gerning i at overtræde dette forbud, ville de også banke kæresten og truede med det, der var værre.

Ingen kan vide, hvilken ufattelig smerte sådan en trussel kan medføre; men jeg tror, der i denne pige vokser store isklumper frem i forhold til en så afstumpet og voldelig reaktion. Hvor skal hun gå hen med en vrede, som hun af angst må undertrykke?

En studerende fortalte mig, at hun havde haft en matematiklærer, som konstant havde forfulgt hende og ydmyget hende. Hun var hunderæd for ham og gik helt i stå, når han nærmede sig hendes plads for at finde ud af, hvor „lidt“ hun havde nået af de opgaver, de skulle regne. Hun var blevet sendt til ekstraundervisning, men intet kunne få hende til at lukke op til matematikkens verden. Den havde angsten allerede besat. Hun var blevet dårligere og dårligere til at lægge tal sammen, og i dag, 12 år efter oplevelsen, er hun stadigvæk så mærket af den sataniske lærers hånlige bemærkninger, at hun straks opgiver, hvis hun kommer i nærheden af selv et simpelt regnestykke.

„Enhver erfaring, som virker blokerende eller blot forstyrrende på muligheden for at få ny erfaring, er negativ. En erfaring kan være af en sådan art, at den fremelsker en ufølsomhed, der kan skabe mangel på sensitivitet og åbenhed for at få rigere erfaringer i fremtiden.“
JOHN DEWEY (3)

Vor viden er ikke blot et udtryk for den erkendelse, vi kommer frem til gennem erfaringer; men den viden, vi allerede vandrer rundt med i den personlige bagage, bestemmer horisonten for de erfaringer, vi gør. Der er jo altid noget, der ligger og skulper rundt i den menneskelige bevidsthed, og mange af de spørgsmål, vi slæber rundt med, skaber modstande mod ny læring.

Vi er indrettet på at lære, men har vi først lært noget, har vi også lært at forsvare os mod ny læring. Vi har svært ved at se ind i vore egne blinde pletter, fordi vi stikker vores følehorn ned i vanemæssige kaninhuller. Egentlig har vi som mennesker slet ikke et behov for at beskrive vor verden videnskabeligt, men langt mere behov for at finde sandsynlige forklaringer, så vi kan holde ud at leve i den, og det er noget helt andet. Dette

forhold mellem erkendelse og omverdenen gælder både for børn og voksne. I en vis forstand er vi som isbjørne i fangenskab, der vandrer frem og tilbage, frem og tilbage i buret, vender på samme sted, gør de samme ting, tænker de samme tanker, uden at vi ved, at vi gør det. Når vi én gang har fået oparbejdet et fast handlemønster, skal der en kraftig modstand eller inspiration til for at komme et nyt sted hen. Men hvem slår hul i buret? Hvem skubber bjørnen ud i verden? Og er den overhovedet i stand til at klare sig udenfor buret? Hvem lokker den på gyldne afveje? Jeg tror, der er to grundbetingelser, der skal opfyldes, for at vi kan flytte os bevidsthedsmæssigt og handlemæssigt til et nyt sted: enten må vi overskride vore vaner og dermed lære at tænke nyt, eller også må vi bringes til at forstå de gamle begreber på en ny måde og derved komme til at gøre nye erfaringer.

Der skal næsten mirakler til for at smelte de gamle iskolde erkendelser, som mange børn vandrer rundt med. Dette skal vi medtænke i vores opdragelse af egne børn og i omgang med andres børn. Barnet har brug for voksne, der kan, vil og tør lære det at mestre egen læring. Men det er den voksne, der skal tage hovedansvaret for dette læreforhold og ikke barnet. Børn har ikke indlærte medfødte alsidige kompetencer, som de kan klare sig med i livet. Det enkelte barn er dybt afhængigt af samspillet med den historiske kontekst og de betydningsfulde personer, som optræder i dets nærhed, når det skal lære at bære sig selv; derfor har børn så hårdt brug for voksne, der har noget på hjertet.

JORDEN BLIVER GLAD

På livets mange modsætningsfyldte rutscheture kan det være svært at hente de nødvendige kræfter til at komme videre på og få øje på lyset i mørket. Det er i disse bølgedale, barnet kommer og rækker os sit fyrtøj. Selv i tankerne om døden viser barnet os på en stille magisk måde, hvad det hele går ud på, når vi råber efter en mening:

„Når vi dør, tror jeg, at det kun er tankerne, der kommer i himlen, og der lever de så videre helt for sig selv, og det har tankerne det godt med. Kroppen bliver nede i jorden, og der bliver den til jord, som der så vokser noget nyt op af. Det tror jeg, jorden er glad for.“

5-årig pige i børneradioen

For små børn er det sidste ligesom det første. Liv starter med liv, og liv slutter med liv. I barnet er det hele fuldstændig cyklisk. Livet er rundt, og alting hænger sammen og rører ved hinanden. Træet har liv, solen har liv, jorden har liv og tankerne har liv. En tanke kan have det godt, når den ikke forstyrres af noget andet, og jorden kan være glad, når noget nyt vokser frem i den. Det er denne særlige magiske evne til at se det levende i naturen og i begreberne, der gør børn til fødte filosoffer. Børn kan forbinde alt det, vi andre har lært at adskille i tilværelsen. De huller og blinde pletter vi voksne har fået øje på i de store forklaringssystemer, udfylder børnene med deres indre levende billeder. De ser større ting end vi kan fatte, medmindre vi tager det indre barn med, når vi ser på verden.

En lille pige havde rejst rundt i verden sammen med sin far. En dag var de kommet til en skov i Indonesien, hvorfra der kom en kraftig røg. De gik ind i skoven og fik øje på en flok mennesker, der stod og pjattede ved et bål. Pigen fortalte:

„Jeg kunne ikke forstå, hvad det var de grinede ad; men da vi kom tæt på fandt vi ud af, at de var ved at brænde en død gammel mand, som lå i en åben kasse lavet af siv. Vi kunne tydeligt se ham. Han var ligesom sådan sunket sammen. Men selv om han var død, lignede han én, der bare lå og sov. Så fattede de ham af, og vi så det hele. Ilden tog bare fat i ham, og pludselig var han væk. Indoneserne grinede bare ad det hele, og det kunne jeg ikke forstå. Her hos os er alt jo så trist, når nogen dør. Vi går i sort tøj og vi har sorte bøger, når vi synger, og vi synger sådan nogle sørgelige sange i kirken. Så går vi ud til det der store hul ude på kirkegården, og så kaster præsten noget jord på kisten, og så synger vi bare en sørgelig sang, mens folk græder. Altsammen tager det forfærdelig lang tid og er meget kedeligt.

I Indonesien er det hele som en fest og folk morer sig. Det kan jeg egentlig godt forstå, de gør. For den mand, der blev brændt på den rist, det er da også meget bedre end at købe en dyr kiste og så bare sænke den ned i jorden. Det er da spild af penge også selvom folk bliver brændt, er det da spild af penge, når den bare skal forsvinde. Ikke? Ham den døde indoneser han er jo bare på vej et nyt sted hen. Måske bliver han til en hest i det næste liv. Det ku' være skægt, ikke? Det er nok det indoneserne glæder sig til, tror jeg. Tænk, hvis man blev til en hest eller en elefant i det næste liv?

Det kan man jo aldrig vide. Vel?“

For pigen er det underligt, at vi forbinder begravelser med det tunge og triste, når man i en anden kultur kan glædes over den samme begivenhed. For hende er døden ikke et mørkt slutpunkt, en

sørgelig afsked før mødet med et tomt hul i jorden; men derimod et livsbekræftende ritual før overgangen til den næste form for liv. Døden hører livet til, ligesom sangen hører til fuglen og træet til skoven. Så naturligt, så enkelt. Så rundt. Tænk hvis man blev en hest i sit næste liv?

FOR BARNLIGT AT VÆRE BARN

En bedstemor fortalte mig følgende:

„Jeg har lagt mærke til, at mine børnebørn allerede er holdt op med at lege, og de er jo ikke mere end lige kommet i skole. Det kan jeg slet ikke forstå, når jeg tænker på, hvor sundt det er at lege. De klæder sig som teenagere og snakker, som om de var små voksne. Det kan godt være at nutidens børn er meget oplyste og ved en masse; men jeg synes ikke, at de har noget at have det i. Det er som om, de vokser for hurtigt op, uden at det indre følger med.

Mit ene barnebarn er en pige på 8 år. Hun klæder sig allerede, som var hun i konfirmationsalderen, du ved med en gennemsigtig kjole oven på lange bukser og høje sko med tykke såler. Det er jo så populært at være høj og slank. Dukkerne er for længst lagt væk. Hun nægter simpelthen at lege og sidder og hænger som en anden oprørs teenager. Kritisk, gnaven og hakkende på sine egne forældre. Hun siger selv, at det bare er for barnligt at lege. Det er meget sjovere at lytte til musik, sminke sig, se videofilm og hendes højeste ønske er en mobiltelefon. Hendes veninder er også små voksne piger, som ikke leger mere. Inderst ind tror jeg gerne, at hun ville lege med dukker og fantasere, men det er som om, hun ikke kan få sig til det. Hun er meget følsom over for, hvad de andre mon kunne finde på at sige. Når hun er alene her hos mig, kan hun godt finde på at tage mit gamle dukkehus frem og skjult give sig hen til dukkernes verden. Det tror jeg, hun har godt af. Men det er ikke noget vi snakker om. Så bliver hun flov. Skammer sig over sin fantasi. Hvorfor er det så meget om at gøre, at børnene springer barndommen over?“

En undrende bedstemor

Små piger, der klæder sig som minivoksne, har ikke nødvendigvis overtaget kvindernes „inderside“. Små drenge med seje, maskuline sorte briller og kropsnært mandetøj er ikke følelsesmæssigt blevet gjort til voksne mænd af den grund. Følelser og de dybe rytmer i barnet har deres eget tempo. Halvstore børn og unge teenagere ser måske ud til at have voksenmanerer, når bedste eller forældrene iagttager dem på afstand, men de føler sig som regel ikke som voksne indeni. Derinde, hvor den personlige „søjle“ sidder, kan der findes et ganske andet landskab, end det tøjstillads barnet har hængt udenpå sig selv. Det behøver ikke at være nogen katastrofe, når de små efteraber de større børns vaner, eller når de spejler sig i de voksnes manerer. Måske er der i virkeligheden tale om en fantasileg med voksenklæder, hvor tøj sagtens kan betyde noget helt andet, end vi tror. Når to eller flere små piger kommer svansende i stramme bukser, en gennemsigtig kjole med flæser ovenover, sminket i ansigtet med øjenskygge, gelé i håret, grønne negle og høje sko – kan de sagtens være ude „at gå tur“, som om de var voksne. Men at spille voksne er ikke at være det indvendigt. „Vi synes bare det er sejt og smart,“ siger de. Så er den ikke længere.

Jeg kan huske, hvordan jeg selv som ni-årig fik lov at få et „voksent“ mørkeblåt pilotsæt med guldknapper. Tænk at være „pilot“ på et dansegulv og byde en „dame“ op, som også var 8 eller 9 år. Udenpå var man en „rigtig“ pilot, indeni var man lykkelig stolt over sit jakkesæt. Så kunne man både byde en dame op til dans, føre hende rundt på gulvet og „parkere“ hende med en struttende selvtillid, når musikken standsede og man skulle „sætte cyklerne i stativet“.

Små piger kan sagtens huske Spice Girls-tekster og synge i kor til CD'en, så de rammer selv de mindste pauser i sangen, samtidig med at de ikke aner, hvad det er, de står og synger. For de er nemlig børn, der

synger voksent uden at være det. De leger med deres identitet, og derfor binder de deres personlighed sammen med idolerne og andre voksne, som har betydning for dem, ligesom vi selv gjorde, da vi var børn. De eksperimenterer med billederne i livets spejlkabinet for at få øje på sig selv.

Et voksent barn er noget helt andet end et barn, der leger med voksentøj. Det er her forceringen af barndommen kommer ind. Jeg tror, der findes børn, som man i dag må bekymre sig meget om, nemlig de børn som alt for tidligt holder op med at lege. Det kan godt være, at de indvendigt bruger deres fantasi, men hvis de ikke kobler de indre billeder på eneleg, rolleleg eller regelleg, bliver den blomstrende indre verden ikke omsat i en ydre meningsfuld sammenhæng. Fantasien er den idérigdom, som flyder rundt i barnet og kan føre til skabende virke. Børn og unge, der ikke har fantasi og ikke har vilje, ejer ikke en evnen til at magte livet. Det er derfor et kulturelt problem, hvis barndommen skrumper under pres fra voksenkulturen.

Brev fra en børnehave:

I børnehaven bestemmer børnene selv, om de vil ud at lege, uanset vejr og vind. En mor henter sit barn, der tilfældigvis er på legepladsen. Det regner og barnet boltrer sig i en dejlig vandpyt. Moderen bliver ikke vred i første omgang; men dagen efter fortæller hun, at de måtte hælde vand ud af støvlerne, da de var kommet hjem. Hun var meget skuffet over vores politik med at børnene frit kunne gå ud, når hun selv gjorde så meget for, at barnet ikke skulle blive syg. Vi kunne fortælle moderen, at barnet ikke havde været ude ret længe, og at vi ikke kunne garantere for, at det ikke ville gentage sig.

En anden mor mener, at børnene leger for meget. Hun kan ikke forstå, at vi ikke samler børnene og går i gang med at sy karklude og sætte perler på tråd. Hendes barn holder meget af at tegne; men det klager moderen over. Hun kan ikke bruge de tegninger til noget, og hun er træt af at få alt det ragelse med hjem.

I vores børnehave tager vi udgangspunkt i børnenes interesser og arbejder derfor i mindre grupper. Moderen kan ikke forstå, hvorfor vi ikke er på samme tur alle sammen på en gang, og hvorfor vi ikke laver de samme ting på samme tid.

Hilsen personalet i børnehaven

Børn er indrettet til at vælte sig nysgerrigt i fristende vandpytter uden tanke for risikoen. Børn sætter deres aftryk på verden ved at tegne, synge, spille, hoppe og gynges ind i fantasiens landskab. Det er processen, der tæller i børnehøjde og ikke tørt tøj og perler på en snor.

„Tidligt moden – tidligt rådden“ hedder den tendens vi kan frygte bliver mere udbredt. Børn, der sygner hen før tid og mister livsappetitten af ren og skær anstrengelse for at tækkes de voksnes pres om en tidlig intellektuel præstation, har det som kaffeplanten, der ikke får lov til at sætte rod. Den presses til at danne sit rodnet i overfladen, hvorefter den blomstrer over kort tid og visner. Tendensen er, at børn nedskoles og trænes systematisk i færdigheder, hvorved legen som dominerende virksomhed presses ud af børnenes motivkreds.

Vi ved, at børnene genspejler de voksnes verden og stræber efter at blive som de modeller, de forbinder med succes og et godt voksenliv. Hvis vore meget eftertragtede og meget ønskede børn lærer, at der ikke på nogen måde er råd til fiaskoer i en barndom, at der ikke er tid til at træde ved siden af, at enhver situation skal være en kanonsucces i fars og mors øjne, at man ikke klatter barndommen væk med at lege for sjov – ja, så er det forræderi mod børn og en sabotage af deres blik på verden. Forceringen af barndommen består i, at vi alt for hurtigt rykker dem ud af opslugtheden og den undersøgende dvælen ved spejlbilledet, for at presse dem ind i dygtighedens og voksendommens spejlsal på præstationens og konkurrencens præmisser.

Der hvor det er for barnligt at være barn. Der hvor det går for langsomt at vokse op. Der hvor man bliver presset til at vokse op for hurtigt for tidligt. Der hvor man er enig om, at det er „synd“ for børnene, hvis de ikke kan følge med de andre børn og også lidt flovt for forældrene. Vi vil så gerne selv, at de skal kunne klare bogstaver, tal og gøre et godt indtryk. Forældrene presser på med computere og avanceret legetøj. De skal nemlig fremtidssikres, vore børn!

*Avisnotat (4): TRE-ÅRIGE KAN SNART FÅ EGEN MOBILTELEFON. **Babysnak:** Fremover kan små børns krammedyr få indbygget mobiltelefon og satellitnavigeringsudstyr, så forældrene altid ved, hvor børnene er.*

Det hedder videre i artiklen, at den øgede fokusering på de yngre målgrupper er en naturlig udvikling. Forskning med børn viser, at hvis man kan opbygge et kommercielt forhold til dem fra en meget ung alder, vil mange forblive loyale, når de vokser op.

Lad os skubbe til barnet, forcere udviklingen, så det kan komme fremad og opad hen imod de andre fremragende børn på tidens informationsmotorvej. Lad os overvåge dem, registrere dem, kortlægge dem og bippe os frem til deres bamser.

Vi ved, hvad der er bedst for dem; det har vi allerede opfundet. Musikanlæg, computere og mobiltelefoner til 3-årige. Men vi har måske glemt at spørge, hvad der er tilbage til dem selv at opdage? Og om det er sundt for børn at være et kryds på et bykort?

For øvrigt er der ingen beviser for, at det kan lade sig gøre at „fremtidssikre“ vore børn ved hjælp af en stresset barndom, hvor færdighedskravet strammes og den mekaniske træning opreklameres som indgangen til den globale informationsmotorvej.

Snarere forholder det sig sådan, at styrke kommer indefra, når barnet gennem legen fornemmer sig selv og med kraften fra følelserne og fantasien får blæst ånd i forstanden. Så vil de senere have en klangbund til at sortere informationerne med.

KÆRLIGHEDENS SMERTE

Det kan gøre så ufattelig ondt at være forelsket! Som en gnavende kærlighedssitrende orm, der pirrende kryber rundt i indvoldene og bider sig fast i tarmene.

Du kan ikke spise, du kan ikke tænke, du kan ikke høre efter, du kan ikke forstå de andre. Dit sind, dit blod, dit legeme, alt hvad der er indeni, selv i den mindste fiber, dine øjenkroge, dine pupiller, dine håndbevægelser, alt i dig er drejet i retning af den eneste ene. Der er autopilot på kærlighedskursen.

Når I er sammen slynges jeres kroppe, jeres kinder, jeres sødblode stemmer mod hinanden og hvirvler videre hen ad den elskovsklistrende vandring hånd i hånd. Dine forelskede bristefærdige kropsklumper, som du må synke i dramatiske ganeryk for at få plads til den anden i dig selv, den andens varme, den andens øjne, den andens kys, den andens latter, den andens stemme, den andens små nik og skæve smil – disse sårbare blodsydende frydepropper må du uafrysteligt bære rundt på, når du er midt i forelskelsens trance.

Kære Monse!

Tak for den dejlige tid vi havde sammen. Jeg savner dig meget og kan ikke forstå, at vi ikke mere skal ses. Du er min eneste ene og vil altid være i mit hjerte. Jeg vil aldrig glemme dig. Gid vi kunne mødes igen.

Jeg savner dig. Skriv til mig snart!

Jeg elsker dig.

Maggi

Det gør ondt i et pigeliv og et drengeliv at række ud efter en, man ikke kan nå. Den ætsende spaltende smerte, når man kigger tilbage på den tabte kærlighedsforbindelse, hører til de naturlige oplevelser igennem barndommen og ungdommen. I et børneliv og et ungdomsliv er der mange af disse vilde, brusende altfavnende forelskelser, hvor den eneste ene findes lige dér, hvor du befinder dig. Nogle gange finder man sådan en kæreste på en ferietur i det nære eller det fjerne, på store stævner, på lejrskoler, på ungdomsskoler, på diskoteker, i klubber og har man først kigget hinanden ud er kærlighedsmødet næsten uundgåeligt. Man drages mod hinanden. Et kys bag en hæk, et pighår mod sin kind eller en drengenæse mod sin pande, en flig af den anden og hjertet er i brand. Tænk på den smerte det er, når dette strejf er det sidste strejf i dit liv fra lige præcis det menneske, som du har flettet fingre sammen med.

Et andet sted på et pigeværelse i de sene nattetimer sidder en 13-årig pige og kigger sig sørgmodigt utrøsteligt i det lille bumsespejl på skrivebordet. Hun lytter til stille kærlighedssange, snakker grådkvalt med sig selv indeni om sin uforståelige og uhåndterlige indsigt:

„Men så mærkede jeg, at du blev kunstig tavs, lavede underlige undskyldninger, flakkende sideblikke, når jeg forsøgte at fange din ømhed. Jeg kunne mærke, at du var vrissen, når jeg var glad. Jeg mærkede, at du lo hånligt, når jeg var kejtet og trængte til forståelse. Vi fik krampetrækninger i vores forhold og endelig tog du en anden for at komme væk fra mig, mens jeg grædende sidder tilbage og hader hele verden med et skuffet hjerte. Hvordan kunne du gøre det imod mig. Hvorfor? Jeg forstår det ikke.“

Tænk, at skulle drikke af denne kærlighedens brønd og opdage, at vandet var forgiftet allerede fra starten af. Tænk, at mærke når kærlighedsdrikken langsomt forvandles til bitterhedens sårende

eftersmag. Tænk, at det største af det største kan skrumpes ind til en smertefuld fordrejning af sig selv. Hvad gør vi som forældre, når vore børn får så ondt i livet, at de opløste for en stund mister sig selv? Skal vi blande os eller bare sige, at „tiden læger alle sår“?

Ingen forældre med føling med et barn vil være i tvivl om, når en veninde, en ven eller en kæreste har svigtet på det grusomste. Ingen vil kunne undgå at mærke det på barnets stemme, det vrissende svar, det nedtrykte ansigt, de sænkede skuldre, den hængende krop og de mismodige øjne. Vi ved det i samme sekund, som barnet signalerer den dybtføjte tilstand. Måske skal vi hjælpe med det samme. Måske skal vi vente til vennerne og veninderne er blevet orienteret og så møde barnet i den anden store bølge af fortællinger om de oplevede uretfærdigheder. Det vigtigste er, at barnet får læsset af her og nu og at ens øre og tid har en uendelig udstrækning. Man skal ikke overfortolke barnet og alle de fremførte detaljer i et hændelsesforløb. Fremfor alt drejer det sig om at være den lyttende og ikke den fordømmende.

Prøv at forstå, hvad barnet føler og tænker. Hvad betyder det, der kommer frem? Hold gerne lange pauser, bare giv dig god tid og vent. Der skal nok komme en masse på bordet, når først der er lukket op for posen. Kig hele tiden på barnet og forsøg at spejle de ting, der kommer frem. Undgå at forveksle din egen smag med sandheden. Vær parat til at gå steder hen i dine tanker, hvor du ikke har været før. Børn ønsker ikke at blive rådgivet med hensyn til, hvad de skal føle. Langt mere har de behov for at være sammen med nogen, som viser dem en personlig interesse. De gider ikke at blive vurderet eller kritiseret, når de sårbart krænger de inderste tanker ud.

Spørg direkte til tanker og handlinger, som barnet selv lægger op til at få vendt i luften. Fokuser på én konkret ting ad gangen. Undgå bortforklaringer og den voksne bredsnak. Vær opmærksom på dine egne overføringer i samtalen. Måske ser du meget af din egen fortid rulle frem i situationen. Men det er ikke dig men dit barn, der er i centrum lige nu. Hold dine egne løsninger tilbage. Ti stille i stedet for! Lad barnet selv finde frem til egnede veje ud af hængedynglet! Pas på, at du ikke kommer med skjulte kommandoer og anmassende bringer din bedreviden ind som en advarsel fra en dommer. Vi kommer ingen steder med at moralisere, og den der „hvad-sagde-jeg-holdning“ kan vi godt pakke langt væk. Tværtimod virker det som blokerende kritik og sarkastiske indspark at tilbyde hele løsninger i en samtale, der lige er startet. Vi skal ikke redde vort barn, men prøve at få noget til at lykkes for det, så der er noget at arbejde videre med. Vi ved jo godt, at en kærestesorg lægger sig tilrette med årene. Vi ved godt, at det er forfærdeligt lige nu; men vi må aldrig tro, at fordi vi er i en dyrt købt besiddelse af denne viden, at vi så kan trække smerten ud af barnet. Den erfaring må vi kunne tåle, at barnet selv kommer igennem. Sådan er det også, når vore børn for en tid kommer sammen med en type, som vi har meget svært ved at anerkende. Det kan gøre så ondt, så ondt helt ind i den inderste marv af en far eller en mor, når de ser, at deres barn, deres „dyrebareste“ nærmest kryber ind i et menneske, som de selv tager dybt afstand fra. Du tænker: det „anfald“ går nok snart over igen. Men til din store forbavselse fortsætter det måned efter måned. Dit barn forandrer sig i tøjstil, som du væmmes ved at se på. Dit barn, som du før var ét med i holdninger og tanker, fjerner sig fra dig og begynder at ændre holdninger under påvirkning fra kæresten. Du hælder vand på en gås, når du manipulerende antyder, at der findes en verden ved siden af „den eneste ene“. Du udpeger spidsfindigt alternativer og kan ikke forstå, at netop dit barn er blevet blind af kærligheden. Men det er det! Kunsten er at lade sit barn leve denne kærlighed igennem, og selv komme frem til en klar beslutning om det skal fortsætte forholdet. Den dag „kæresteriet“ eventuelt ebber ud og kærlighedens skruestik løsner grebet, den dag, da dit barn selv vælger at kappe båndet i et visnet forhold, kan du se gevinsten ved ikke at have blandet dig. Vore børn kommer os ved, men de tilhører os ikke og vi kan ikke bestemme over deres følelser.

TO TIL BORDS

En mor fortalte mig her forleden, at hendes søn i perioden fra han var 4 til han var 5 år havde haft et fantasifigur Sjack. Sjack havde været med drengen, hvis de var ude at køre bil, og han sad selvfølgelig med til bords, når de skulle spise. Moderen havde en overgang tænkt, om der var noget i vejen med sønnen, når han nu hele tiden lod som om, der var en mærkelig usynlig person ved siden af ham? Men hun havde efterhånden accepteret, at Sjack var en ligeså levende person og en ligeså betydningsfuld legekammerat, som havde han været fysisk tilstede.

Børns verden er forunderlig. Deres liv leves i en musisk og fantasifyldt dimension, som vi knapt kan fatte med vore snævre horisonter; men i korte klare tilbageblik kan vi være heldige at huske, hvordan vi selv oplevede det, når vi legede i denne dobbelte enhed af fantasi og virkelighed:

Jeg kan huske fra min egen barndom, hvordan jeg kunne stå op om morgenen som Sorte Ulv. Jeg malede mig i hovedet med vandfarver og runde røde pletter på mine kinder. Et par fjer i håret, en spejderdolk i bæltet og en bue over skulderen, en masse spidse pile i hylsteret på ryggen. Når Sorte Ulv listede rundt i den store frugthave på lur efter bytte og fjender, var det med alle sanser i fuld alarmberedskab. Denne verden af græs- og jord, mirabellesmag, summen for ørerne, fornemmelse for insekter og fugle, hunde og katte, dybt begravet i en usynlig farlig bundskov af rabarberblade – der nede foran Sorte Ulvs øjne kunne et insekt, en smuk kålsommerfugl blive til et giftigt insekt, og på under et sekund var den pulveriseret til en sølle klat støv brutalt slået ned i jorden. Når Sorte Ulv blev „forfulgt“ af 10 fjendtlige hvide mænd, måtte han springe for livet over på den anden side af bækken. Og der, midt i springet, fik kraften en ekstra dimension fra fantasien over på den modsatte brink.

Man kunne alt i denne svævende fantasiverden. Sorte Ulv og drengen i ét. Bare kom an! Bagefter de heftige nærkampe, hvor man væltede sig i græs og jord imellem de fremstormende blegansigter, tørrede man stolt rødbedebloodet af den farlige kniv og talte de indhøstede skalpe på den rygende slagmark med klagende og halvdøde skikkelser. Derefter fik man saftvand og kage i det lille hvide indianertelt til akkompagnement af fuglefløjt, hundeglam og „flygtende fjender“. Den hest (Sorte Hingst), man selv havde reddet på, stod tålmodigt og blankt skinnende af kampsved uden for indianerteltet og ventede på sin livsven før næste galopperende ridt ud i frugthavens landskab med bjerge, floder, vilde dyr og lurende fjender. Man skal være tre for at klare verden, når man går løs på livet. Drengen, hesten og Sorte Ulv.

ET GRÅDFRIT BARN

Måske er det de voksnes bange anelser og smerten ved at forestille sig, hvad der kan ske med barnet, der er den største hindring for, at det kan komme til at mærke livet, når det er bedst. Vi forældre har meget let ved at sige nej og svære kvaler ved følelsesmæssigt at lade barnet gøre egne erfaringer. Vi kan ikke klippe vingerne af barnet, når det begynder at bakse med livet for at øve sig i den frie flugt under en åben himmel, men vi kan holde barnet tilbage på mange spidsfindige måder, når det i en sund livsappetit begynder at gå løs på livet.

Jeg har ofte set forældre, der går tur med den lille skælde ud, når barnet løsriver sig for at gå verdens naturligste balancegang på en fristende mur eller blot vil springe fra sten til sten i kanten af en forhave. *„Nej du bliver her, din lille vildbasse. Hiv ohøj – far tager dig op på armen, gør han, og så løber vi afsted på fars arm. Hui, hvor det går!“*

Mor klapper i sine hænder til denne scene og ingen spekulerer på, hvilken fundamental balanceoplevelse barnet er blevet frarøvet under denne „sviretur“ på fars udstrakte og beskyttende bamsearm. Vi vil gøre det så godt, og i den bedste superforældremening tror vi, at jo mere vi sikkert og smertefrit kan føre den lille igennem livet, des bedre slår vi til som opdragere.

Et ungt par, som jeg var sammen med til en fest var meget enige om, at deres barn ikke skulle græde. Det kunne simpelthen ikke være sundt på nogen måde. Sådan! Et grådfrit barn. *„Hvis et barn græder,“* sagde de i munden på hinanden, *„er det selvfølgelig fordi, der er et eller andet i vejen, og det må vi så arbejde på at finde ud af, hvad er.“*

Det tror jeg, der er mange overbeskyttende forældre, der arbejder alt for hårdt på, både nat og dag, for at finde ud af.

Overbæmsret omsorg kan være lige så hæmmende for et barns udvikling som overdreven tvang og hårdhed. Ser man det fra barnets synsvinkel, er det helt naturligt, at udtrykke en følelse gennem gråd. Der er altid en grund til, at barnet græder, også selvom forældrene ikke kan få øje på grunden.

Projekt „lykkelige børn“ er helt i tråd med, at barnet skal have fuld selvbestemmelse og fuld ret til at få opfyldt alle de behov, som vi ikke fik opfyldt, da vi var børn. I en eller anden forstand har vi alle, især som førstegangsforældre, en forestilling om, at vore børn kan nøjes med at tage afsæt på vore skuldre. Vi skal imidlertid huske på, at de skal det hele igennem forfra. Fra bunden i nærheden af jord, mudder og gulv for senere at rejse sig og begynde at klatre. Ingen voksne kan overføre egne erfaringer til børnene. Vi kan fortælle om dem, hvis vi er modige og ærlige; men de skal det hele igennem selv på godt og ondt. Det er dette grundforhold i tilværelsen, vi slet ikke fatter konsekvensen af som forældre. I stedet tager vi den „store vatpose“ frem og pakker i et nærmest overopmærksomt forhold barnet ind i flere lag „livsisolering“ og udstyrer dem med såvel støttehjul som eksistentielle beskyttelsesskinner. På et forældremøde, hvor der blev diskuteret „sikker skolevej“, var der en mor, der sagde: *„Stop med at køre jeres børn i skole – lad dem gå selv. Vi kunne selvfølgelig også grave en tunnel til skolen og så polstre den med vat!“* Vi falder let – alt for let i den betænkelige grøft at forbeholde os retten til at forudtolke og vide, hvad der er bedst for barnet. Derfor holder vi bækymret øje med barnet, der kunne komme lidt til skade ved at gynges i det store traktordæk under det gamle kastanjetræ.

DET OMKLAMREDE KLISTERBARN

Det er svært at fatte konsekvensen af de overbetrykkede voksnes indgriben i børns naturlige eksperimenter; men et lille barn, der aldrig kan gøre tingene godt nok, når det fx gerne vil hjælpe til i køkkenet, lærer at være passiv i stedet for aktiv. Uanset, hvad barnet tager fat i, om det skærer med en kniv eller tapper vand fra vandhanen, er det ikke, som de „perfektionistiske forældre“ har forestillet sig det, og det bliver derfor straks rettet.

Sådan en pige kender jeg fra en børnehave. Denne pige på 5 år skal helst være et voksent barn på rekordtid og ud over dette præstationskrav, skal hun også leve op til moderens følelsesmæssige behov om at være en „kompetent vejleder“, når mor har store voksne problemer at drøfte med sin lille „fornuftige“ pige.

Moderen bruger datteren som sit personlige „klisterbarn“ i en uendelig række af følelsesmæssige bindinger i et moderdomineret fælles „voksenliv“.

Datterens loyalitet kender næsten ingen grænser, og hun forsøger ihærdigt at leve op til moderens forventning om, at hun skal være til rådighed som kompetent voksenpartner.

Det betænkelige ved dette voksencentrerede opdragelsesprojekt ligger i, at har man først fået modelleret barnet til at være „skaffer“ for moders eller fars livstilfredshed, er det svært at komme af med disse gamle spøgelse i sit voksenliv. Selvom man frigør sig fra en forældredrejebog, vil der altid være følelsesrester tilbage, når man sætter kursen mod nye horisonter.

Disse „klisterbørn“ har vi mange af i vore institutioner.

Børn, der hver dag lever i et overintensivt forhold til den ene eller begge forældre.

Børn, der aldrig kan slappe af som børn, de overbelyste ønskebørn, projektbørnene, programbørnene, som hele tiden må leve op til de voksnes forventninger om, hvad de skal præstere denne dag og næste dag, time for time.

Børn, som tvangsmødes i kølvandet på konkurrencesystemets og forældrenes forventningspres, kan let blive meget tomme ødemarker i det indre. Det gølle landskab indeni, den pacede barndom, mangler næring og tid til de langsomme glæder.

Børn kommer ikke „naturligt“ i præpuberteten i småbørnsalderen. En lille pige eller en lille dreng kan måske nok opføre sig som en teenager med hensyn til påklædning, voldsomme følelsesudbrud og musiksmag; men indeni har de stadigvæk masser af barnlig fantasi og skabertrang.

Belæring bliver nemt til beskæring

Giv næring til børnenes nysgerrighed.

Det er ikke nok at de ved, hvad du ved.

Du må lade dig inspirere

af deres lyst til at eksperimentere

BENNY ANDERSEN

Adfærdsjustering, adfærdsmodifikation i børnehøjde med kys, klap, straf og belønning for at sige og gøre det „helt rigtige“ på rette tid og sted. Hvor vil vi hen med det? Et kulturelt forventningspres i utide kan lægge sig som et sløret brilleglas over et ellers klartseende barns øjne.

FANTASITYVENE

Vi lærer at lære, men lærer også at forsvare det, vi én gang har lært – også det vi har fejlindlært i endimensionale opdragelseslabyrinter. Dresserede „rottebørn“, de ønskede klisterbørn belejres af de emsige projektfædre til at blive det, de ikke blev, men også til at blive mere end de blev. Barnets liv skrues ind i et præstationsræs, der svarer til børnestjerners liv, og konsekvensen af dette kan anes i følgende citat fra operastjernen Maria Callas, der endte sine dage i tilbagetrukket ensomhed:

„Jeg var altid for moden til min alder – og ikke lykkelig. Jeg havde ingen venner. Hvis jeg kunne leve det om, ville jeg lege med andre piger. Hvilket fjols jeg var. Der bør være en lov mod at tvinge børn til at optræde i en ung alder. Børn skal have en vidunderlig barndom. De bør ikke gives for meget ansvar.“

I en vidunderlig barndom springer man ikke legen over for i stedet at blive klappet ind i forældremanageren til dagens optræden. Barnets verden er hel og rund i sit udgangspunkt; men brister under det snærende åg af de voksnes forventningspres. En vidunderlig barndom er, at lege med livet og de indre billeder, hvor kongen, dronningen, prinsessen, de 3 friere, de onde og de gode kæmper om nøglen til livets gåde. Alle har brug for en trolde, såvel den gode som den onde. Alle har brug for ting og tanker, der kan flette sig ind i hinanden, som var de i samme verden uden afstand. Alle har vi brug for hulrum, et åndehul, et skab at kravle ind i for at komme frem til en anden verden. Derinde, langt på afstand af kulturens overtryk, får fantasien luft til sine svingfjer og barnet øver sig på at leve sine drømme ud. Til alt i det indre, svarer der noget i det ydre, og til alt i det ydre, svarer der noget i det indre. Ting, personer og skrammel inderliggøres i barnet. Lavendeldufte, gammelt tøj, bløde pelshuer, fine damefrakker, silkekjoler, taft, kolosser af tunge mandefrakker, lugten af fortid og gamle slægter ophængt i et eneste skab med tusinde glimt af fortidsscener, som kommer til syne indeni og mellem legende børn. Det er noget af det sansefyldte skabsgods, der fylder i et godt barneliv, der hænger sammen med fortiden. Den betænkelige modsætning til disse historisk funderede fantasirum viser sig som de voksnes undertrykkende og forrående kolonisering af børns sind med noget, de ikke er klar til som fx alt for tidlig læseindlæring. Hvornår lærer vi at forstå, at det er følelserne og fantasien, der er indgangen til et godt liv og dernæst fornuften. Selv i vor tid kan man møde det syn, at børn blot er miniudgaver af voksne og derfor skal opføre sig som en forbedret kopi af far og mor. Barnets sunde synskreds kan let ætsets i den balje af præstationskalk, som sydende venter på at opsluge fantasien for at fostre „fremragende eksemplarer“ til den kommende europæiske elite. Der er ikke tid til nogen form for slingrevals, derfor skal børnene nedskoles i indskoling og skæres til i bestemte adfærdsmønstre ved udskoling. Ind og ud af „skolefabrikken“ jo hurtigere jo bedre. En uforglemmelig dannelsesrejse på en ungdomsskole er i denne instrumentelle tænkning ude af trit med et mekanisk effektivitetskrav. Et modningsår er „spild af tid“. Men på bunden af og dybt inde i det historiske fantasiskab på loftet eller i kælderrummet ved vi godt, at de bløde værdier langt overgår dette at blive voksen før tid.

Der, hvor barnets synskreds næres af fortællingen og de indre billeder, vokser livsmodet roligt frem, og på denne erfaringens gyldne eftersmag må man bygge sit voksenlivs bedste øjeblikke. Vi har så travlt med at gøre børn til realistiske fornuftsvæsener, screene og tjekke dem til den fremtidige sorteringsskole, at vi helt glemmer barnets ret til en langsom udvikling. At fremme livsmodet hos barnet er i højere grad at bringe

eventyret ind i barnets verden og støtte det i forundringens frydefulde spring mellem virkeligheden og fantasien. De to verdener kan ikke undvære hinanden. Hvad er der ved at børn tilpasses en given kultur, hvis konsekvensen af denne tilpasning er, at de tømmes for fantasi og skal sættes i gang af bedrevende voksne for at skabe noget nyt? I fantasiens og følelsernes verden stiger og falder livsspændingen mellem poler af hekse, trolde og venner. De gode kæmper mod de onde frem mod livsspinkle balancer, akkurat som i virkelighedens verden. Det er dette grundlæggende forhold barnet grundigt må øve sig på, for at kunne holde modet oppe, når det rigtig går løs.

Allerdybest nede i den menneskelige følelses- og forestillingsbrønd findes der noget uerkendeligt, som vi ikke kommer i direkte berøring med, men som vi kan se for os i de udspændte eventyrlige hændelser, vi føres ind i gennem opvæksten. Springer vi denne symbolske billedfremstilling af dybderne over, risikerer vi at fremtidens barn bliver hult og uden kontakt til de indre kræfter. De „fremtidssikre børn“, de små voksne børn, blive de tomme hylstres børn. Det eventyrlige, legen og den levende fortælling kommer brusset fra kroppens og sjælens mørkeste kældre i møde og gør os livsduelige i et trodsende forhold til den angst og frygt for det uvisse, der ellers kan lamme mennesket. Uden fantasien kan vi ikke løfte os op over den virkelighed, vi befinder os i her og nu. Det eventyrlige er det basale udgangspunkt for de grænseoverskridende handlinger hele livet igennem.

AT SYNGE OM VINGER

I en børnehave, som jeg for nylig har besøgt, måtte børnene ikke lege i regnvandet selv med gummistøvler på. Årsagen var, at flere forældre havde klaget over, at deres børn var blevet våde ved lignende „udskejelser i det fri. Det er i forlængelse af sådanne tankevækkende indtryk fra nogle børns hverdag, at man kommer til at spekulere på Karen Blixens digt om fuglen i buret:

*I mit fængsel synger mit hjerte
kun om vinger, kun om vinger.
Ingen andre skønne sange
skønt for dets øre klinger.
Selv fugle født i bur har vist drømme,
hvor de sig højt mod himlen svinger.
I mit fængsel synger mit hjerte
kun om vinger, kun om vinger.*

Tænk på den uforglemmelige fornøjelse det er at hoppe med samlede ben ud i en dyb vandpyt og mærke det kompakte viftesprøjt af vand til alle sider. Vandpyttebad til de omkringstående børn og fælles undren over de mudderpletter, der følger i kølvandet på springbølgen. Små børn kan også sagtens finde på at sætte sig i regnvandet for at mærke, hvordan det er at komme ned i det med tøj på. Våde vanter, vand i lommerne, vand i støvlerne og våde sokker hører med til et godt børneliv.

Vore drenge og piger er ikke født destruktive, men de har en masse energi, som de skal have ud i legen, ellers går det galt. De vilde drenge og de vilde piger koger lidt over engang imellem, og det kan omgivelserne have lidt svært ved at forstå. En mor fortalte mig om følgende tankevækkende iagttagelse:

„Vi har 3 meget aktive drenge derhjemme, og de har lavet mange farlige badutspring både indendørs og udendørs. Tidligere, når de begyndte på de der farlige hop fra stole og borde inde i stuen, sagde jeg stop; men det resulterede bare i, at de alligevel bag min ryg fandt ud af et eller andet, som var meget farligere, end det de først havde stillet an. Hvis jeg endelig gav dem lov til at lave kolbøtter, lavede de sågar saltomortaler fra spisebordet. Er du rigtig klog, hvor var jeg bange! Men bare de fik lov til selv at eksperimentere med de farlige spring, så fandt de også ud af det. Uden at komme til skade. Det har jeg tit tænkt på. Det virkelig farlige består i at sætte en stopper for deres naturlige udfoldelse.“

Hvordan var det nu lige det var, da vi selv var børn og boltrede os i hø og halm fra voldsomme højder i en lade uden voksen opsyn? Ofte slog vi både hals og ryg; men det forhindrede os ikke i, at tage det næste spring. Mange gange sprang vi sammen i en flok og væltede rundt i halmen oven i hinanden. Vi kunne også lande ovenpå en, der allerede var landet. Jeg tror ikke nogen kunne have fundet på at forbyde os disse lege i laden, og det kan man jo glæde sig over i bakspejlet, når man danser på barndommens livsgnister. Hvad mon vor tids sikkerhedskonsulenter ville sige til det? Frie spring fra 6 meters højde uden opsyn af voksne?

Jeg har besøgt en børnehave med 35 børn. Som udenomsareal har de 2 tønder land jord med meget høje gamle træer, store bakker, et kæmpeområde med græs, en labyrint af brædder, væltede træstubbe

med metertykke stammer, et gammelt legehus med halm, en bålplads – altsammen i en passende afstand af børnehuset med toiletter og alt det andet, der hører til en moderne institution.

Det særlige kendetegn er, at børnene næsten aldrig har konflikter, som de voksne involveres i. De græder sjældent så meget, at de skal have trøst, selv om de falder. De voksne passer på dem; men de holder ikke øje med dem.

AT BEGRAVE SAMVITTIGHEDEN

Da jeg var 11 år, fik jeg et stort ønske opfyldt. Min far gav mig et luftgevær med „rigtige“ hagl til og med duske til at skyde til måls med. Vi havde allerede i mange år ofte været til præmieskydning i omegnens forsamlingshuse sammen; men først nu fik jeg mit eget GEVÆR. Det tunge metalvåben lugtede nyt, og jeg mærkede suset i hele min krop, da min far rakte det over til mig og sagde: *„Niels du skal huske, at du ikke må skyde på hønsene, på køerne og på svalerne. Du ved godt, at svalen er en fredet fugl, og derfor er det forbudt at slå den ihjel.“* „Ja, far,“ sagde jeg og vidste et eller andet sted i mig selv, at det løfte kunne jeg aldrig holde.

Jeg har haft det store privilegium at gå løs i min barndom og altid have adgang til naturen og de små og store dyr, der færdes i denne. Med min luftbøsse som den dræbende forlængerarm vandrede jeg nu på opdagelse i denne, for en dreng, nye verden. Jeg spejdede efter alt, hvad der rørte sig, og intet kunne i dette opmærksomt indstillede drengesind kravle forbi, uden at det blev registreret. Jeg skød på fisk, der søvnt dukkede op i vandspejlet i mergelgravens sorte og bundløse hul. Jeg skød på blodigler, der krympede sig sammen i lerbundens vandgemmer. Jeg skød på solsorte, som stjal vore jordbær. Jeg skød på mors tøjklammer af træ og kunne med et eneste skud splintre en helt ny klemme, så kun fjederen var tilbage på snoren. Jeg skød også på høns, og det var en fryd at se, når de sprang kaglene afsted hen over græsplænen, efter at jeg havde ramt dem bagi med et spidshagl. En høne tager ikke skade af et hagl, når man rammer den på de rigtige steder. Jeg kunne selvfølgelig aldrig finde på at skyde den i hovedet. Jeg skød også på køerne. Det var simpelthen for fristende for en elleveårig drengeskrop at stå med luftbøssen i hånden. Sorte Ulv i 5 meters afstand af en „farlig okse“. Der, i den dirrende fantasiverden, var man ikke længere i forbudenes verden, men langt inde i den anden verden – Sorte Ulvs verden. Der, hvor en fjer i håret, en kniv i bæltet, vandfarver i hele ansigtet og 3 maledede ringe på de store indianermuskler omringede den lille drengs handlekraft, og det var den naturligste ting at skyde på „dræberoksen“, ellers ville man selv dø i næste sekund.

Det var ikke Niels, der skød, men Sorte Ulv, og det er der meget stor forskel på, også hvis man skulle blive taget på fersk gerning. *„Det var ikke mig!“*

Jeg skød også på svaler, selv om det var en fredet fugl. At stå under telefontrådene og iagttage en flok tætsiddende svaler og mærke deres majestætiske ro og kongeagtige kig på verden, var for stor en fristelse for „fugledræberen“, der beherskede livet og døden med sit eget glinsende våben, hvori der sad djævelske hagl, som kunne stødes ind i den levende krop og slukke lyset for selv en hellig svale. Jeg kunne stå musestille og sigte i lang tid på forskellige svaler. Det var jo min hånd, min finger på aftrækkeren og mine øjne, der kunne afsige dødsdommen. Der var frit valg på alle tråde. Det var mig, der bestemte over alt i verden.

Når man nu stod sådan almægtig sødmefyldt og sigtede på det forbudte, var det som om min fars øjne fangede mig i nakken og pludselig kunne jeg mærke, at han kiggede på mig. Når jeg forskrækket og angst vendte mig om, var han der selvfølgelig ikke. Hjertet sad oppe i halsen, og nu pressede den lille finger aftrækkeren i bund. Svalen, som var udset til dødens rige, faldt ned som et æble, der har løsnet sig fra træet. Intet kan sammenlignes med et forbudt skud. Drengehånden, der samler den varme og blødende smukke fuglekrop op, mærker sammenblandingen af fryd og smerte i de inderste forgreninger. Den lille svale i dødens hånd bliver forvandlet til den sorteste samvittighed, og først nu registrerer drengen, at den svale må gemmes langt – langt bort. Men svaler, der bliver gravet ned i et hemmeligt hul for aldrig at blive opdaget, har det ligesom samvittigheden, de presser sig på hele tiden og vil op i lyset igen. Derfor må drengen kigge til sin hengemte svale, ligesom vi for altid vil være henvist til at kigge på fortidens handlinger med smag af

skyld, der hvor vi gik for vidt. Drengen havde øvet sig på livet og lært sin samvittighed at kende ved at gå løs på døden med en luftbøsse.

AT SKYDE SIG SELV I FODEN

Når man har skudt på alt, hvad der i sådan en elleveårig drengeverden kan skimtes for enden af et sigtekorn – når man har skudt på glasruder, små og store sommerfugle, gråspurve, stære, solsorte, skovskader, duer, glubske hunde, blik, flagstænger, flyvemaskiner, procelænsklokker, telefonmaster, gavlvinduer, på rotter og mus, på konservesdåser, guldspurve, musvitter og fremmede hankatte – når man har kravlet og løbet, hvæset og spyttet i arrigskab en hel eftermiddag for at indfange en vingeskudt solsort – når man har skudt på alt levende og alt dødt i miles omkreds i skov, krat, langs vej og bæk, mangler man kun tilsidst at skyde på sig selv (eller sin fætter):

„Han stod helt opslugt stille med sin luftbøsse den middagsstund, hvor intet i verden kunne forhindre ham i sit forehavende. Geværet var ladet med et nyt hagl, og han sænkede langsomt, som i trance, det sorte skinnende metalfarlige løb, og pegede direkte på sin egen brune slidte træsko. Hvad ville der ske, hvis han trykkede af lige nu? Han lukkede det ene øje. Ren rutine. Holdt geværet foran sig i en stiv arm og var helt sikker på at ramme lige midt på foden. Han glemte at trække vejret, fordi han brugte hele kroppen til at sigte med. Alt det, der var ham, lå indeni det skud, som snart ville være et gjaldende ekko på gårdspladsen. Han førte langsomt løbet hen over træskoen frem og tilbage som en vuggende luftgynge i glidende bevægelse. Han standsede brat, men målbevidst den svingende arm lige midt over træskoen og trykkede af – besat af en uimodståelig nysgerrighed. I næste sekund føltes det, som om en stor sten havde ramt hans fod, og en voldsom smerte jog igennem hele hans krop. Han skreg og græd på samme tid. Haglet havde lavet et dybt mærke i overlæderet på træskoen; men var ikke gået igennem. Han vidste nu, hvor djævelsk ondt det gjorde at skyde sig selv i foden; men det kunne han jo ikke vide, før han havde prøvet det!“

Man kan vide meget om, hvordan man skyder fugle, fisk og konservesdåser. Man kan også godt forstå, at et hagl har en gennemborende og dræbende effekt på selv en stor fuldvoksen skovskade; men den samme forståelse kan ikke nødvendigvis overføres til, hvad der sker, når man skyder sig selv i foden. Mennesket er i en vis forstand hensat til at spise en bid af verden forfra hver gang og konstatere, om det smager godt eller dårligt, om det er farligt eller sikkert, om det gør godt eller ondt. Det skal vi tænke meget over i forhold til opdragelsen af vore børn.

Den, der kender smerten selv, ved også, hvilke faser man skal igennem, når noget går galt. Vi skal have grædt mange tårer, før vi kan tackle tilværelsens modvinde og nedture. Vi kan øve os på livet ved at leve det, ikke ved at nogen lever det for os. De voksne ved som regel, hvor djævelsk ondt det kan gøre at slå sig over fingrene med en hammer. Man har allermest lyst til at kaste hammeren mod et eller andet for at destruere den lige på stedet. Hvis man slår sig voldsomt, og det går jo galt hele livet igennem, sparker man måske hårdt til den ting, der forårsagede smerten. Man får afløb for en hel del på den måde, og kan man brøle et eller andet til sig selv som fx „Din store idiot“ eller det, der er værre, hjælper det også en hel del.

Det er klart, at ens smerteritualer fra barndomstiden spiller en meget afgørende rolle i voksenlivet, også når man bliver tilskuer til sine egne børns smerteoplevelser. Den forælder, der kender smertens forløb i mange forskellige afskygninger, den forælder, der ved, at smerten ved at slå sig med en hammer er meget forskellig fra den langsomt sivende og pumpende smerte, der fremkaldes, når man har skåret sig med en kniv – har formodentlig meget lettere ved at leve sig ind i barnets smertetilstand og har en anden føling med barnet end den, der ikke har prøvet noget tilsvarende.

Det hører ligeledes til en god barndom at sy sig selv i hånden. Frivilligt og nysgerrigt at stikke sig med noget spidst for at erfare, hvor det gør lidt ondt, meget ondt, og hvor det bare kildrer. Det ligger indbygget i et godt børneliv at prøve sine egne grænser af. Tænk på de gange, hvor man, bare sådan for at prøve det – satte foden ind under bilens hjul, lige idet den skulle til at køre. Samme kildrende lystfyldte smerte oplever man, når man pludselig ser sit eget barn gøre det samme. Den, der ikke har skudt sig selv i foden, vil ikke ane graden af den forbandede frydefulde smerte, der følger med haglets nedslag i knoglen og den stolthed, der i et stille tilbageblik viser sig for det indre øje. En far, der ikke har tisset på det elektriske hegn og mærket, hvordan strømmen knasende kunne ruske i de små kødklumper forneden, vil ikke umiddelbart kunne forstå, hvad der driver en lille dreng eller drenge i flok til at bruge tissemanden som et fantastisk redskab til at lære elektriciteten og sig selv at kende. Fattige bliver de børn, som ikke får disse kropslige oplevelser.

Det er den sanselige selvbevidsthed, der er den indlysende grundsandhed i menneskelivet. Det sagde Grundtvig, og det passer stadigvæk.

AT KRAVLE OVER VEJEN UNDER TÆPPE

Der er ting man har hørt om. Der er elementer, man overfladisk har forholdt sig til på nært hold. Der er store ting i livet, man har set med egne øjne, som man har slugt med alle sanser, og som man ved passer.

Til det sidste fænomen hører, at jeg forrige sommer kom kørende ind i en mindre provinsby, hvor der kun var bebyggelse på den ene side af gaden. I den vejside, hvor jeg kørte, kunne jeg langt fremme, måske et par hundrede meter, skimte en bylt af et eller andet, der bevægede sig. Min første indskydelse var, at der var tale om en hund under et tæppe; men det kunne ikke rigtig passe alligevel, syntes jeg, for øverst i den mørke tæppebylt kunne jeg også skimte noget lyst menneskeagtigt, måske et ansigt?

Jeg sagtnede farten, og her var det, at det magiske øjeblik indtraf. Her kommer du kørende stille og roligt og foran dig i en afstand af måske 100 meter, er der et tæppe med et eller andet indeni, der bevæger sig monsteragtigt over vejen og lægger sig smidigt tilrette i grøftkanten på den modsatte side ...

Jeg kørte nu nærmest i slowmotion og kiggede undrende på tæppeknolden i vejsiden, og stor var min forbavselse, da jeg zoomede ind på et lille drengesansigt, der frydefuldt kiggede op på den meget forbavsede bilist, der havde sagtnet farten.

Vi fik en ubeskrivelig skøn øjenkontakt, som jeg aldrig i mit liv vil glemme. Det var som om den lille drengs øjne fortalte: *„Jeg klarede det! Så du det!“*

Jeg vinkede til ham og tænkte, idet jeg så hans stolte ansigt efter den sødmefyldte angst, at han havde koblet sit indre brus af prøvelsens trang med min egen fortids uendelige angstfyldte afsøgninger som barn.

Det var som at se historien gentage sig, som at se, at alt er i alt, bare man lægger mærke til det og sanser betydningen af det. Det er sådanne eksistentielle øjeblikke, der er værd at samle på i en livsbane.

Drengens vanvittige kravletur fortalte endnu engang, at livet er bedst, når man risikerer noget. De fysiske og psykiske erfaringer, vi får i barndommen, er berigende næring til det voksenliv, vi uforudsigeligt udsættes for og hvirvles ind i. Jeg kørte lidt ophøjet videre og har siden tænkt meget over denne hændelse og på den lille drengs motiver til at risikere sit lille kostbare liv foran en fremmed bil.

BARNDOMMENS SUS

Alle børn vil til alle tider søge hungrende mod den overskridende søde ængstelse for at lære sig selv at kende. Det angstfyldte sus, man oplever under et tæppe eller på kanten af et mørkt dybt vandhul, vil lægge sig til rette i barnet ved siden af den søde fryd, det er opfyldt af, når det farlige er blevet tæmmet, og kontrollen er genvundet. Ingen forældre kan sikre sig mod den drift i barnet til at ville det farlige – til at ville det angstfyldte, til at række ud efter den frygtelige smerte og den smertelige frygt ved at opsøge den djævlaegtige livskløe tæt på kanten til intetheden. Vore børn skal alle ud i vanviddets højdepunkter og derude i springet over dybet, tæppekravleriet på vejen eller den svimlende balance i ubegribelige børnehøjder, skimtes det næsten uudholdelige livs- og erfaringsrum, vi skylder vore børn. De løse børn drives mod disse eksistentielle følelsesruskende grunderfaringer og som åens vand må de give sig hen til strømmen i deres inderste sjæl. Man skubber ikke til denne å. Den flyder af sig selv. De løse børn vil, kan og tør udfordre døden og ved at gå tæt på, ser og mærker de tydeligst gnisterne i deres eget liv. Det er ikke kun drenge, der har behov for at udleve den „søde“ fare. Der er også piger, der kravler over vejen under tæppet eller ryger de forbudte cigaretter i smug på taget af en faldefærdig fabriksdal. Måden, de gør livet farligt på i forhold til drengene, er kun variationer på en overflade, og mange af de farlige og forbudte lege oplever piger og drenge sammen.

Løse børn har ikke fysiske hegn, der afgrænser deres territorium, men derimod psykiske grænser, der handler om „dertil og ikke længere“. Det har den store fordel, at barnet kan gå et skridt længere end tilladt. Det er nemlig det ekstra skridt, der rykker i udviklingsmæssig henseende. Det ville være epokegørende, hvis vi kunne skrue ned for den tiltagende overvågning og døgnskygning af børnene, så de i langt højere grad kunne gøre ting på egen hånd og have mulighed for at bakse, fumle, tumle og famle sig frem. Børn skal have lov til at lære af de fejl, de laver og mærke konsekvensen på egen krop. Selvfølgelig skal vi passe på vore børn, men vi skal ikke holde øje med dem hele tiden. Løse børn skal meget igennem, det ved vi inderst inde, for vi gik selv løse, da vi var børn helt ud til kanten af højder og dybder. Der, i mødet med den stejle skrænt, eller der, i balancegangen på den tynde mur med det sugende dyb til den ene side, fik vi kontakt med selvtilliden, og sansen for at klare tingene under pres sneg sig ind under huden.

Vis respekt for barnets kamp, selv om det gør ondt at se på. Udhold din egen smerte, der hvor barnet er ved at lære en følelse at kende. Det gør ondt og godt at komme til fornuft, og allerførst må barnet hele følelsesregistret igennem i livets modsætningsfyldte erfaringsrum. Ingen kan springe følelserne, fantasien, legen, de indre billeder og konflikterne over. Vores helt fundamentale tilgang til verden er kropslig, sanselig og følelsesbetonet. Vi fornemmer verden, før vi tænker over den. Løse børn skal have ansvarsfulde forældre, som de kan mærke, og som kan magte et ansvar for deres børns opdragelse. Det er os forældre, der må gå forrest i en række situationer og lære dem at turde det, de kan, så de senere kan ville det, de evner. „*Prøv selv*,“ er trylleordet for de løse børn; men uden den kærlige binding til forældre, der vil dem det bedste, har børn ikke noget positivt at løsrive sig fra, og så kan de finde på at underkaste sig hvad som helst. Det afgørende i princippet om de løse børn er, at de sættes i situationer, hvor de kan opleve og afprøve sig selv på nye måder og derigennem lære at skabe sammenhæng i deres eget liv. At slæbe til huse af gamle brædder, slidte tæpper, klude og sække, for deraf over flere dage at skabe ens egen hule, er en højere form for selvvirksomhed, som hører til den hellige tid i en god barndom; men mange forældre synes ikke, at det ser pænt ud, heller ikke på en legeplads i en børnehave. Modsat idéen om de „færdige“ legehuse bør man anspore til selvudfoldelse og denne spontane gåen løs på verden. Børn har behov for, at deres

følelser og eksperimenter accepteres; men der er selvfølgelig visse handlinger, der må begrænses. Hvis den voksne kritiserer barnet for et naturligt initiativ, vokser usikkerheden.

Støt i stedet barnets selvstændighedstrang; det bliver afgørende for dets indstilling til at samarbejde fremover. Tag ikke håbet fra barnet!

*Giv børnene ret
til at lege og lære
at drømme og forme
leve og være.*

*Kun der, hvor børn
kan føle sig trygge
gror det, de gamle
kalder for lykke
Carl Scharnberg*

DA FARFAR VAR LILLE OG GIK LØS

Farfar fortæller:

„Jeg har læst i min Fars Dagbog fra den 17. 10. 1917 og der staar:

I dag har vi tærsket noget Byg med Maskine. Karlene har taget Roer op, og det har regnet. Ved Middag bekom vi en lille Dreng.

Drengen det var mig og mere staar der ikke om den Sag.

Jeg er vokset op på en Gård med masser af Jord ned mod en stor Sø. Min Far var ivrig Jæger og Fisker, derfor kom jeg meget tidligt til at lære Fiskeri. Jeg var kun 5 år, da jeg kom med på Fisketure og det var meget spændende at faa lov til at bære Fiskene. De blev fanget med en Lyster, som vi kaldte den. Der skulde meget øvelse og hurtighed til for at fange dem. Naar Fiskene blev taget med Lysteren, var det mit arbejde at slagte dem. Det foregik paa den Maade, at man stak en spids Dolk i Nakken på dem.

Jeg holdt meget af at gaa ude ved Søen alene og fiske. Der var et meget rigt Fugleliv paa det Tidspunkt. Da jeg var meget lille, stjal jeg mig hjemmefra paa en Fisketur, som ikke endte saa godt. Kanalerne som gik fra Søen op til Engene var temmelig brede 3-4 m. Jeg var uheldig og faldt pladask ned midt i en Kanal; men en Kammerat fik mig op paa det Tørre. Da jeg kom Hjem og lignede en druknet Mus, fik jeg en masse Skældud: „Din skidte Knægt. Hvordan kunne du finde paa at gaa til Søen, uden at sige det?“

Jeg blev ved med at bevare Lysten til at fiske. Naar der var Solskin, kunde jeg gaa i timevis langs Vandløbene og glemme alt omkring mig. Den største Gedde, jeg har fanget, var saa stor, at den naaede fra min Skulder til Jorden. Den blev hakket og lavet til Frikadeller, som vi spiste i flere Dage.

Jeg lærte som Barn, hvordan man skulde tage en Gris fra en So, der skulde føde. Jeg havde en lille Haand og kunde faa den ind og faa Grisen halet ud.

Da min Bror og jeg var 8 og 9 Aar, kom vi til at passe Køerne. Det bestod i at komme op om Morgenen Klokken 5. Ned i Engene og flytte Faarene. Der var ca. 2 km derud og det forgik i løb paa bare Fødder. Jeg husker endnu Viberne, som kredsede om mig. Det gav et Smæld med Vingerne lige tæt paa mine Ører.

Midt i December Maaned blev der slagtet en meget stor Gris paa ca. 200 kg. Det var ogsaa en meget spændende Sag. Grisen blev gennet ind i Bryggerset og blev bundet paa Benene, lagt paa det store Skoldekar og Slagteren stak Kniven i Halsen paa den – ingen Dikkedarer med den Ting. Blodet løb saa i en Spand og skulde røres rundt, til det var kølet ned, ellers ville det blive klumpet. Det blev brugt til Blodpølse. Naar Grisen var hængt op, var det altid spændende for os Børn at faa Blæren, som blev lavet til en Rumlepotte, som blev brugt baade Sankt Stefans-, Nytaars- og Hellig Tre Kongers Aften.

Da min Bror og jeg var saa gamle, at vi kom til at passe Køer om Sommeren, fik min Far en Aftale med Læreren om, at vi kunde skiftes til at gaa i Skole hveranden Dag, saa kunde Læreren faa Jagten på Gaarden. Det resulterede i, at vi ikke fik saa meget ud af at lære noget om Sommeren.

Paa den tid fra min Barndom, var der ingen Radio og Tv, saa om Aftenen havde vi forskellige Ting at sysle med. Min Fader holdt Seletøj til Hestene i orden og lavede selv Grimer til Heste og skoede vore Træsko. Alt blev gjort om Aftenen. Piger syede og strikkede. Jeg fik en Løvsav og lavede en masse fine Ting.

I min barndom gik jeg til Husflidsarbejde om Vinteren og lavede mange forskellige slags Ting: Trillebør, Roebør, Klædeskab, Sybord, Blomsterstativ og Bogreol.

Engang vi var alene hjemme skulde jeg prøve at skyde med min Fars Jagtgevær. Karlen ladede det, vistnok med meget Krudt og saa kom det spændende Øjeblik, da jeg skulde trykke paa Aftrækkeren. Jeg fik et ordentlig Slag på Skulderen, som jeg mærkede mange Dage efter. Den samme Karl fik 50 Kr for at lade sig binde til en Møllevinge og køre en tur rundt. Vi havde ogsaa en Karl, som kunde springe fra Træ til Træ hele Haven rundt som en Abekat. Det var ikke almindeligt, at vi skiftede Folk. Vores Forkarl var en gift Mand, som var meget dygtig og ham havde vi i 11 Aaar og en anden Karl blev der i 6 Aar. Han var lidt af en Original. Vi børn kunde tjene 25 Øre ved at klø hans Tæer med et Halmstraa. Den samme Karl kunde ikke forstaa, hvorfor der var kommet et Saar paa hans Næse en Nat. Han troede, det var et Bid af et Dyr. Om Middagen blev Sengehalmen undersøgt og pænt nok daskede to store Rotter ned. De havde den dejligste Rede i Hjørnet af Sengen. De to store Rotter kravlede op bag hans Skab og blev skudt med en Salonriffel, som vi havde parat.

Dette var et Udpluk af det, jeg kan huske fra Barndommen.

Kristian

Det er efter sådan en beretning, at man forstår, hvad funktionstømning i moderne familier vil sige i forhold til arbejdsfællesskabet på farfars tid.

Livspraksis i vor tid er blevet institutionaliseret og individualiseret. På farfars tid var barndommen fyldt med kropsoplevelser, sansning og arbejde, men også med betydningsfuld leg, ritualer, traditioner og spændende oplevelser med levende mennesker i alle afskygninger over lang tid. Farfars tid var ikke ren romantik; men bestod af en masse tungt og kedsommeligt pligtarbejde selv for de små børn. Deres arbejdskraft var man afhængig af, og de var noget værd. Børn, der giver en hånd med, vil både på farfars og i vor egen tid ofte komme til at befinde sig i en situation, hvor arbejdet og legen går op i en højere enhed. Leg, læring og oplæring kan ikke adskilles, når man på farfars tid fik fri fra skole til at hjælpe med at få halmen ind, og ens vigtigste opgave bestod i at slå mus ihjel. Børn, der får lov til at hjælpe de voksne i køkkenet eller ude i mark, have, skov, garage, på fisketuren eller i værkstedet, lærer legende let at gøre det, de ser. Børn, der involveres og laver ting sammen med voksne oplever selvværd. Giv børn en lille bid af din egen faglige stolthed, og de vil strutte af selvtillid, når noget lykkes for dem. Giv børn sådanne enhedsoplevelser. Lad dem holde slangen, når du vasker bilen. Tag dig tid til at tage dem med! Det, der udvikler vores potentialer, er brede praktiske erfaringer, at vi lærer i et fællesskab med andre, at vi får lov til springe over livets kanaler og opdage det fundamentale forhold, at det kan være svært at komme let til noget. Derfor må vi have tålmodighed. Vigtigt er det, at vi kommer i dybden med en enkelt ting og et enkelt livsområde, ved at se det i forhold til hele kulturgrundlaget. Delen og helheden kan ikke undvære hinanden, når vi taler om forståelse af dybere sammenhænge. Børns livsmod i morgen handler om, at de i dag genopdager og værdsætter den kultur, som vore forfædre aktivt skabte og levede i. Børn, der møder en bred vifte af historiske udfordringer, udvikler også bredde i deres motiver, og af dem opstår livsmodet og selvværdet under fantasiens stjerner. Uden dette fundament af historiske livsgnister, kan det ikke lade sig gøre at stå imod den globale manipulationskulturs mekaniske menneskesyn og dens ønske om at flytte rundt med mennesker og deres behov. Børn uden rødder bliver rastløse og forvirrede „antennebørn“, som ukritisk henter noget ind i stedet for at give noget ud i et samspil med kompetente voksne. Børn lærer ved at efterligne voksne, som kan og vil noget og som giver dem påskønnelse, når noget lykkes. Børn lærer ved opmærksomt at iagttage andre, der magter en færdighed og ved at omsætte denne iagttagelse til en

selvstændig undersøgende praksis. Børn lærer noget ved at gå sammen med andre, som betyder noget for dem. Læring sker i et socialt samvær, hvor nogen lærer os, hvad noget betyder, så vi selv kan finde en mening med tingene. Dette grundvilkår skal vi huske på, før vi forguder den individualiserede endimensionale indlæringskultur, hvor barnet opfattes som en formbar rotte i en instrumentel symbiose med teknologisk værktøj. Den sociale kompetenceudvikling skal med. Det afgørende i farfars barndom var, at man kunne række ud efter en person, som befandt sig i rummet, når man skulle lære noget; men også at man på egen hånd kunne vandre ned til søen og prøve sig selv af. De ældre generationer er ikke overflødige gammelfrø i en rig børnekultur, men historiske guldkorn, der venter på spiringsmulighed i de små hoveder. Den, der lærer at ignorere traditionen til fordel for modernitetens overflader, får kappet linen til kernen i sig selv.

Lad børnene rode med det gamle, for at de kan opdage den historiske forbindelse til slægtens traditioner. Alle børn skal til alle tider gennemleve såvel hele menneskeartens historie som deres egen kulturbetingede udviklingsproces. Der skal meget fortid til for at moderne børn kan blive hele. Lær børnene den ægte vare at kende.

Find de gamle opskrifter. Bedstes bedste. Fang selv fisken! Mærk forskellen på det levende og det døde. Forskellen på det langsomme og det hurtige. Glæden ved at have fremstillet ting selv. Lad dem opleve at ting tager tid. Der er stadigvæk brug for bedsteforældrene og deres livsforståelse hos moderne børn.

Der er masser af fremtid i fortiden. Generationerne kan bruge hinanden positivt. Heldigvis er der mange institutioner, der arbejder på det grundlag. Institutionerne og skolerne skal ikke forvente, at de ældre kommer af sig selv. Jeg tror gerne, de vil hjælpe; men de skal inviteres til det. Mange lidt bekymrede forældre har fortalt mig, at bedsteforældre ikke er, hvad de har været. Det har de nemlig alt for travlt til. Vi skal huske på, at det primært er på hjemmebane, at børnene virkelig kan få gavn af bedstes fortællinger og værdier ikke bare under en besøgsdag i institutionen.

FUTUREKIDS OG INDIVIDUALISMEN

Futurekids er oplærte fremtidsbørn med teknologivaner og et betalt hestehoved foran deres små jævnaldrende i kampen om fremtidens arbejdspladser. Futurekids er børn, der, helt ned til 3 års alderen, går til computer. Konceptet er adfærdskontrol og derfor gennemsyret af belønningssystemer for at få børnene til at præstere det maksimale.

Mange forældre sender deres børn i Futurekids-skoler, fordi de er bange for, at deres børn sakker agterud eller senere rammes af arbejdsløshed, hvis de ikke magter den moderne teknologi.

En mor til et barn i en Futurekids-skole fortalte mig begejstret:

„Jeg synes, det er en god idé med sådan en computerskole for små børn, selvom det er noget dyrt. Vi har valgt det, fordi vi synes, det er spændende at se, om vores barn kan lære at bruge en computer så tidligt som i 3 årsalderen. Og det kan han sagtens. Det er helt fantastisk at se, hvordan han bare kan bruge musen og lave animation. Man tror det er løgn. Vi kan ikke selv undervise ham, så derfor er det godt, at der findes eksperter på området. Det giver os en tryghed, når vi tænker på hans fremtid. I den forrige lektion sad han og malede en haj på computeren og lagde forskellige farver på den. Børn synes jo det er enormt spændende at sidde og trykke på knapperne, og så er det da langt bedre, at de lærer det rigtigt under kontrol.

Vi har også selv købt nogle programmer, så han kan lege videre, når han kommer hjem. Han har sådan et program med havets dyr, som han farvelægger og forstørrer på skærmen. Det kan han sidde og nusse med i lang tid, hvorefter han printer det ud og klistrer det op på væggen. Der findes også et tilsvarende program om planeter.

På computerskolen får børnene synlige belønninger, når de løser en opgave, og engang fik han også en gave med hjem.

Han lærer at bruge computeren som et legetøj; men ikke på den måde, at han leger selv. Han instrueres af en voksen og har et emne at arbejde med; men det emne er konstrueret som en leg. Det er smart ikk'?

Jeg synes, at forældre kraftigt skal overveje det hensigtsmæssige i, at vore børn sidder og manipulerer med farver og figurer på en computer, så de kan blive konkurrencedygtige voksne. Jeg synes, man kraftigt skal overveje, om der er substans i de programmer, der findes på markedet. Jeg er overbevist om, at børn, der struktureres meget tidligt, går glip af en lang række uudnyttede muligheder i deres børneliv. Den danske pædagogiske tradition går ud på at fremme barnets alsidige udvikling i en vekselvirkning med fællesskabets muligheder, og ikke at låse dem fast i en stiv adfærds-labyrinth, hvor legen styres på de voksnes præmisser. En god barndom skal ikke bare udfyldes med elektronisk farvelægning og billedmanipulation, men rumme et kraftigt kritisk modbillede til den omsiggribende edutainment. Edutainment er multimedieprodukter, der indeholder såvel tekst, som lyd og billeder. Konceptet er en blanding af undervisning (education) og underholdning (entertainment), hvor man fx kan mane en løve frem på skærmen, klikke på den og få den til at brøle. Smart ikk'? Men det har ikke noget med grundtænkningen i en åndsvidenskabelig-kritisk frigørende dannelses-tradition at gøre. I denne tradition lærer vi børnene opmærksomt at forholde sig til de overførte modeller af virkeligheden, så de senere kan sortere i en ellers uoverskuelig vidensmængde. Børnene skal ikke bare udstyres med færdigheder i computerbrug, men i et samspil med forældre, pædagoger og lærere have stemt deres viden af under kritiske og perspektiverende samtaler. Ud fra dette møde med voksne kan de så tage stilling til, hvor de vil hen. Genindsæt forældrene, dagplejemødrene, pædagogerne og lærerne i børns liv.

Viden kan ikke overføres fra maskiner til børn; men opstår i konfronterende dialoger med omgivelserne. Informationer, der ikke fordøjes i legen og den nødvendige eftertanke, sætter sig til stress i vore børn og kan lamme dem i passiv afmagt.

I USA er man begyndt at operere med et begreb, der hedder „futz-faktoren“. At „futz“ er at arbejde meget intensivt, uden at lave noget. Vore børn skal ikke med lokkende „gulerødder“ oplæres i at sidde og klikke med musen i timevis uden at lave noget. Tænk på det væsentlige forhold, at klikkeriet stjæler tiden fra legen og kroppens eksperimenter. De udfoldelsesmuligheder, der ligger i legens læringsrum, er uundværlige i en livsmodsgivende dannelsesproces. Uden plads til sanselighed og fantasi – ingen livsvilje i børnene!

Hvorfor har vi så travlt med at bede børn indtrængende om at forstå noget ud over deres grænse. Lokke dem med belønninger til at beslutte noget, vælge noget, ud over deres evne til at beslutte og vælge? Hvorfor er det så vigtigt, at børnene så hurtigt bliver selvbestemmende og kan optræde egenrådigt, inden de har et jeg at råde over selv? Velmenende forældres ambitioner på børnenes vegne kan let blive til stressudløsende faktorer i børnenes liv. Misbrug af tidlig forcering er en misligholdelse af børn. Stop det vanvid! Vore børn har også ret til at trække vejret indimellem!

En ung medieforsker sagde i sit foredrag om børn og medier:

„Futurekids er ikke indrettet til at sidde og snakke pædagogisk med voksne i en social rundkreds, de sidder nemlig i deres egen selvkonstruerede verden. Børn i vor tid er ikke skabt til det kollektive, men til det individuelle liv. Glem den rundkreds, hvor børnene efter tur fortæller, hvad de har oplevet. Børn med fingeren i vejret gider ikke vente på, at det bliver deres tur. Lad dem sidde hver for sig med en computer og nogle spændende børneprogrammer, så skal I bare se, hvad der sker. Børn kan lære at læse, når de er 3 år. I USA findes der effektive læse- og matematikprogrammer for helt små børn, og det har givet overraskende resultater hele vejen op i skolesystemet. Børnene bliver engagerede og grebet af den virtuelle virkelighed. Børn skal have udfordringer via den teknologiske virkelighed. Småbørnspædagogikken skal opdateres og „pædagogcirklen“ brydes ned. Børn er informationsbehandlere med et individorienteret perspektiv. De har meldt sig ud af rundkredsen for selv at bestemme, hvad de vil være med til.“

Foredraget medførte en heftig debat, og mange forældre var bekymrede for den udbredte egoisme blandt børnene og konsekvensen af overdreven computerbrug i den tidlige barnealder. Medieforskeren gentog, at det moderne barn ikke egner sig til den sociale rundkreds, og at tiden er løbet fra de kollektive børnemøder.

Jeg tror, at børn fødes med et anlæg for humanitet, som vi skal udvikle igennem den dannelsesproces, vi igangsætter med opdragelsen og den helhedsorienterede småbørnspædagogik. Hvis børnene trækkes i en egoistisk og individorienteret retning, vil den slumrende og spontane humanitet blive undertrykt, og hvor ender vi så? Du kan ikke lære dig selv at kende uden at indgå i én eller anden social sammenhæng.

„Humanitet er kendetegnet for vor art. Men denne humanitet har vi bare som anlæg. Derfor må den udvikles gennem opdragelse. Vi bringer den ikke færdig med os til verden, men i verden skal den være målet for vore bestræbelser, summen af vore øvelser, være vores værdi. For vi bekender os ikke til troen på nogen medfødt fuldkommenhed. Når den ånd som regerer os, ingen human ånd er, bliver vi plageånder for menneskene. Det i særlig grad karakteristiske for vor art er altså dannelse til humanitet. Alle store og gode mennesker, lovgivere, opfindere, filosoffer, digtere, kunstnere, hvert ædelt menneske i sin stand, har hjulpet med til det gennem opdragelsen af sine

børn, ved at udføre sine pligter, gennem sit eksempel, sit arbejde, sin vejledning, og gennem de institutioner de har skabt. Humanitet er summen og udbyttet af al menneskelig stræben, så at sige vor arts kunst. Dannelse til humanitet er et værk som uophørligt må fremmes. Ellers synker vi – høj og lav – tilbage til rå dyriskhed, til brutalitet.“

JOHANN GOTTFRIED HERDER (5)

Jeg frygter, ligesom Herder gjorde, at vi kan risikere at synke til rå afstumpethed ved at satse på den individorienterede dannelse af personligheden. Hvis vi skal bevare fællesskabet og udvikle fællesskabets muligheder, må vi oplære vore børn i demokratiske processer, og her bliver den gode gamle RUNDKREDS meget central. Hvis børnene ikke lærer at lytte til og forstå andres synspunkter, hvordan skal de da tolerante kunne medvirke til kompromisløsninger i et voksenliv? Børn må flaskses op med socialt betonede oplevelser og konstruktive konflikter for at blive samfundsorienterede og bevidste om egne muligheder i et samspil med fællesskabet. Børn skal møde levende forskellige mennesker, således at de opdager, at verden kan tage sig helt anderledes ud, når de skifter perspektivet og lever sig ind i de andres opfattelser. Det er de primære sociale erfaringer, ansigt til ansigt, krop mod krop, øre mod øre, øjne mod øjne, hjerte mod hjerte, der kan udvikle humaniteten ikke de sekundære pseudoerfaringer. Det kan godt være, at computeren er fascinerende, men den er ikke nuanceret sanselig, og det er den sanselige selvbevidsthed, der er den indlysende grundsandhed i menneskelivet. Det er det, vi skal satse voldsomt på i en svær balancegang med den moderne teknologi, som på nogle punkter anmassende forsøger at stjæle barndommen. I en tid hvor den uvirkelige virkelighed bliver mere virkelig end den virkelige virkelighed, er det vigtigt at slå fast, at mennesket kom før teknologien, og at opdragelsen bør starte der. Menneske først – teknologi siden.

Det afgørende argument, for at vi får skabt en modvægt til den computerfikserede børnepasning og det tekniske menneskesyn, ligger i, at vi ikke udvikler livsmød med et individorienteret værktøj. Livsglæde og livsmød tror jeg, man kan henføre til det primære menneskelige nærvær. Det verdensåbne barn modtager de fundamentale kategorier til at sætte virkeligheden på plads med, gennem nærhed i forhold til de mennesker, som har en særlig betydning for det. Det er gennem berørtheden, eller der hvor vi næsten rører ved nogen, eller er tæt på kulturens betydningsdannere, at vi selv oplever at få en mening med det hele. Efterhånden, som vi optager denne eksisterende betydningsdannelse, smelter fortolkningerne sammen med én selv. For at blive sig selv må man først efterligne de andre. Meningen med livet er socialt og historisk forankret. Husk det!

Børn skal ikke egensindigt lære at klare sig selv, men opleve selvtilliden og livsglæden under hensyntagen til og omsorg for andre.

Det er selvfølgelig ikke kun et spørgsmål om sort eller hvidt, om for eller imod computeren i den forbindelse. Der kan være en masse sociale aspekter forbundet med børns arbejde og leg med en computer. Ofte sidder flere drenge eller piger og chatter med hinanden. Mange drenge sidder på netcaféer eller slæber deres computere hen til kammeraterne for at lave et fysisk socialt netværk omkring deres spil og elektroniske kommunikation. Her er både den sproglige og sociale kompetence med. Ingen tvivl om det. Følelsen af at være sammen med nogen er ligeså vigtig, som det man er sammen om.

Men selv om man sagtens kan finde argumenter for, at børn også skal lege med de moderne medier, herunder computeren, forholder det sig sådan, at børn fra naturens side møder verden kropsligt-sanseligt. Livet er uforudsigeligt og det er vigtigt i et godt børneliv at lære at tackle uforudsigeligheden. Børn har kaos i sig og skal boltre sig med uorden, bevægelser og fysiske udfordringer for at komme selvtillidsfulde igennem

barndommens bugtende landskaber. Børn skal socialiseres ind i den fysiske verden, hvor sanserne er tændt på højeste blus og den indre skærm åbner dørene til selvværdets dæmringslys. Uden overleveringen, sanseligheden og de kropslige spor, får de ikke noget, de kan se den brogede verden med. Værdier kræver et ståsted, og det er det, vi skal give dem i en god sanselig barndom.

Børnene skal møde det nye med noget i bagagen. De skal have noget at stå imod med og sætte af fra, for at de kan sortere dagens input. Det, de skal bruge i denne filtrering, hedder kulturelle nærværsoplevelser i et lyshav af stærke barndomsblitz sammen med voksne, der har noget på hjerte.

Det er dette centrale forhold i dannelsen Jørn Lund formulerer i Sidste udkald (6):

„Kontinuitet er ikke det samme som stilstand. Kontinuitet indebærer, at man møder det nye med noget i bagagen. Det er ikke kun et spørgsmål om kontinuitet, men også om forståelse. Hvis man opfatter det som værdifuldt, at unge mennesker lærer at forstå den verden, de fødes ind i, og erkender, at verden ser ud, som den gør, fordi man står et bestemt sted og betragter den, så må man også finde det af betydning at medgive de unge en indsigt i kultur, historie, sprog – ved siden af alt det andet, som også skal til: det naturvidenskabelige, det musiske, det praktiske.“

Børn skal have et kvalificeret afsæt for at forstå den kultur, de er en del af, og dette afsæt får de gennem en alsidig personlig udvikling. Den, der vil lave noget om, må vide, hvordan noget ser ud, ellers handler man i blinde. Det er her den flygtige information bliver farlig for vore børn, hvis de blot overlades til i selvreference at skanne en overflade uden kritisk ballast. Børn skal indføres i en kultur og dens forudsætninger, for at de bevidst kan tage stilling til den og føre det bedste af den videre. En retning for fremtiden må starte med, at den voksne generation træder frem og viser, hvad det er for en ramme, der betinger den pågældende livsform, de er indfældet i. Det ville være alt for bevidstløst at overlade identitetsarbejdet til børnene som selvskabende individer i tilfældige samspil med nettets frie markeds kræfter. Vi må alle lære, at overtage virkeligheden, ved at begive os ud i den, for at kunne lave den om på et demokratisk grundlag. Børn må gives en klar oplevelse af, at kunne gribe ind i virkeligheden ved at omgås den konkret og handlingsorienteret i et tæt samspil med andre.

Det må selvfølgelig indrømmes, at de skannende og computerfascinerede børn sandsynligvis udvikler en skærmkompetence, som kan vise sig at være særdeles nyttig i et globalt integreret informationssamfund, der hele tiden forandrer sig, og hvor værdier jævnlige eroderer som kulturelle jordskælv. Men bagsiden af tilvænningen til overfladelæsningen er dens dannende effekt på personligheden (7):

„Thi ud af overfladen kan den enkelte elev med sine egne ønsker og sin egen baggrund „skanne“ sig til sin egen helt private helhed, og i sin yderste konsekvens bliver meningsproduktion en privat sag.“

JENS RASMUSSEN

Det er denne privatisering af betydningsdannelsen, vi ikke bør forlade os på, når børnene surfer på nettet. Børn kan ikke nøjes med at hente viden ét sted, men må oplæres i at afprøve og begrunde den viden, som de allerede har andre steder fra. Dannelsen bør være en fælles sag med afsæt i en levende og menneskebåren tydeliggørelse af de udbredte traditioner og tankeformer i en given kultur. Betydninger opstår altid i nærhed af noget andet, og derfor er alle forestillinger konstant i dialog med konkurrerende opfattelser. Virkeligheden lægger sig ikke tilrette i vores bevidsthed,

som noget der objektivt indfældes i os; men fremtræder ordnet i kategorier, fordi vi har lært at se verden igennem vores kulturbetingede filter. Børn kan aldrig få virkeligheden ind under huden i ren form; men tager den ind gennem de erfaringsbaserede strukturer af følelsesmæssig og tankemæssig karakter, som kommer dem i møde ved omgang med andre mennesker. Men også medierne spiller i vor tid en afgørende rolle i dannelsen af barnets bevidsthed. Fortolkninger og forståelsesformer er ikke i første omgang noget, du selv skaber, det er noget, der bliver overført til dig. Senere kan du med det afsæt skabe dine egne meninger og helheder på den videre rejse frem mod voksenlivets fortsatte vækstmuligheder. Sættes proppen i for tidligt, stækker vi barnet.

DE INDHEGNEDE BØRN

Skærm børnene, de indhegnede børn, de oversikrede børn, kabine børnene, de overvågede børn, de omklamrede børn, fratages retten til at lære farligheden at kende forfra. Ingen børn kan lære smerten at kende ved at undgå den. Det er ofte den voksnes manglende evne til at kunne udholde barnets mulige smerte, der forhindrer, at børnene får øvet sig i de grundlæggende områder af livet. Vi forældre gør mange ting i en god mening for vore børn. Vi bærer dem rundt der, hvor de selv kunne gå. Vi kører med dem i „børnevenlige droscher“ for, at de hurtigere og mere bekvemt kan færdes på en gågade eller i et supermarked. Vi har udviklet et effektivt familiebaseret „transportservicecenter“ for vore børn, inden de kommer i skolealderen. Og regner det en smule, eller ser det ud til regn, kører vi dem straks til forskellige aktiviteter. De skal ikke udsættes for regn, blæst og kulde, som vi blev det. Nej, børn skal have det godt, skal de! Børn skal ikke græde eller fryse, så bliver de sunde og velfungerende. NEJ DE GØR EJ! Børn, der serviceres, pakkes ind og puttes på populære skåneprogrammer, lærer at hele livet består af komfortable „svævebaner“, og at man næppe selv behøver at gøre en aktiv indsats for at komme fra sted til sted. Blæser det en smule, falder de omkuld – også i eksistentiel forstand.

Jeg tror ikke, det er meningen, at forældre skal vimse rundt med små og store børn i beskyttede „transportkabiner“ og typegodkendte „babykareter“. Nej langt mere tror jeg, meningen er, at vi skal lære at bære os selv i livet, når vi først er blevet født.

Der skal en god grund til, at man ikke lader sit barn selv gå løs, næste gang man er på indkøb eller er ude at gå tur. Tænk på den fantastiske „dagplejeformation“, som vi kan se i gadebilledet. En dagplejemor med fire børn, ét ved hvert hjul med de små knyttede næver på stellet. For det har dagplejemoderen sagt. Sådant vil hun have det, og så er den ikke længere. Ikke alene indpoder hun i det enkelte barn en pligtfølelse til at holde fast; hun oplærer dem også i at gå selv, at gå på egne ben på opdagelsesrejse i deres eget liv. Hvordan mon det kan være, at børn sagtens kan gå selv, når de er i dagpleje, men ofte vil bæres, når de er i nærheden af deres far eller mor? Fordi en dagplejemor mener, det hun siger og forældrene i mange tilfælde lader en anden mulighed stå åben, end det de har sagt. Forældre skal i højere grad mene det, de siger og gøre det, de tror på. Løse børn skal ikke hæmmes af fars og mors omklamrende arme. Løse børn går selv, når de kan – hvis vi lærer dem det, og skulle de falde og slå sig, kan man puste på skrammen eller sætte et plaster på såret.

DEN FORBUDTE SIDEVEJ

„Der var engang en meget sød lille pige, som alle godt kunne lide. Men den, der bedst kunne lide hende, var hendes mormor. Hun vidste ikke alt det gode, hun ville gøre for den lille pige, og tænkte altid på, om der ikke var en eller anden ting, hun kunne give hende.

Engang gav mormor hende en lille hue af rødt fløjl. Den klædte den lille pige så godt, og hun var så glad for den, at hun næsten altid havde den på. Derfor blev den lille pige kaldt for Den lille Rødhætte.

En dag sagde Den lille Rødhættes mor til hende: „Kom, lille Rødhætte! Her har du en kage og en flaske vin. Læg det i din kurv og gå hen til mormor! Hun er syg og vil have godt af noget vin og kage. Skynd dig at gå inden det bliver for varmt! Og når du kommer udenfor byen, SÅ HUSK AT GÅ PÅ VEJEN, så du ikke falder og slår flasken i stykker. Så får den stakkels mormor jo ingen vin. Når du kommer hjem til hende, husk så at sige godmorgen.“

„Jeg lover dig, mor, at jeg nok skal gøre det rigtigt,“ sagde Den lille Rødhætte til sin mor. Så sagde de farvel til hinanden og den lille Rødhætte gik af sted til sin mormors hus...“

BRØDRENE GRIMM

Er det ikke fantastisk at forestille sig en mor, der i dyb tillid til sit barn kan sige: „Når du kommer uden for byen, SÅ HUSK AT GÅ PÅ VEJEN...“! Det magiske i denne replik ligger nemlig i, at denne moder og ingen mødre på denne jord og ingen fædre nogensinde, da de var børn – har holdt sig til den lige vej, dertil var de skæve afstikkere alt for spændende og dragende. Hvis nogen vil påstå, at de aldrig har bevæget sig ud på en „forbudt“ sidevej, er det fordi de selv har glemt det. Det er denne sydende underforståethed af fordums slingrevals, der overføres, når vi minder vore børn om det farlige uden for det kendte. Det, vi advarer dem imod, vil de ubevidst gå efter. Vi voksne har klaret skærene og dette eksemplets magt fortæller børnene, at de også nok skal komme igennem livets strabadser, hvis de blot får lov til at komme lidt „uden for byen“. Det virkeligt risikable i tilværelsen ligger ikke i at give slip på børnene og have tillid til deres formåen derude imellem de uforudsigelige hændelser, men i langt højere grad i det farlige projekt at ville sikre vore børn gennem oppasning og konstant overvågning. Så bliver livet farligt!

KLAR TIL LIVET

Hvilke tanker ligger der bag opdragelsen af barnet til at bevæge sig ud i verden for at lære sig selv at kende?

Brev til mit kære barn:

Når du er moden til det, skal vi to ikke længere bo sammen, og så må du klare dig selv. Det, jeg prøver på, er at gøre dig stærk nok til, at du kan overleve uden mig. Jeg tror, den bedste måde at gøre dette på er, at være et godt eksempel, at påvirke uden at styre for meget, at respektere dine følelser, din fantasi og fortælle dig en masse gode historier om mennesker, der har klaret sig i livet; men også om de skyggesider, der findes i tilværelsen, som du ikke kan undgå at komme i berøring med. Du vil komme alle følelser igennem, intet vil du kunne undslippe. Livet indstiller sig ikke på vores krav om, at det skal være smertefrit. Min opdragelse af dig går ud på, at gøre dig i stand til at kunne leve dig ind i andre menneskers tanker og følelser, sådan at du ikke altid selv er i centrum. Jeg har vist dig, hvordan jeg har klaret mig i mit liv og fortalt dig om dengang, jeg selv var lille, også om alt det farlige jeg kom ud for, eller som jeg selv udsatte mig for. Jeg er ikke sluppet igennem uden skrammer og ar; men jeg har overlevet indtil nu. Det har jeg vist dig, og det tror jeg har gjort et stærkt indtryk på dig. Ligesom min far har fortalt om, hvordan han overlevede i sit liv. Vi har klaret det, og jeg regner også med, at du kan. Jeg har tillid til dig, og glæder mig til at se, hvad du får ud af dit liv. Jeg vil ikke kontrollere dig, når du flytter hjemmefra. Du er ikke bundet til mig, selvom vi har kærlige bindinger. Du må tage ansvaret for dit eget liv, ligesom jeg har taget ansvaret for mit liv. Jeg har ikke fået dig for, at du skal gifte dig med mig og blive boende hos mig. Det har aldrig været meningen med min opdragelse af dig, at vi to skulle følges ad hele livet, og at du skulle udfylde de tomme pladser i mit liv. Det er ikke meningen med dit liv, at du skal anstrenge dig for at gøre mig lykkelig og frelse mig fra tomhed og ensomhed. Du skal finde lykken, angsten, lyspunkterne, knudepunkterne og mulighederne selv i dit liv, men vi deler det gerne med dig, når du kommer hjem og fortæller om det. Vore liv er jo viklet ind i dit liv, selvom vi skal leve hver for sig en skønne dag. Søg selv ud i livets afkroge. Dvæl ved det uventede og lær livet at kende forfra, som jeg selv gjorde på afstand af mine forældre. Jeg vil gerne fortælle om mit liv til dig; men du skal ikke kopiere det. Det er vigtigt, at du ikke spilder de første år med blindt at tilpasse dig til de voksnes forventninger og sidenhen først skal til at finde ud af, hvem du selv er. Prøv jævnlige at stoppe op og finde ud af, om du har dig selv med i det, du foretager dig, sådan at du ikke bare følger flokken og gør som de andre. Jeg ved, det er smertefuldt at fortælle dig dette. Men jeg må leve med den smerte, det er at have fået et barn, som jeg dels er fyldt med kærlighed til og dels må sige farvel til en skønne dag, når du er flyvefærdig. Jeg har ikke tænkt mig at bygge vores hus større, når du bliver voksen, for at du kan opholde dig her resten af din tid. Jeg har tænkt mig at skubbe dig ud, når du bliver gammel nok, hvis du ikke går af dig selv, og jeg håber, at du finder et andet udfordrende sted at bo, så du kan lære dig selv at kende på en ny måde i en passende afstand af de vante omgivelser. Jeg håber, du engang vil forstå, hvad der er hensigten med den opdragelse. Jeg vil ikke smide dig ud. Jeg vil dig det bedste, og det er ikke at beholde dig under mine beskyttende vinger, når du skal lære at klare dig selv. Du skal ikke gentage mit liv eller din mors liv; men begynde for dig selv på livets bjergbestigning samtidig med, at du tager noget af det, vi har lært dig med ud i verden. Jeg håber, at du tillidsfuldt vil give dig hen til livet, at du må leve på livet løs og i overført betydning må være „et dansende barn“, men ikke uden sans for dybder. Jeg

håber, at vi har givet dig et grundlag for at kunne skelne mellem det væsentlige og det uvæsentlige i livet. Vor opdragelse af dig vil altid sidde i dig. Det ved jeg fra mig selv og mit forhold til mine egne forældre. De er altid inde i mig hver dag med deres stemmer og deres nærvær på mange forskellige måder. Med blikke, formaninger, med råd, idéer, samvittighed, med opmuntringer, forventninger, dine indre forældre, du slipper aldrig af med vore stemmer. De vil sidde i dig, også når vi er borte. Det er måske dem, du vil savne mest, stemmerne, ligesom jeg selv vil savne mine forældres stemmer, når de engang ikke er mere. Men trøst dig kun. Stemmerne vil snakke til dig og synge for dig i drømme og i dit daglige virke, besøge dig som levende skygger fra fortidens barndom. Sådan har jeg selv tit besøg af min bedstefar og snakker med ham, selvom han har været død i mange år i denne skrivende stund. At jeg vil lægge mig til rette inden i dig med mine meninger, forestillinger og holdninger betyder ikke, at jeg har noget ønske om at dominere dig. Det forholder sig bare sådan i livet, at de mennesker, vi har været tættest på, overfører en række betydninger til os, og det er det dannelsen og opdragelsen går ud på: at lære, hvad noget betyder i en given sammenhæng. Dette præger os resten af livet. Da du var lille besøgte vi sammen en række handicaphjem, og på den måde fik du indsigt i, hvordan anderledes mennesker kan have det. Vi har venner i andre lande og har rejst meget med dig, ligesom jeg også håber, at du kommer til at rejse ud i verden med dine børn. Det gør ondt at tænke på den dag, da du må rejse i en helt anden retning end os. Den dag du er forbundet med andre venner og søger egne veje; men det må vi tage med. Når den dag kommer vil det sikkert også stikke dobbelt i dit eget hjerte. Du vil sikkert gerne med os; men du ved også, at en dannelsesrejse ikke foregår under fars og mors vinger. Du må selv ud i verden på egen hånd for at opdage den i en passende afstand af os. Lad ikke andre berøve dig friheden til at realisere dine drømme. Lyt til din indre stemme. Gør noget! Læg mærke til de små tings store betydning. Lyt til verden med det store øre og mærk naturens musik. Den er der billeder i. Den giver dig kraften til at svømme ud i livet. Hav ikke for meget bagage med, når du rejser, langt bedre er det at stoppe op, når noget uventet sker og undersøge det uden en masse medbragte remedier. Opdragelse er hårdt modsætningsfyldt arbejde. Det vi er tættest på, må vi slippe løs, for at det kan løbe ud i den store verden. Din rejse vil afhænge af mange ting bl.a. af, om du har fået lov til at øve dig på det farlige tæt på os, men også i dit eget hemmelige barndomsliv. Din rejse vil først og fremmest bestå af tilfældigheder; men de vil alle sammen komme til at betyde noget stort for dig på længere sigt. Du kan ikke forudberegne dit liv. Det, der giver mening, er altid ukendt for os, og når de store øjeblikke indtræder i livet, er det som om, at vi må holde vejret for at kunne fordøje glimtet af de store sammenhænge.

Jeg håber, at min opdragelse af dig kan omsættes til livsglæde, livsmod og livsappetit i en tilstrækkelig mængde til, at du må finde det uventede skønne og mærke suset fra de høje graner, når de rusker dig frem til nye erkendelser i denne forunderlige, brogede verden.

*Kærlig hilsen
din far*

DET SVAJENDE TÅRN I BARNDOMMENS SVIMMELLAND

En far fortalte mig, at han i en alder af 15 år sammen med en kammerat var kravlet helt op i et 30 meter højt ståltårn blot for at prøve, om det kunne lade sig gøre og for at mærke suset i maven.

De vidste begge to, at man kunne dø af det; men de kunne ikke lade være:

„Ska' du med derop. Ska' du?“

„Jep, i aften gør vi det – ikk'?“

„Du kommer aldrig derop i de galocher der mand. Du slår dig ihjel.“

„Noget skal man da dø af. Kom nu!“

„Vi går helt til tops. Helt op ikk'?“

„Selvfølgelig. Du er da ikke en kylling, er du? Se her, hvor hurtigt man kommer op. Kommer du med?“

„Vent på mig. Jeg er på vej, din odder. Har du et par pilsnere med?“

„Nej jeg har noget, der er meget stærkere. Vodka, du ved.“

„Hold nu fast. Nu er der kraftedeme langt ned. Har du smøger med?“

„Man kan da ikke få ild i noget i den her blæst.“

„Prøv og mærk, hvor det gynger. Det er ligesom at være ude at sejle. Det er bare så fedt. Wauuu!“

„Pas på den stang der, den er skide glat. Der er olie på, mand.“

„Skal vi helt op, synes du?“

„Jeg er helt stokdøv. Jeg har fået ørepropper i den her flyvehøjde. Hvad siger du?“

„Jeg har fået åndenød. Ilten er helt tynd heroppe under skyerne.“

„Mon der er nogen, der kan se os på radar?“

„Jeg er helt syret i maven af det her.“

„Ja, føj da. Hvordan tror du, vi kan komme ned igen?“

„...Nå, skal vi så have gang i sprutten eller hvad?“

Faderen, der fortalte om ovennævnte klatretur, rystede opgivende på hovedet af sin egen fortid og tænkte måske med et stolt gys på, hvad hans egne børn kunne finde på i deres livshøjder! Det synes at være et grundvilkår, at det er på kanten af livet, at vi fanger det. Det er bl.a. igennem modsætningen til trygheden, nemlig i mødet med farligheden, at vi mærker en dyb ubeskrivelig rislen af at være til på en sand eksistentiel måde. Livets største øjeblikke består af en vanvittig og irrationel kælen for det lokkende fænomen og for igennem modsætninger at komme til klarhed. Sådan er det med Den lille Rødhætte, når hun møder ulven, og sådan er det med to drenge dumdristige klatring i det svajende tårn over de vante horisonter. Sådan var det, da man fik nøglen til fars bil som 18-årig, og han sagde: „Kør nu pænt og pas på dig selv!“ Det gjorde man så ved at køre 170 km i tæt tåge med 3 „damer“ på bagsædet og ens kammerat ved højre side. *Nu skulle de bare se, skulle de. Her kom man bare fremad. Det gjaldt om at koncentrere sig hele tiden og huske på, hvor det var, at de skarpe kurver dukkede op, for ellers kunne det gå galt. Kør nu pænt!*

Kræfterne i sådan en Taunus 17M super var enorme, og den vuggende følelse af det glade flokvanvid i sådan en lækker kabine, med bløde bagsæder, sammen med ungt kød, var en ubeskrivelig lystfølelse i den 18-åriges opstemte brystballon. „Carpe diem“ (grib dagen), sagde vi på grænsen til intetheden. Lige der, på

kanten til dødens triumf, hamrede hjertet, som var det på vej til at løbe ud af brystet. Tænk at vore egne børn også skal igennem de blodvilde år. Hvordan kan vi overhovedet holde ud at tænke på de rædselsscener, som de skal igennem på deres farefulde dannelsesrejse derude i tågen, hvor intet forældrepar nogensinde kan helgardere deres børns sikkerhed? Det eneste vi kan gøre, er at ønske dem god tur og fortælle dem, at de skal passe på sig selv. Resten er op til livstågen at afgøre. Vi må lære dem at leve med den risiko, at de kan komme til at befinde sig på det forkerte sted på det forkerte tidspunkt. På trods af dette grundvilkår må vi lære dem at give sig hen til livet og først forstå det i bakspejlet. Man kan ikke målstyre et godt børneliv. Forståelse kommer efter oplevelser og ikke omvendt. De skal det hele igennem forfra – selvoplevet, der er ingen vej udenom.

Derfor er det en evig smerte at få et barn. Rødhætte har ikke levet forgæves. Fristelsen er tidløs. Det er forældresmerten også.

I LY AF MØRKET

Det er vigtigt at forstå, at man suges ind i det forbudte, når man er barn eller ung. Det ved alle forældre, og derfor er vi så bekymrede for, om vore egne børn kunne finde på det samme, som vi kunne, da vi var børn. Til en god barndom og en god ungdom hører en masse forbudte ting, som vi skal igennem, uden at vore forældre skal have kendskab til det. Herunder hører også at befinde sig på en „forbudt“ madras, en havebænk eller et andet sted til en fest, hvor ens forældre ikke ved, at man opholder sig. Da vi selv var børn måtte vi nogle gange lyve for at kunne være med til det, der var mest spændende. Hvis vi skulle til stævnemøde i skolens cykelskur, sagde vi, at vi skulle til bordtennis. Mens vores forældre stod og sang Sankt-Hans-sange med deres højtidelige stemmer, sneg vi os i korte bukser gennem brændenælder og krat for at kysse kæresten på det aftalte hemmelige sted. Når de voksne igen koncentrerede sig om, hvor deres børn befandt sig, stod vi „uskyldigt“ i periferien af bålet, som om vi altid havde været der. Man må risikere sig selv for at komme til sig selv. Vores forældre havde tillid til os og lod os heldigvis ude af syne. Vi børn vendte tilbage fra den forbudte omfavnelser med kløende brændenældeben og en smag af inciterende samvittighed.

På samme måde bringer vi, gennem de naturlige grænser vi sætter, vore egne børn i situationer, hvor de er nødt til at bryde en forældreaftale, for at de kan tilgodese egne og kammeraters længsler i flokken. Bliver en hjertebankende teenager nægtet adgang til en fest, som det er en „livsbetingelse“ at deltage i, kan man hurtigt finde en smart omvej: „Jeg skal ud til Kirstine i aften. Vi bliver 3 piger, og så sover jeg der. Vil du køre mig derud?“ Senere hen på „passende“ afstand af denne aften opdager man, at de ikke var hos Kirstine, de 3 piger, men at de gik til den fest som forældrene havde nægtet dem adgang til. Ikke nok med at de gik til den forbudte fest. De sov der også sammen med 11 andre drenge og piger.

Hvor mange forbudte ture har vi selv haft i ly af mørket, da vi var børn og halvstore unger? Hvor sad det vindue, som du kravlede ud af, da dine forældre havde lagt dig i seng med et udgangsforbud? Hvad lagde du ned under dynen som bylt, for at de skulle tro, du stadigvæk lå i sengen? Blev du grebet på fersk gerning i ungdommens svinkeærinde? Hjalp dine forældres formaninger dig til at søge mod det forbudte mere end at undgå det? Opdragelsens to spejle er at se sig selv og fortidens ungdomsspøgelser i barnets spejl og vide, at spejlene drives af kød og blod, og at forbudten frugt smager bedst også i dit barns spejl. Du kan smadre dit eget gamle spejl af din forbudte barndom, men du kan ikke forhindre, at barnet sætter stumperne sammen til sit eget troldspejl for at se og opdage en verden, som du selv har lagt låg på og fortrængt.

En mor betroede mig efter et foredrag, at hun igennem en længere periode havde lagt mærke til, at hendes søn på 9 år meget ofte legede under et tæppe, og når naboens pige var på besøg kunne de ligge og grine der i mørket i meget lang tid:

„Det er næsten ikke til at klare sådan at høre på så mange mærkelige lyde uden at vide, hvad det betyder,“ sagde moderen til mig. „Det er bare så svært, når man står der uden for døren og ikke ved, hvad de laver under det tæppe. Her den anden dag kunne jeg bare ikke klare det længere, så hev jeg bare tæppet til side, og ved du, hvad jeg så der på gulvet? Jeg så, at de var ved at dele en pakke kiks, og at min søn havde en lommelygte i hånden. Hvad skal man så gøre ved det?“

*Der bor en ung pige i mig
som ikke mere vil dø.*

*Hun er ikke længere mig,
og jeg er ikke hende.
Hun stirrer på mig fra spejlet i øjnenes sø,
som søger hun noget, hun ikke mere kan finde.*

*Det er min frelse,
at jeg kan fornemme din røst
som bølgeslag i mit livs tungsindige vandring.
Du er mit forsvar, min uro og evige trøst;
bestandig og god
gennem årenes liv og forandring.
TOVE DITLEVSEN*

SØDMESKRÆMTE ERFARINGER

Jeg tænkte efterfølgende meget over, at vi forældre har svært ved at udholde vore egne indre forestillinger om, hvad vore børn kan finde på under et tæppe, fordi vi selv fandt på mange forbudte ting i de mørke huler, som vi byggede. Jeg husker selv den pirrende spænding i mellemgulvet, når man fik lokket en lidt ældre nabopige eller en kusine med ned i en selvbygget hule med et stykke kage og en flaske ribssaft. Man kunne kæmpe i fantasiens verden om en piges gunst og nedkæmpe de frygtelige dæmoner, som havde listet sig ind på ens eget territorium og hugget den udkårne. Vi hævnede os tit fysisk i min barndom. Brændte de andres huler af og lagde djævelske fælder ud i skov og krat. De skulle nedkæmpes, skulle de, for de ville hugge vores ting og stjæle vores piger. Skadefryden var stor, når vi med sejrsrusen kunne trække os tilbage til hulens mørke, for glubske at dele hinandens bedrifter med sjælens åndelige tænder. Mørkets magt i barndommen på bunden af det forbudte. Halmhulen, hvor intet voksenøje kunne indfange børnenes sødmeskræmte erfaringer. Den forbudte livsgnist på et skummelt sted, det lille store øjeblik med fugt på tungen, en klump i maven og visne blade i fars gamle pibe. Grøn bag ørerne, grøn i hovedet af giften; men spirende på vej ind i voksenlandet med sprøde, famlende og sårbare erfaringer fra kropsmagtens mørke rum. At have kysset en kusine på et mørkt loftsrum kan fornemmes så stærkt, at man 40 år senere kan slikke sig om munden og stadig mærke eftersmagen af de bløde kildrende læber. Sødfarlig pigegift i drengehøjde. I barndommens skjulte mørke finder du de største lysninger. Livets voksenside anes som gryende rystelser og viser sig som kærlige spirrer på indersiden af dit livsmod. Mærk dette liv! Lad barnet selv mærke efter. Sluk lyset og tænd fantasien! Kusiner og nabopiger smager ikke på samme måde. De piger man går i klasse med smager og dufter ikke på samme måde som pigerne fra naboskolen. Det kan man kun vide, hvis næseborene får lov til at spile sig ud tæt på den nuancerede og mangeduftende pigeverden i fantasiens strithårede drengehøjde.

GEMME UNDER TÆPPE

Som børn legede vi ofte „gemme under tæppe“. Vi lå der ovenpå hinanden i lag, krop mod krop, pigehånd mod drengehånd, hulter til bulter. Og så skulle det andet hold gætte hvor mange, der mon var under tæppet. En sådan bylt af kroppe, der var viklet ind i hinanden, var et tikkende bristepunkt af ophobet elektricitet. Man kunne næsten ikke trække vejret i kropsklumpen, og en afsløring af stemmer under tæppet kunne være skæbnesvangert i legen.

Denne sammenfiltrede nærhed i en dyng af børn syet sammen som en levende klump af sitrende liv, var et levende billede på den indfældede individualitet. Livets individuelle spræl i den kollektive menneskeklump. Ubeskrivelig var den følelse, når tæppet blev trukket til side, og man igen kunne trække vejret frit, og latteren kunne opløses i en befriende glædesrus. Hvad man dog havde hørt, hvad man dog havde mærket, der, i det indestængte mørke, og når den fælles fortælleeksplosion var udløst, gik legen videre i en ny omgang fælles krop i ly af tæppets mørkebløde hætte over barnesindet. Ikke for at lægge låg på det, men for at det kunne vokse sig endnu større i en underverden, hvor fødder og hår findes i alle retninger. Der i det sorteste sorte og det mørkeste mørke samles sansen og senere på afstand af denne tæppeleg ved du, at du var i færd med at komme til dig selv i en varm klump af medmennesker.

BØRN PÅ NATUDFLUGT

Hvis man er vildt forelsket, vil man naturligvis gerne være sammen så tit som muligt; men omgivelserne kan ikke altid forstå dette, og sætter derfor ofte ind med forbud og regler.

Vi skal ikke forudgribe, hvad vore børn mon kunne finde på og tage gnisten af det forbudte fra dem. Den unge skal selvfølgelig selv opdage omkostningen ved at gøre det forbudte og tage skraldet, hvis det bliver opdaget. En teenager ved godt, når strengen overskrides og vil føle sig svigtet, hvis ikke forældrene følger op med et krav om forklaring på overtrædelsen. En teenager spurgte sin far:

„Hvad kan der ske når man sover sammen med sin kæreste? Er du bange for at vi kommer galt afsted.? Når jeg tænker på, hvad der kunne ske, så forestiller jeg mig, at vi kunne komme op at slås om bamsen i sengen. Kunne det være så frygteligt? Noget meget farligt kunne være at vi sov i undertøj sammen. Kunne det være farligt? Måske ville vi holde hinanden i hånden. Ville det være så frygteligt, at to mennesker holder hinanden i hånden? Ville det far?“

Det er vore forestillinger og vores angst for, hvad vi selv kunne finde på i en lignende situation, der er problemet. Forældre har det med at gentage deres børns liv ved hjælp af egne skyggesider, og det er det, der gør ondt, når vi placeres på sidelinien og sender det store barn ud i livets underskov. Sådan er det at være forældre, og sådan er det at tage på lejrskole med en folk teenager. Vi kan sagtens forbyde de unge at sove sammen, og det er vi selvfølgelig nødt til – ellers kan de jo ikke opleve smagen af det forbudte. Drengene og piger hver for sig – basta! Sådan er det også på en ungdomsskole. Men i ly af mørket vil de, som vi selv, da vi var unge, liste sig ind på hinanden og modtage de hedeste kys på kanten af den farlige afsløring.

Da jeg selv var på lejrskole som fjorten-årig listede vores piger sig ind på drengenes sovesal midt om natten, hvor vores mandlige lærer også sov. De havde læbestift og sminke med sig i mørket, og da vi vågnede om morgenen, havde de forvandlet os til sminketøser. Det glemmer jeg aldrig. Vi smed dem simpelthen i søen om morgenen og hævnede os på deres natlige påfund.

Siden har jeg haft en umådelig sympati for deres mod. Det var piger var det! Om aftenen i forlængelse af hævnens dukkert kyssede vi dem voldsommere end før, og elskede dem for deres forbudte signal i drengenes rædselsrum tæt på den vogtende mandlige lærer. At de turde!

Da jeg selv var på kanotur med en 9. klasse, havde vi også en klar regel om at drenge og piger sov hver for sig. Lærerne sagde godnat! Vi havde kigget ind i alle telte og kønsfordelingen var helt på plads, kunne vi se. Senere hen til klassejubilæum er vi blevet fortalt, at nogle af drengene havde ligget under pigernes madrasser eller havde gemt sig i pigernes soveposer. Sådanne oplevelser fra de unge år fortælles ikke med skam- og skyldfølelse men med en stolt fryd af ubegribeligt vovemod. „Sådan gjorde vi,“ sagde de, og når man fortæller dem, at det vil deres egne børn også komme til, indtræder den ironiske stilhed bag hvilken, man skærmer sine værste tanker. Inderst inde ved de godt, at ungdomsritualerne gentager sig og en indre uro breder sig i de gamle elevs tilbageblik på egne natlige uimodståelige eskapader. „Nej, sådan noget kan vore børn aldrig finde på,“ siger de med et frygtsaligt glimt i øjnene.

BØRN SOM KRAMMEDYR

„Det er nu så hyggeligt, når vores lille søn kommer ind til os midt om natten og putter sig midt i sengen. Den lille varme krop er lige mig, og vi hygger os rigtig, kan du tro. Det værste er bare, at han er begyndt at komme helt fra starten af aftenen, så man er knapt nok er faldet i søvn, før han stiller der med sin dyne, sin nullerklud og sin „suffelas“ i munden. Jeg tror, han efterhånden kan gå turen i søvne fra sit eget værelse og ind på vores soveværelse. Næste dag kan han ikke huske en brik om, hvordan han kom ind til os. Han putter sig som regel tæt ind til mig, når han kravler op i sengen, og da jeg sover let om natten, skal der ikke ret meget til, før han vækker mig. Han ligger tit og sparker og vender sig mange gange.

Man er ikke rigtig udhvilet efter sådan en skubbe-sparke-nat med 3 i dobbeltsengen. Min mand tager sommetider sin egen dyne og går ind på børneværelset for at få ro. Det er ikke let med de der beslutninger om at have sengen for sig selv, når man nu gerne vil gøre det så godt for barnet. Vel? Vi har dem jo ikke evigt.“

Sådan har en del mødre, næsten som var det med en og samme mund, udlagt deres trængsler om dobbeltheden ved at have børn i sengen. Faderen er ofte blevet skubbet længere ud på kanten, i takt med at barnet vokser sig større imellem forældrene. Det nattevandrende pendulkrammebarn kiler sig ind imellem far og mor for at bemægtige sig de attraktive dunede underlag på åndedrætsnærhed af et blødt forældrepar eller en enlig mor eller far. Vi sætter den lille øverst på dagsordenen og glemmer at være gode ved hinanden og kæle for hinandens voksentid. Det er os forældre, der bestemmer, hvornår der er børnetid, hvornår der er voksentid, og hvornår der er fællestid. Vi skal ikke have dårlig samvittighed, når barnet ligger på sit eget værelse og kalder med sin lokkende stemme. At få barnet ud af dobbeltsengen efter lang tids eftergivenhed er en meget vanskelig sag, som man må være godt forberedt på at iværksætte. Husk på, hvis du vil have barnet ud af din egen seng og mener det, så får du det også. Det er dig, der har bestemt, at det skal være sådan, og så bliver det sådan. Men hvis vi kun mener det halvt eller kvart, har vi allerede tabt terræn i afvænningsprojektet. Det samme gælder på de her ømme punkter, hvor far og mor ikke er enige om „sengepolitikken“. Det registrerer barnet kvikt og effektivt uden dikkedarer og husk på: de handler og reagerer ud fra det, de ser, mere end ud fra hvad vi gennem formaninger prøver at få dem til at gøre. Et godt råd er, at de voksne snakker tingene igennem uden tilskuere og beslutter sig for, hvordan og hvornår den lille skal fravænes dobbeltsengens lune kuvøse. Hvis begge de voksne er enige om det, eller hvis man er solo og har besluttet sig for at være alene i soveværelset for at genetablere et voksenliv, gør man det så enkelt som overhovedet muligt. Man hygger sig og tager sig god til at lægge barnet til ro på eget værelse, sørger for at få fortalt nogle gode historier, som det kan sove ind til de indre billeder af. Skab nogle faste ritualer sammen med barnet, det er de dybt afhængige af, at vi indfører dem i, og tilsidst siger man sov godt og går. Så enkelt uden lokkemidler og sukkerstof. En kærlig hånd virker stadigvæk i opdragelsen. Lyset slukkes og lad herefter døren stå lidt på klem ud til gangen, hvor der stadigvæk brænder lys, hvis det er i den mørke tid. Det er dette svage skær ind i børneværelset, der kan give næring til fantasien og danne en blid overgang mellem intens årvågenhed og den henslumrende tilstand af smånøk i barnekroppen. Gå ikke på listefødder, når du har forladt børneværelset. Nyn, syng, snak, spil musik som du plejer. Det er vanerne og rutinerne børn trygt sover ind til, også dem du kunstigt skaber for at tækkes dit barn i bedste hensigt. Det er de voksnes stemmer på afstand, men alligevel som en levende del af mørket, der kryber ind og lægger sig tilrette i barnets indre. Børn, der vænnes til halvmørket, forberedes til at være fortrolige med mørkets fantasirum, og til at lære det dunkle at kende i kølvandet på den voksnes fortællinger om de gode drømme og det vederstyggelige i det fantastiske. Børn skal ikke holdes for nar med et lyshav og total stilhed i huset

ved „lukketid“, men opdrages til at være en del af noget større end dem selv. Børn, der altid er centrum for forældrenes handlinger, børn, der altid går synlig balancegang på den slatte line mellem to uenige eller ambivalente forældre, vil tage magten over sengeritualer, herunder retten til at dele far og mors dobbeltseng i tre. Vi førstegangsforældre tager ofte, i misforstået intensiv hengivenhed, konstant udgangspunkt i barnet og overøser det med hed opmærksomhed og sætter os selv på sidste række i vort eget liv. Når vi starter „projekt ud af dobbeltsengen“, skal vi regne med, at der kommer en del voldsomme reaktioner fra barnet. De gamle vaner kan være svære at lave om på. Men da vi ved, det er os, der i sidste ende får ret, fortsættes afvænningsprogrammet på trods af modreaktionen. Når en gammel vane skal udslukkes, er det helt normalt, at vi reagerer med trods og modstand, så hvis dit barn protesterer mod ændringen, har du et helt normalt barn. Det er os som forældre, der ofte har alt for svært ved at gennemføre den nye selvbestemmelsestil – nemlig, at vi vil til at bestemme over vores egen seng. Sådan! Men på grund af den smerte det er, at se det lille tryglende væsen stå der med sin dyne, sin sutteklud klods op ad dobbeltsengen, trækker vi beskyttende dynen til side og så er vi der igen! Hvor finder vi den styrke, der på nattens yderste revle skal føre barnet tilbage til eget værelse, putte det under dynen og sige et fast, velment, samvittighedsfrit „*Godnat!*“ Vi er jo bløde som vat i de her natte-scener. Vi skal øve os på, at kunne udholde vore egne følelser, når dobbeltsengen for en tid renses for børnelummer. Hvis barnet fungerer i flere år som mors puttedyr eller fars lille krammedukke, hvad er det så, der sker, når vi lægger barnet på eget værelse? Hvem er det så egentlig, vi flytter? Husk, børnene er kommet ved os, de er ikke en kopi af os, og vi skal ikke giftes med vores egne børn. En dag er de flyvefærdige, og så er det ikke meningen, at vi skal udvide reden, carporten eller soveværelset, for at de kan blive lidt længere og lidt tættere på os i vores liv. Børn skal fravænnedes forældrekuvøsen og lære at gå deres egne veje, selvom det kan være tungt og besværligt. Børn ud af dobbeltsengen er et af de første skridt i denne retning.

NISSEN HOLDER ØJE MED OS

„Jeg mindes engang til jul for mange år siden, da jeg var 8 år. Det var dagen før juleaften. Jeg og mine søskende var i gang med at klippe julepynt af avispapir, og der lå nok 20 cm avisstumper spredt ud på hele gulvet. Mor skældte ud og lokkede for at få os til at rydde op; men intet hjælp. Min far var fodermester på en gård lige ved siden af, hvor vi boede, og han var hjemme for at få sin eftermiddagskaffe. De havde nok „hvasket lidt sammen“, for ca. en time efter, at far var gået tilbage til stalden, sagde mor: „Prøve lige at se i vinduet!“ Vi kiggede straks op fra avispapiret og så hen i vinduet. Der så vi en nissedukke, der kiggede ind til os. Vi blev fuldstændig stive af skræk, og mor sagde, mens vi var måbende målløse: Nissen er kommet for at se, om I er nogle søde børn, der rydder op efter jer og hjælper jeres mor, og han vil nok se, om I skal have julegaver i år.“

Nissen forsvandt fra vinduet og der var dyb stilhed, så spurgte vi mor om, hvordan nissen kunne vide, at vi ville rydde op efter os, når nu han var væk. Da sagde mor, at nissen sikkert kom igen for at se, om vi havde ryddet op. Så skal jeg ellers love for, at vi gik i gang med at samle papir op, og da vi var ca. halvfærdige, kom den irriterende nisse til syne igen og kiggede ind, og det var akkurat som at sætte en video i høj fart. Vi knoklede som vilde dyr, og næste gang nissen kom til syne, sad vi alle meget pænt i sofaen og kiggede mod vinduet. Vi var utroligt lykkelige over, at nissen havde set, at vi havde ryddet op og tænkte alle: „Julegaverne er reddet!“ Men det undrede os en hel del, at nissen vi havde set i vinduet, sad i toppen af juletræet næste dag. Senere fik vi at vide, at far var gået hjem med nissen og holdt den op foran vinduet for at hjælpe mor med at få os til at rydde op.

Jeg har altid følt, at jeg havde nogle fantastiske forældre. Denne oplevelse kommer jeg tit til at tænke på nu, hvor jeg er voksen.“

En mors barndomserindring

Det kan være lidt svært at forstå det positive i at blive forskrækket, men vi skal huske på, at en kærlig forskrækkelse i et tæt og trygt fællesskab giver billeder til den søde angst, barnet fascineres af i forvejen. Mange af barndommens frivillige lege handler om forskrækkelser under paraplyen af legens fantasistjerner i forløsende ritualer. Som børn listede vi rundt imellem buske og træer, ind og ud af gamle huse, faldefærdige bygninger, kravlede på udsatte faldefærdige loftsrum, sneg os ind på hinanden som lydløse katte, krøb med glubende forskrækkelsesappetit imellem knipper og jordvolde, grøftkanter, dybe plovfure, rester af mure og stabler af pæle for at dolke det forløsende skrig ind i ryggen på det udsete offer. Søskende har leget disse forskrækkelseslege i århundreder, ligesom børn om 100 år, om 1000 år stadigvæk vil opsøge det uhyggelige ved at skabe det og ved at forestille sig, at det skal komme snigende ind på dem bagfra. Vi skal lege hyggeligt uhyggeligt, så hårene rejser sig, hvorefter vi kan ånde lettet op. Akkurat som vi plejer. Børn elsker denne dobbelthed af angst og tryghed tæt på det kendte og i voksnes eller kammeraters nærvær. Ligesom det kan dunke i hele kroppen over at se en Lille-Perfilm, hvor de onde indianerdrenge binder helten og tænder ild på tømmerpladsen, ligesådan kan det gøre afsindig ondt af spænding at ligge med tilbageholdt åndedræt i en vejgrøft og vente på en flok piger, der skal forskrækkes af et par forelskede drenge. Lige der, i det hektiske øjeblik, hvor alt er tikkende spænding fra fingerled til storetå, fra nakkehår til tungespids, lige der er det, man trækker i den udlagte snor tværs over den smalle vej, så de cyklende piger hvinende vælter i grøften af bar forskrækkelse.

Alle lege i barndommen er symbolske: de viser et og betyder noget andet. At spænde en snor ud foran to pigecykler og skrike: „Bang! Bang! Hænderne op,“ er måske et tegn på den helt store tilbedelse og

uudholdelige forelskelse, en omvej til de stjålne kys i skovkanten, et varmt tegn på tværs af kønnene. Når vi rykkede pigerne i håret, og pigerne nappede os, bed os i de drabelige kropskampe, kildreture og løbe efter-hinanden-ture med tagfat og store fangekæder af sammenkoblede børn, var det tegnet på at fange hinanden ind i sindet. At lure på hinanden, at gemme sig til bøtten er væltet, stokken er væltet og røvere og soldater er ældgamle lege med det samme grundtema: at blive væk og pludselig dukke op af intetheden.

Barnet øver sig i legen i at vente tålmodigt på det rette øjeblik, der hvor en stor flok børn er blevet fanget og nu ikke kan komme fri, før helten usynligt dukker op og lister sig ind i farlighedens fortættede centrum bag på den onde menneskefangevogter for i et voldsomt heltespring at overrumple denne ved at sparke bøtten væk og befri de jublende fanger. Forskrækkelsens og overraskelsens forløsning i et eneste barnetigerspring, det er det, vi kan leve videre på i livets vidunderspejl.

AT BLÆSE ÅND I FORSTANDEN

En meget omtalt fælles begivenhed i en af de børnehaver jeg har besøgt, indtræder hvert år i december, når drillenissen første gang slukker alle lysene i børnehaven. Dette er tegnet på, at nu vil han gerne hentes ude i skoven, og alle børnene må snart til at gøre sig klar til at finde ham på „nissefindeturen“ i juleskoven. Børnene synes, det er meget mærkeligt med den nisse og nogle siger også, at det er de voksne selv, der slukker for „det store lys“. Men hvem har så nøglen til det store lys? Mon nissen alligevel ikke bestemmer over menneskebørnene i sidste ende? Hvor mon nissen bor? Hvad spiser han? Hvad sker der, hvis vi ikke sætter grød op på loftet til ham? Hvilke historier kan vi fortælle til nissen, hvis han dukker op i skoven? Hvor skal vi anbringe ham, hvis vi får ham med hjem i børnehaven? Hvor skal han sove om natten? Der er ikke noget mærkeligt for børn i at have et fantasivæsen, de forholder sig til, som var det helt levende og konkret tilstede i deres liv. Børn har sådanne væsener i forvejen. Nægter vi at lege med i deres alvorlige besjælinger af ting og naturen, siger vi også nej til at udvikle deres indre fantasibilleder på det uhyggelige og det mystiske i tilværelsen. Det, der ikke er, er der jo, hvis vi kan finde det i den indre virkelighed. De drømme vi har, og de døde mennesker og væsener vi kan grave op i vores bevidsthed og snakke med, er jo ligeså levende og nærværende i os, som de mennesker vi konkret har kontakt til. Det, der er længst borte, kan være tættest på. Børns virkelighed er en sammenblanding og et samspil mellem den indre og den ydre virkelighed og kun gennem en forståelse for denne fantastiske realisme og realistiske fantasi, kan vi komme over broen til barnets virkelighed og den store verden, de er i gang med at udforske. Vi fordrejer ikke virkeligheden ved at gøre den flerdimensional, men indoptager den uforklarlige dimension af mystik og magi, hvor vi blæser ånd i forstanden. Børn fortjener fantastiske voksne, som leger med og kravler ned i en sæk for at sprælle lidt uhyggeligt og uberegneligt mystisk i rollen, som den halvtossede legeonkel og nisse, der passende dukker op, maskeret til ukendelighed, i familiens og venners skød. De øjeblikke kan man huske, da onklerne forlod stuen og „gik glip“ af de to nisser, der lavede sjov for familien, så alle lå flade af grin og børnene opmærksomt, lidt sødmeskræmte fulgte morskaben uden helt at turde røre ved nissernes tøj og de ru fremstrakte store næver.

Disse glimt af fortidens iscenesatte mystikvæsener ligger stadigvæk som nogle af de skarpe gode barndomsglimt, hvor man kom tæt på det sære i flokken og lærte at forholde sig til det uforklarlige ved at åbne nogle små tankeprækker til den mulighed, at det måske bare var noget de voksne havde fundet på. I den forstand er alt, hvad børn oplever sanseligt, med følelser, fantasi og slumrende erkendelse, omfavnende bølger af kulturelle understrømme, der tilsammen udgør kraften til den identitet vi opbygger. Alt det, der kommer os i møde som disse kulturskulp, bliver en levende del af os. Vi synes måske senere, at det var latterligt, at vi var så bange for noget så indlysende; men barnets fantasi lægger altid noget ekstra til sansningens fremkaldelse i bevidsthedens mørkekammer. Den tilbøjelighed slipper vi aldrig af med. Voksne lever også mere i forestillinger om hinanden end i en faktisk beskrivelig og observerbar virkelighed. Vi har i øvrigt ikke som mennesker noget særligt behov for at kunne beskrive verden, som den er; men langt mere et behov for at kunne forklare den, så vi kan holde ud at leve i den. Når vi først har lagt os fast på en forklaring, går vi rundt og får den til at passe til virkeligheden. Træder vi tilbage og kigger på disse vanemæssige tankeformer, opdager vi, hvor lidt vi i grunden ved om virkeligheden og hinanden. Det er fantasien, der må udfylde de huller i virkelighedsforståelsen, som vi opdager i vores mange blinde pletter, når vi kigger på livets hjørnesteene. Sandheden blæser i vinden, og vi skal vogte os langt mere for dem, der har fundet de vise sten end for dem, der stadigvæk leder efter dem. Børn leder efter en mening, og det er det, vi først og

fremmest skal forstå ved at lade dem lege med den lille angstsøde dimension af kriblende mystik, som giver næring til rige selvoplevelser og fremmer evnen til at se de ubegrænsede muligheder på vej ud i den vide verden. Uden legen og fantasien bliver vi stive, som når trolden rører os og gør os til stenstøtter.

HOS FARMOR ÉN AD GANGEN

En farmor fortalte mig, at hun syntes det var næsten umuligt at have sine 3 børnebørn på henholdsvis 7, 10 og 13 år på besøg samtidigt.

„Når de kommer her hos mig, tager det ofte et par dage før de er gearet ned til en normal rolig adfærd. Det er, som om de altid kører i femte gear“, sagde hun. „Jeg kan ikke opfylde alle 3 børns behov på én gang, og jeg synes, det er håbløst at have dem sammen. Når jeg selv besøger min søn og svigerdatter, og alle børn er hjemme på samme tid, er det også helt uoverskueligt. De råber og skrider i munden på hinanden. Det er, som om der ingen „færdsselsregler“ er. De runder rundt i deres små egoistiske verdener og kræver mere og mere. Det er næsten ikke til at holde ud. Jeg har sagt til min søn, at hvis jeg skal passe børnene ind imellem, så må de komme én ad gangen. Så er det til at have med at gøre. Min søn spørger mig, når et af børnene har været hos mig i en periode: Hvad har du gjort ved hende? Hun er helt anderledes rolig, når hun kommer hjem fra dig.“

Livet hos bedste er anderledes end livet i den moderne „hurlumhejfamilie“. Det kan være svært for børn at omstille sig fra den flygtige underholdende informationsmotorvej til besindighedens stille åndedrag tæt på det gamle. Tempobørn i lystflok ind og ud af dagens stimulatorv, radarbørn på jagt efter indtryk, den næste actionfilm, den næste fascination, den næste dåselatter, det næste input – og nu lander de så hos bedste. Deres „normale“ forvirring, deres desorientering og fysisk-fyldende uro, selvoptagethedens tornado blæser bedstes verden et langt stykke ud i periferien.

Manipulationskulturens supermarked kan udstyre børn med alt i materiel henseende, men ikke give dem den indre ro, hvor de kan komme til sig selv hånd i hånd, ansigt til ansigt med den gamle verden, den verden de selv er vokset ind i. Det individualistiske uhyre og det kommercielle monster parrer sig frem til en omstørfende bastard, der flakkende og hvileløst snuser rundt efter nyt lige for enden af egen næsetip. Strejferne ved netop ikke, hvad det er, de vil. De har ingen mål med det, de gør og tager ikke hensyn til de andre. Strejferne ved ikke, at betingelsen for selvforståelsen er, at man fordyber sig i og forstår det, man er vokset ind i. At selvforståelsen vokser ud af omverdensforståelsen og evnen til at sætte sig ind i, hvad andre tænker og har tænkt før dig og din tid. Dannelse og opdragelse er, at føre barnet ind i de betydninger, der ligger gemt i kulturens aflejringer.

Men den forrående manipulationskultur slynger slimede slogans i synet på børnene: *Æd hinanden! Slås for dig selv og dit eget! Brug albuerne! Skidt med de andre. Vær dig selv nok! Værn ikke om det gamle! Slip den hånd, du holder fast i, hvis du fristes af noget bedre. Køb større! Køb mere! Køb i døgndrift! Zap, hvis du keder dig! Der er altid noget bedre i luften!*

Udskiftningssamfundet står lige for døren. Vi skifter mænd, koner, kærestes, børn, forældre, søskende, bedsteforældre, biler, TV og cykler. *Hvilket hus vågner jeg i? Hvem bor jeg hos i dag? Hvad kan jeg få ud af det?* Når børnestrejferne invaderer bedstes stue og afspiller dagens egoisme, støder de ind i en anden verden. Bedstes lov er en tidløs lov om fred i sindet og tid til eftertanke. Én ad gangen betyder måske: *„Jeg vil gerne være sammen med dig helt og fuldt; men ikke bruges af dig. Bedste er ikke en ting, men et menneske ligesom du. Her er vi to, og jeg er den ene del af dig lige nu. Kom og sæt dig her hos mig. Fortæl, hvad du har oplevet i dag? Så skal jeg fortælle dig noget vigtigt bagefter.“*

Hos bedste knyttes båndet til kulturarven, uden hvilken vi ikke kan orientere os i verden. Alle børn må vide, hvor de står, for at de kan finde ud af, hvor de er på vej hen. Dannelse er, at man i fællesskab må lære

at forstå sin egen kultur som baggrund for at kunne sætte sig ind i de andres kulturer. Selvfølgelig og fremmedforståelsen går hånd i hånd. Ethvert barn bærer på såvel hele menneskeartens udviklingshistorie som sin egen slægts gennemlevede fortid. Børnene skal det hele igennem forfra, ikke i tilfældige brudstykker, men i hele forløb, så de lærer at se de vigtige sammenhænge i deres eget liv. Det gælder også de børn, der roterer mellem skilte forældre og det „gennemsnitsbarn“, som sammenlagt tilbringer 14.000 timer i forskellige institutioner i løbet af sit omstrejfende børneliv.

Én ad gangen hos bedste bliver et udtryk for fordybelse, ro i sindet og tiden til at sætte noget af det oplevede på plads i forhold til det gamle, som var. Samvær med bedste bliver en livsbekræftende holdeplads for tanker. Der, i den stille time, sammen med de krogede hænder, de blåklare blodårer i rynkernes stråler fra bedstes glasmatte øjne, kobles barnets sind til fortidens skyggefulde opmærksomhed. Nyd bedste! Duft hende! Mærk hende! Sid hos hende! Også bedstefar. Gå tur med ham. Snak med ham. Bedsteforældre er de levende myter, fortidens vandrehistorier og livslære, som kan overføres fra generation til generation. Tænk at have sådan en bedste! Tænk at der findes børn, som ikke har lært at værdsætte deres bedsteforældre, og som kun kan besøge dem én ad gangen, fordi de ikke ved, hvordan man opfører sig.

De fleste børn har mange materielle ting og mangler ikke noget i dag; men det er blevet utrolig svært for dem at give noget af sig selv og være noget for andre. Selv om vi måske aldrig har været så oplyste om forældrerollen, er det som om, at vi ikke rigtig kan finde ud af at følge børnenes problemer til døds.

Det er som om teoriforstand afliver evnen til nærvær. Det kan virke sådan, at jo mere vi læser og forstår, des mindre bliver vi i stand til at give omsorg. Vi kan ikke trykke kærligheden og indfølelse frem på en bestemt kanal. Den må komme indefra. Mange børn havner i en krævekarrusel og får næste omgang betalt af usikre forældre, som nok er meget optaget af deres børn, men som ikke magter at tage ansvaret for deres forhold til dem. Når forældre ikke magter dette, tager børnene magten, og den onde egoistcirkel er startet. Forældre må begynde med i højere grad at blive sig selv, for at de kan få børn, der bliver det.

DET DÅRLIGE SELSKAB

„Man føler sig stærkere, når ikke én sjæl ved, hvad der piner én“

KAREN PLOVGAARD

Der er som regel altid nogle børn, som ens forældre ikke bryder sig om, at man leger med. Man mærker, at de på en kritisk måde spørger efter, om der ikke er andre, man kan kontakte end lige „den udvalgte“. De foreslår også, at hvis man absolut skal lege med ham Thorkild, så kan det da i det mindste foregå et sted, hvor der er voksenopsyn. Forældre siger også tit ligeud, at de ikke bryder sig om en bestemt legekammerat, og at man skal tænke meget over, hvem man leger med. Man kan så let komme „ud i noget“. Et enkelt fejltrin og så er man på et skråplan. De typer, man udsøger sig som venner i barndomstiden og senere i ungdomsårene, svinger fra den ene yderlighed til den anden. Man er jo i gang med et fundamentalt undersøgelsesarbejde om, hvem man selv er. Hvordan skulle man kunne finde ud af det, hvis man ikke lærer andre børn at kende og kommer tæt på deres hjem, ting, særheder, vaner og påfund. Smagen af det farlige, det forbudte, det, der er helt anderledes, end de normer ens egne forældre repræsenterer, higer de fleste efter på et eller andet tidspunkt i livet.

En pige, der har fået en kærlig omsorg derhjemme, og som har haft sunde sportsinteresser ligesom sine forældre, kan pludselig i puberteten finde på at spejle sig i de rå og aggressive typer, som holder til på gadehjørnet eller på den lokale grill. Hun får måske gennemspillet en periode med en skyggeside, som hun inderst inde har lagt låg på i sin barndom. Den hårdkogte skygge lufter sig i barske brunsthyll uden for forældrenes synsvidde, og det er nok også bedst for dem. Hun virker som en æggende magnet på de glubske drengøjne og speeder grillhyttens seksuelle elektricitet op til svimlende højder. Hun mærker livsbekræftende beruselsen ved de frigørende mandestrejfe, når drengene giver hende en kollektiv kildretur, og hun hvinende forbander deres „primitive“ tendenser. Ved tanken om de omsorgsfulde forældres skrækfyldte øjne, bader hun sig lidt splittet indvendigt i de våde varer og den søde befriende nikotinkløe, når nogen rækker hende et gruppesug af en sundhedsfarlig smøg. Hun skal prøve det hele. Der er ikke noget, der kan udsættes i den alder. Lev stærkt! Dø ung! Akkurat som da vi selv var unge og røg den første pipe hash. Dullen og Bisserne på afstand af de bekymrede forældre, som i afmagt må snakke om, at deres datter er ude på et „skråplan“. Derfor gør det ondt at have børn, der bliver store, og der skal mod, tålmodighed og et eventyrligt godt sovehjerte til for at kunne udholde tanken om, hvad ens egen teenager mon kunne finde på i sådan et selskab. Vi kan sagtens forbyde vores børn at komme sammen med bisserne og de rå duller; men vi kan ikke forhindre det, hverken med formaninger eller et jagtgevær. Vi skal selvfølgelig ærligt sige, hvad vi mener om det, de gør med sig selv. Vi ville svigte dem, hvis vi ikke gjorde. Men vi kan ikke lægge en teenager i seletøj og lukke dem ud 10 år senere til en svimlende frihed. Så tror jeg først, det går galt. Selvstændighed og ansvar for sit eget liv, må man lære ved ind imellem at gå linen ud, der hvor man er lige nu og mærke konsekvensen af sine egne valg. Her hjælper ingen kære mor eller far.

Selv vores små børn mærker, hvem vi tager ind i varmen og hvem vi frastødes af. De læser det i vores øjne. De hører det på stemmen og de laver et totalbillede på vores samlede reaktioner, hvis et „usympatisk“ barn kommer på tale som legekammerat:

„Må jeg lege med Sara? Hun sagde hende i skolen, at hun gerne ville lege med mig?“

„Sara? Var det ikke hende, du kom op at skændes med, sidst hun var her?“

„Jamen, nu vil vi gerne lege sammen.“

„Jeg synes dårligt, vi har tid til, at hun kommer i dag. Du behøver da ikke at lege med nogen hver dag. Gør du? Du lovede jo også at gå tur med Nicki?“

„Jamen, jeg kan bare gå tur med Nicki nu, og så kan jeg cykle hen til Sara bagefter.“

„Kirstine ringede for en halv time siden og spurgte, om du kunne lege, og jeg sagde, at hun gerne måtte ringe igen, når du kom hjem. Så måske skulle du lege med hende i stedet for?“

„Jamen, når nu Sara spurgte mig henne i skolen, og vi skal have æbleskiver ude hos hende. Hendes mor laver nogle æbleskiver eller vafler, vi kan få med ud i deres gamle hønsehus. Der har de nemlig en hule højt oppe på loftet.“

„Du skal i hvert fald komme tidligt hjem, så du kan få ryddet op på dit værelse, inden farmor kommer i morgen.“

Jamen, må jeg ikke nok bliver der og sove hos Sara? Vi må gerne sove i hønsehuset i nat. Må jeg ikke nok?“

Sådan en afbøjende voksensamtale kan vare længe, og barnet må hele tiden mærke, hvordan Saras verden angribes af den voksnes modforslag. Barnet vil gerne lære den nye verden at kende: bo i hulen, spise æbleskiver og sove i det gamle hønsehus, bare gøre ting udenfor den flod af vaner man bader i til daglig.

Fra min egen barndom husker jeg selv tydeligt en sådan fuldstændig anderledes verden, der tiltrak mig voldsomt – Thorkilds verden. Det var sådan et sted, hvor der var mange støjende børn, kombineret med råbende og bandende voksne. Der lå altid en ulmende rå tone i huset, som pludselig kunne eksplodere til uanede højder, uberegneligt, men altid spændende at komme i, fordi Thorkild turde svare sin rasende „gorillamor“ igen, og fordi Thorkild var specialist i at lege på kanten af det lovlige og opsøge steder, hvor man ellers ikke kom. Den fremmede tone, den skarpe kniv, som Thorkild havde, og alt det, han kunne bruge den til, fascinerede og drev mig til skjult at besøge ham. Sammen med Thorkild kunne man finde på at binde en dreng, man fangede og slå ham lidt for hårdt på skuldrene. Thorkild ville slås, og det gjorde han så hver dag. Thorkild og kampene hørte sammen, også i skolegården med en kødrand af hujende børn omkring. Han var meget stærk og god til livtag, også fordi han kunne de farlige kneb. Hans negle var lange og spidse med en masse gammel jord helt inde ved negleroden. Hvis hans næse løb, brugte han aldrig lommetørklæde. Derimod kunne han snyde sin næse med to fingre og kaste klatten 5 meter gennem luften. Det syn kan stadig give mig kvalme 40 år efter. Nej, hvor var han anderledes. Tænk, at man har kendt ham som barn.

Engang var vi ude i en stor fremmed skov sammen. Thorkild og jeg lå på lur og udspionerede en gruppe drenge, som var ved at bygge en ny hule. Thorkild sagde, at de var åndssvage, og da de senere gik hjem, ødelagde vi hulen og stjal, hvad der var værd at stjæle fra den hule: gamle dåser, tændstikker og et tæppe. En anden gang, hvor vi var ude i skoven en hed sommerdag, fik Thorkild øje på en hugorm, som kravlede over gangstien. Lynhurtigt fandt han en pind med en Y-gren. Pinden var på ca. en meter, og jeg glemmer aldrig synet af den behændighed, hvormed han trykkede kæppen ned over hovedet på hugormen og holdt den kvælende fast indtil den lå helt stille. Da hugormen var død, tog Thorkild den med de bare næver op i luften og kiggede på den helt tæt på sit ansigt. Så tæt som ville han æde den. Stolt tog han den med hen på skolen næste dag, hvor den blev lagt i sprit sammen med mindet om denne dag.

Vores egne børn kan sagtens være dem, der finder på at gå sammen med sådan nogle „hugormebørn“, de anderledes børn, og hvad er det så lige vi stiller op med det? Husarrest? Tordentale? Forbud? Eller lader vi dem løbe linen ud? De fleste, der selv har prøvet at skeje ud i en periode af deres liv eller har leget med „dem de andre ikke måtte lege med“, vil nok sige, at den slags ebber ud, og at man sandsynligvis kommer ind på sporet igen. Sådan nogen som os, der gik i lange tykke gamle frakker om sommeren for at signalere

ungdomsmod og råstyrke over for „damerne“, sådan nogen, der lavede hjemmebrænderi på loftet og hældte guldøl i håret, når det gik vildest til, sådan nogen, der lige skulle prøve identiteten af ved at snakke svensk til en dansker og opgive falsk navn og adresse til en pige, man havde sovet sammen med i et telt på en campingplads, sådan nogen som er gået fra en regning på en dyr restaurant uden at betale, sådan nogen som har ladet håret vokse ned over skulderen til de voksnes forargelse, sådan nogen som har kørt alt for stærkt på udborede knallerter, sådan nogen som har taget reservehjul fra parkerede biler en lys sommermorgen og byttet rundt på dem, sådan nogen der har hjembragt glas eller askebægre fra diskoteker, hvis øllene var for dyre – sådan nogen er sjældent blevet taget på fersk gerning; men jeg tror ikke, vi kunne have klaret ungdommens overtryk på anden måde.

Der skal mod til at tænke på, hvilke kanaler vore egne børn må anvende for at komme af med deres kropslige og mentale overtryk i de blodfyldte ungdomsår.

Måske kunne vi tage os sammen og fortælle dem om, hvor dumdristige vi var, hvor egoistiske og vilde vi var engang. Hvor risikabelt vi levede. Midt i dette hudløse tilbageblik kan det være, at vores børn et øjeblik tænker over, at det voksenspejl de sidder overfor ikke er helt så unormalt, som de havde regnet med, og hvis de selv kommer ud i noget rod, kan det være, at de spørger: Har du også prøvet det, far? Har du også, mor?

Det er tit, at der bliver en meget lang pause i et hjem efter sådan et spørgsmål.

BØRN MED BID I

Et ungt forældrepar henvendte sig engang til mig efter et foredrag og fortalte, at de igennem et stykke tid havde haft et lidt pinligt problem at slås med.

„Vi har et andet par, som vi kommer sammen med og har gjort i lang tid. Det andet par har en pige på knapt 1 år, altså samme alder som vores dreng. Men når vi er sammen med dem og skal hygge os, begynder kampen mellem vores børn. De kan ikke tåle synet af hinanden, og vi er helt bange for, at der sker noget slemt, hvis vi vender det døve øre til. Begge børnene bider hinanden ret voldsomt, og for et stykke tid siden gik det ud over pigens øre. Hun forsvarede sig ved at bide igen.

Hvordan kan det være at børn er så onde i den alder? Vi sidder altid og holder øje med dem og tør knapt nok lade dem ude af syne. Vi har prøvet at give dem noget, de kan lege med; men det hjælper ikke. Vi har siddet imellem dem for at holde dem fra hinanden; men forfølgelsen fortsætter. Vi har et rigtig godt forhold til det andet par; men det er godt nok blevet en belastning, at vores børn bider hinanden, og at vi ikke kan stoppe det.“

Nu kan man heldigvis ikke lukke børnene op og finde en naturlig forklaring på deres gensidige bideri. Det må henføres til antagelsernes gættehus at finde en forklaring på dette fænomen, som vældig mange af os kan iagttage hos forskellige børn. De kan uden varsel finde på at være aggressive både over for sig selv og andre børn eller voksne, der lige tilfældigvis befinder sig i deres nærhed. For de to bidebørns vedkommende tror jeg ikke, der er tale om en særlig spidsfindig form for ondskab, men mere om en forskudt forskrækkelse over, at de ikke længere fortroligt hører sammen med denne verden. Når børn opdager, at de er et væsen, en krop, et fænomen ved siden af noget, som de engang var sammensmeltet med, bliver de meget anderledes i adfærd, indtil rystelsen har lagt sig. De er stadigvæk hvert sekund på en personlig opdagelsesrejse i en eksistentiel gulvhøjde for at finde ud af, hvem de er, og hvor grænsen til den anden verden mon går. Det mentale jordskælv starter som små vækkelser i det selvkravlende og vakkelvorne væsen, der har skilt sig ud fra moderfartøjet. De slår som lynet fra en klar himmel brutalt til den kære far eller mor med en tilfældig genstand, og det kan bare gøre så ondt så ondt. De kan rive én i håret så inderligt, som ville de trække det af i et ryk. Og de gør det med et smil og en naturlig konstaterende begejstring, som var de kynisk udlært i denne ædle trækkekunst. De har ingen hæmninger; skelner ikke mellem ondt og godt, når det gælder uvarslet tortur af voksne eller sagesløse medbørn. Angsten for den nye bevidsthedstilstand kan give voldsomme udslag i hidtidige reaktionsmønstre. Derfor rammer de os så uberegneligt. Nej, hvor kan de slå hårdt! Der, hvor de plejer at være trygge, kan de pludselig vise sig at være bange. De mennesker, som de normalt ville bæres af og kæle med, kan de nu finde på at afvise og vende sig sky væk fra. Intet er som før. To udforskende knapt 1-årige børn kan begge bære på en uforløst angst som omsættes til slag og bid i forældrenes nærvær.

Med bidet og de uvarslede slag forklarer de omgivelserne: *„Her kommer JEG, og her i denne verden bestemmer JEG over alle andre. JEG bider dig. Flyt dig. Væk fra MIG. JEG fylder her, for JEG er MIG. JEG er mod dig. JEG bestemmer. JEG er her.“*

Barnet fornemmer, at det er delt fra verden, og bider rituelt løs på den for at flytte ind igen. De spændingsudløsende aggressive udfald mod omgivelserne skal sammenbinde det, der er adskilt. Et ængsteligt barn i en eksistentiel krise skal naturligvis have lov til at afreagere på helt anderledes

følelsesmæssig og oplevelsesmæssig tilstand. Vi kan ikke forlange, at de skal være sociale i en periode, hvor de ikke engang selvkærligt kan tage hensyn til sig selv. Vi skal ikke lade dem slå os eller gøre andre ondt. Derfor skal de to små „biderikker“ stoppes med en kærlig og fast hånd. Men det er ikke pinligt, det de gør. Aggressionen skal bekæmpes med kærlighed og en tydelig og rolig visen hen til en anden måde at opføre sig på. Vi kan ikke forhindre, at de i den alder gør skade på sig selv eller andre; men vi skal ikke finde os i det. Når vi har vist barnet, hvad vi mener om det, vi har set og måske fjernet den ting, som de har slået den anden med, skal vi lade barnet i fred. Vi kan fjerne en grydeske eller to; men vi kan ikke på nogen måde forhindre, at barnet tager noget andet og slår „til Søren“ med. Er man i en sårbar periode, må angsten undertiden gå tur med en grydeske for at klare overtrykket i barnekogeren. I stedet for at de unge forældre viser ængstelse og ivrig overbekymring, når de to børn er sammen, vil det være langt bedre, at de viser ro og myndighed. Børn i den alder skal ikke underkendes og undermineres for naturlige reaktioner på en ustabil situation, men støttes med fast kærlighed på den videre fart i livet. Når først de nye følelser og erkendelser har lagt sig til rette i barnets indre skovsø, vil det falde til ro igen og ud af morgentågen dukker en harmonisk 1-årig med stor appetit på livet frem – skabende, nysgerrig, sjov, begejstret og fyldt med selvkærlighed. Gid vi alle kunne leve som en 1-årig. Så lad bare de små gå til bidet!

NUMSESNAK

Førskolebarnet er meget optaget af kroppens mystiske funktioner, og betragter den som noget, der skal udforskes ligesom omverdenen i øvrigt. Børnehavebarnet vil sluge alle de nye udtryk, de hører fra de andre børn. De efteraber de store, de leger med deres ord, gentager de værste gloser uden blusel og med største selvfølgelighed, serverer de dem lige i synet på de voksne.

De går rundt med numseord på tungen og tissekone- og tissemandssnak på tænderne for at smage på ordenes musik i samspillet med de voksne.

De nye populære udtryk skal hjælpe dem til at finde ud af, hvem de selv er foroven og forneden, og hvorfor der er forskel på piger og drenge. Rollelegene med far, mor og børn er urgamle forøvelser til kønsbevidstheden og skal selvfølgelig have lov til at udspille sig uden voksenindblanding.

Børn kan jo ikke vide, hvem de er, hvis de ikke lærer deres egen krop at kende i forhold til andre kroppe.

Vores bevidsthedsskred vil altid finde sted i oplevelser af modsætninger og ved sammenligninger med vore omgivelser. Seksualiteten og numsesnakken er kollektiv, ligesom hele livet er det. Det er de fælles stemmer i legen, der giver os ny indsigt i krop, psyke og verden.

Der er mange ting, barnet kan finde ud af sammen med de andre i børnehøjde. Drenge kan se på hinanden og finde de afgørende ligheder. Piger kan se på hinanden og se på „indretningen“ foroven og forneden som en forberedelse til det, der kommer senere i livet. At børnene piller ved sig selv og hinanden, hører til en sund opvækst. Vi skal bare ikke blande os i numseundersøgelsen og doktorlegen, og frem for alt ikke straffe børn for at gå efter kroppens kalden. Skam og skyld ved naturlig kropsudforskning kan hæmme barnet i det lange løb.

En far fortalte mig følgende, da vi snakkede om børns seksualitet:

„Vi var meget overladt til os selv på det område og legede tit i huler med hinandens ædlere dele. Nogle gange var vi sammen med pigerne, og andre gange var vi en flok drenge, der sad i rundkreds med hver sin tissemand i hånden. Vi skiftedes også til at røre ved hinanden, og kors hvor det kildrede. Det er jo helt anderledes at røre ved sig selv, end at blive rørt ved af en anden.

Det kom selvfølgelig også an på, hvem det var, der rørte og hvordan det foregik. Jeg husker det som en rituel rundkreds, hvor paraden af tisse mænd: store og tykke, små og tynde, krogede eller lige, glatte eller ru, blå eller røde i fantastiske variationer tonede frem i denne ring af drenges nedrullede lynlåse. Det var, som om vi i al hemmelighed lærte denne side af virkeligheden at kende ved at holde „en god ven“ i hånden til flokskue.

Katastrofen indtraf, hvis de voksne pludselig dukkede op, og man i et ubetænksomt øjeblik fik stumpen i klemme i lynlåsen. Av, hvor gjorde det ondt. Den smerte lå helt på omgangshøjde med det brændende ryk i testiklerne, der fik vandet frem i øjnene, når man ved et uheld gled af sin cykelsaddel ned på stangen. Det skete som regel, hvis pedalerne var glatte og fedtede.

Jeg har kysset mine kusiner. Jeg har lavet børn for sjov skyld med naboens pige. Når jeg var far, og hun var mor, sendte vi de små unger til „købmanden“, og så „lavede“ vi børn. Et kort øjeblik trak vi bukserne ned, og så hilste tissekonen og tissemanden på hinanden nærmest i et strejf, og så havde vi lavet dagens barn. Når de små kom tilbage fra købmanden fik vi mudderkaffe og sandkage. At lege den klassiske far, mor og børn-leg var næsten uudholdeligt spændende. Disse uforglemmelige øjeblikke uden bukser i huler, halm og hø.“

Også i dag undersøger børn sig selv og andre foroven og forneden på samme grundige og varierede måde, som vi gjorde, da vi forældre selv var børn.

Man kan glæde sig over, at børn stadigvæk kan finde på at lege meget musestille i et afsides skur eller låse sig inde på børneværelset. Der kan være meget – meget, nærmest foruroligende stille i lang tid. Ud af dørsprækken næsten krybende langs panelerne hører man den jublende forbudte fnisen fra børn, der er i gang med at gøre sig de samme grunderfaringer, som vi andre gjorde i samme alder.

Det sociale og samgrinende aspekt må ikke udskilles fra børns seksuelle forår, og det er det meget vigtigt at fastholde i vor tids tingsliggørende og markedsorienterede sexforståelse.

Det, man lærer i en fri barndom, hvor man kommer i god kontakt med sig selv og sin krop i utvungent samvær med andre, er at elske sig selv og at vise dyb respekt for andres følelser og kroppe.

Børn skal lære gennem egne erfaringer, hvad en facetteret ja-følelse går ud på hos sig selv, så de tydeligt kan mærke, hvor nej-følelsen har bolig.

Dette er at tage hul på en frydefuld seksualitet frem mod kønsmodningens sommer og den forførende flirt i den blidt kælende, men også stormomsuste ungdomstid.

DAMER I SANDET

De legede i klitterne. Havde leget i flere timer op og ned af de stejle sandbakker med havet som den rytmiske orkestergravs fossende toner i de opmærksomme nakkehår. Spændstige glid i sandet fra den øverste toptue af marehalm igennem blanke sandkløfters bugtende hulveje helt ned til bunden af det kridhvide solvarme sand. Sandkorn i øjnene, sandsten i tænderne, sand i ørerne. To hvirlvende sanddrengene i ét med hudens egen farve bredt ud som et legende stortæppe af gum-milyd. De havde leget gemmeleg i klitterne og skiftedes til at finde hinanden. Listede på sandtæer og bare sandsåler op og ned ad det bølgende terræn, hvor tilfældige gryder dannede læ for halvnøgne voksne, som lå og nød solskinnets uset, afsides i et saligt og sammensmeltet smil med solens æggende stråler. Par, som lå tæt ind mod hinandens kroppe. Knæ gennem ben. Lår gennem arme. Hår mod bryst. Fingre mod hals. Mund mod kind. Store strittende damer med boldbryster som begejstret pegede lige op i den åbne himmel. Mænd med buler i badebukserne og sved på panden. Sandvarme og damp i forpustede drengeskroppe. Et sugende møde med de stribevis udlagte voksenkroppe, som kom til syne i de vindskabte sandgryders beskyttelsesrum.

Så var det de to drenge selv fandt en skjult sandgryde og i ly af marehalmen lagde sig ned på den hede naturmadras med badebuksebumsen i vejret, grinende til solens bløde underlag i sandet.

„Jeg vil lave en dejlig stor dame, som jeg kan ligge på,“ sagde Frederik.

„Min skal være med store batterier,“ sagde Kjeld, og begge gik i gang med det kunstneriske gravearbejde. Det var deres sandslottepigler støbt ud fra fantasiens verden med en sikker anatomisk viden i mødet med sandkornenes muligheder. De formede under snak og pralen de to kvindekroppe, og skreg symbolsk drifterne op mod den åbne ursommerhimmel. Halvnøgne drenge i færd med at øve sig på koblingen mellem kvinder af kød og blod og kvinder af sand på et underlag af solens varme klitkrop. Dameskabelse i sand, store udvækster, kurver, former og „det magiske hul“. Den bløde talje og der i midten af det hele „missen“, som drengene puttete tissemanden ned i. Stumpen trak de ud i siden af de små tarzanbadebukser, og førte den fnisende ned i det varme kradsende, kildrende og uendeligt frække sandhul. Så tissede de tilsidst ned i hullet på sanddamen og dækkede det hele til, inden gemmelegen og opdagelsesrejsen gennem marehalm og sanddynger kunne fortsætte til bølgernes og kroppenes langsomme efterdønninger.

Det er sådan en livsrislende oplevelse, man kan tænke over, næste gang man ligger og dovner sundt i det varme sand.

Som drengene øver vi os på livslysten i en fælles fantasiverden, hvor de indre og ydre billeder smelter sammen i en kildrende hedeølge på vej mod selvverdets klittinde.

PIGER I BAGHUSET

En mor fortalte mig følgende erindring om to små pigers rituelle berøringer:

„Vi legede sammen hver dag, hvis det ellers kunne lade sig gøre. Vi satte hår på hinanden. Vi malede os i ansigtet som rigtige sminkeduller, og kunne få timer til at gå med at klæde os ud i forskelligt slags mærkeligt, gerne lidt flippet tøj. Vi legede narkomaner og stak os med strikkepinde. Vi sniffede mel og varmede det på bagefolie. Forbudt og dejligt langt fra vore forældre. Vi kunne ligge i timer og snakke om drenge og om de andre piger. Om piger, som var jaloux, misundelige og ondskabsfulde. Om piger, som var kedede af det og græd over deres forældre. Om piger, som havde fortrudt, at de havde fået håret klippet kort. Vi kunne snakke i timer om fornemmelser for drenge på vores måde. Vi stod, uden at nogen vidste det, foran spejlet og hoppede op og ned for at se det vidunderlige syn af de dansende pigebryster. Fordrejningens spejlbillede, fantasiens indre hjælpeøje. Vi så det, vi ønskede at se i disse forårshop i takt med kroppens underlige opvågning til den nyskræmte æra. Vi havde et hemmeligt ritual, som hørte til i et afsides liggende hønsehus, hvor ingen voksne kunne nå os. Vi havde lavet en hule oppe på et lille loft i huset, hvortil der førte en meget skrøbelig gammel hønsestige. Loftet var egentlig kun et smalt plateau omkring det hul, hvori stigen var placeret. I den ene side af loftsrummet var der et bord med en gammel ternet dug og en masse gamle stearinlys i forskellige farver. Der var mange stearinpletter på dugen og gamle fugtige afbrændte tændstikker lå spredt rundt omkring på gulvet. I den anden side af loftsrummet havde vi lavet en briks af gamle kasser og dækket den med spraglede tæpper, som vi kunne pakke os ned i og snakke om forunderlige ting på kanten af tidløsheden. Med hviskende stemmer, som sagte vinde i unge buske, lå vi krop mod krop, som drenge har ligget mod drenge, og piger har ligget mod piger, søskende mod søskende i årtusinder for at mærke hinandens rytmiske liv.

Vi kælede rituelt for hinandens hår, kløede hinanden på ryggen, æde hinanden på armene, og som katte spandt vi i hinandens trygge favn, åndende os gensidigt ind i forvarmen til det kommende ungpigebrus. Opslugt og borte fra den anden verden. Ét med hændernes verden. Hud mod hud i et hønsehus på vej til sansernes høst af pirringens frø, sammen og hengivent som piger og veninder gennem årtusinder varmt vil slynge sig ind i hinanden for at komme til sig selv.“

EN TID TIL PELLE

En pige på 14 år kom en dag glædestrålende hjem fra skole og fortalte om den dejlige lejr tur, hun havde været på sammen med klassen. De havde bare haft det så sjovt, så sjovt derude i skoven i den hytte. Især om natten, hvor de havde ligget og snakket i flere timer uden at falde i søvn. Lærerne havde været flinke til at „overhøre“ deres „natklub“, så det var hun ret glad for. De havde haft mange spændende opgaver, som skulle laves på turen bl.a. natløb og skuespil. Nu var hun så kommet godt hjem og var helt fyldt op med alle de der hændelser sammen de andre drenge og piger. Et hoved så sprængfyldt, at hun simpelthen måtte ringe til sin bedste veninde med det samme og fortælle om alle de svirrende indtryk. Men først tog hun skildpadden Pelle op fra trækassen, som den boede i og kysede den, som hun plejede. Den var lidt underlig, og vågnede ikke op, som den plejede. Nå, hun tog den med hen til telefonen og tastede venindens nummer. Pelle var altid hos hende, når hun kom hjem. Hun plejede at sidde med den på toilettet, når hun kom hjem fra skole. Hun havde den til at ligge på skrivebordet, når dagbogen blev ført, og lektien blev lavet. Hun havde den med i seng om aftenen, inden hun skulle sove og lå med den under dynen og krammede den varmt, lige før hun skulle sove. Engang faldt hun i søvn med skildpadden i sengen, og næste morgen var den væk. Heldigvis fandt hun den under tæpperne og gensynsglæden var stor. Pelle var i hendes tanker, når hun var på ferie, og nu var det så, hun sad her ved telefonen med Pelle og snakkede så glædestrålende med veninden. Pelle lå helt stille som i dvale og kom heller ikke ud af sit skjold med hovedet, som den plejede. Den var så underlig sløv. Da hun havde sagt farvel til veninden, henvendte hun sig lidt ængsteligt til sin far, som stod i køkkenet:

„Far, Pelle er så underlig stiv, som om den er... Far, den er ikke død, vel? Far den sover bare – ikk' far?... Den kan ikke være død... Jo – den er død far, er den ikk'?

„Jo, den er død. Det kan jeg se, at den er. Helt død. Dens øjne er døde.“

„Det kan den ikke være, vel? Den kommer til sig selv igen... Far – den må ikke dø. Jeg kan ikke leve uden Pelle. Jeg kan ikke far. Hvad skal vi gøre?“

Pigen græd i timer og kælede utrøstelig for den døde skildpadde. Holdt den ind til sin varme næse, som ville hun kramme den levende igen. Og så var det hun sagde:

„Nu ved jeg for første gang, hvad det vil sige at miste nogen, man holder så meget af. Før kunne jeg ikke forstå det. Nu har jeg selv oplevet det, og nu forstår jeg det. Det er ikke til at forstå, far.“

At forstå oplevelsen for et barn er ikke det samme som at forstå forståelsen. Sådant er det også for voksne. Vi, der har mistet, ved hvad det vil sige. Vi, der har båret en slægtning eller en nær ven til gravens hul, ved, hvad det vil sige at tage afsked på en kirkegård. Men ingen af os kan forstå døden. Den kan ikke forklares. Pelle kommer ikke igen; men det skjold den gav pigen i hele barndoms livet, når hun trængte til trøst eller kærlighed, vil hun kunne bevare for altid. Skildpadder har det med at komme langsomt til sig selv, ligesom store træer har det med at vokse langsomt. Lær af naturen og bliv dig selv. Hårdt er det, når et kæledyr dør, men vigtigere er det at tænke på den styrke, det er for barnet. I mange familier og for mange børn er det største problem ofte at få nutiden til at hænge sammen med hjertet, og det kan et dyr i eminent grad hjælpe os med. Det er dejligt at ride på en bølge og en glædesrus, når man kommer fra lejrskole; men vi skal huske på, at drager kun kan flyve i modvind. Døden hører til livet, ligesom Pelles død hører til pigens

virkelighed. Både den levende og den døde Pelle vil hun for altid bære rundt på og snuse til i sit indre barndoms hemmelige skatkammer.

„Sov sødt Pelle!“

En voksen kvinde har skrevet følgende erindring om døden:

MIT FØRSTE MØDE MED SORGEN

*Vi var børn
frie, uskyldige, uvidende
om sorgen
om døden
om livets bratte afslutning*

*Du var kun 9 år
blev skældt ud og
ville skynde dig hjem
et øjeblikks uopmærksomhed
gjorde en ende på dit liv
hvorfor glemte du at se dig for
inden du løb over vejen
lige netop den dag?*

*Du døde – dræbt på stedet
og vi andre lærte døden at kende
en hel klasse i sorg
afmægtige, bange, vrede
ville ikke acceptere
den uigenkaldelige
men virkelige
død*

En mor kom lidt bekymret, selvbebrejdende hen til mig under et besøg i en integreret børneinstitution og spurgte, om man skulle lyve for sit barn, når man kom til at tale om døden eller man skulle sige det, man selv mente? Hendes søn på 4 år var i øjeblikket meget interesseret i døden, og hvad der mon skete, når man kom ned i jorden. Han vidste udmærket, at et dyr for eksempel blev til et skelet, for det havde han selv set, og han vidste også at dyrene rådnede, når de kom ned i jorden. Han vidste, at fugle, som lå døde i haven, blev mindre og mindre, når myrene kravlede ind i dem, og han vidste, at katte, som lå i vejgrøften, kunne stinke så ækelt, at man fik kvalme. „Men hvad sker der med os?“ sagde han til sin kloge mor. „De siger ovre i børnehaven, at man kommer op i himlen. Passer det, mor? Gør man det? Flyver man derop, når man dør, eller bliver man til et skelet ligesom en død kat?“ Moderen var rådvild med hensyn til svaret. For hun troede ikke på „kødets opstandelse“. Hvis man ikke selv tror på kødets opstandelse, synes jeg heller ikke, man skal sige til sine børn, at deres krop genopstår. Når børn forholder sig til døden

som en mulighed for det ene eller det andet, er det vigtigt at lytte til deres egne spørgsmål fremfor at give rigtige eller forkerte svar ud fra, hvad vi måtte mene. Der er ingen af os, der har prøvet at dø; men vi har alle gjort os forestillinger om det. Selv mennesker, der ikke vil snakke om det, har en tavs viden om disse forhold. Børn ved meget om døden, og derfor kan man sagtens spørge dem om, hvad de selv tror, der sker, når man dør og lade det være det foreløbige svar. Hvis de svarer: *„Når man dør, så tror jeg, man falder i en dyb søvn og møder dem, man kender,“* så synes jeg, det er et rigtig godt og livsbekræftende svar. Og heri ligger det vigtige, at ingen, uanset hvad man selv måtte mene i sin dybeste pessimisme, må tage livsmodet eller den cykliske livstro fra barnet. Barnet er et alt for fint og sårbart sansevæsen til, at man kan fylde hvad som helst i det. Vi skal ikke overføre vore sorte tanker til barnets lyse sind; men styrke det i troen på oplevede sammenhænge i denne verden. Herunder hører, at man sagtens kan lade barnet uforstyrret have en mening om, at når man dør flyver tankerne op i det himmelblå, og kroppen forsvinder ned i jorden. Børns dualisme er en positiv måde at forklare det åndelige og det fysiske på. Det fysiske har jordforbindelse, og det sjælelige knytter de til højderne og det uendelige. Barnet møder denne verden i et imaginært lys og forestiller sig glad ting og fænomener, som ikke er. Den magiske tænkning og deres dybe religiøsitet, deres forestilling om væsener uden for dets egen univers, er en del af deres overlevelsesredskaber i en kultur, hvor de altid vil være på jagt efter mening og sammenhænge. Forestillinger om døden hænger derfor sammen med forestillingen om livet og meningen med dette. Det kan sagtens være en opdragelsesmæssig gyser, når børnene så råt overraskende brudagtigt giver sig hen til døden. Hvorfor det, når de lige er begyndt at spise af livet? Jo, fordi døden følger dem som en kendt skygge fra starten. Det, der slumrer i os på et ubevidst plan er, at vi alle er født til at dø. Børnene drages af det døde levende og det levende døde fra starten af deres store, små liv. De søger mod de grumsede oplevelser for at finde en forklaring på de angstfyldte, mentale ravne, der fascinerende basker rundt på deres indre himmel.

En far gik tur med sin 4-årige datter på den lokale kirkegård. De kiggede på gravstenene, og faderen læste navnene op. De vandrede forbi en børnegrav, og de så på de små hvide fugle, der sad på kanten af marmorstenen. Endelig kom de til en nyopkastet grav og stod et øjeblik stille for at kigge ned i det dybe hul. Her var det pigen afslørede sin store viden:

„Far, når man dør, så kommer man ned i det hul der?“

„Ja, det gør man.“

„Så putter de en masse jord på kisten?“

„Ja, det gør de.“

„Når de så har puttet endnu mere jord på, så sætter de planter ned i jorden?“

„Ja og blomster.“

„Så putter de grus på, og så sætter de en stor sten ovenpå det hele?“

„Ja, til sidst så sætter de stenen med navn på.“

„Far, hvordan i himlen kommer man så op til Gud?“

Faderen kunne sagtens huske hele replikskiftet fra denne gåtur, men han kunne ikke huske, hvad han havde svaret sin datter. Det kan jeg godt følge ham i.

Ingen kan vide noget sikkert om det, der ligger på den anden side. Men børn har levende forestillinger om det hinsides, ligesom vi voksne selv har forestillinger om de dødes land og vandrer rundt med stærke indre billeder af det, vi aldrig har set. Selv har jeg brugt lang tid i mit voksenliv til at tænke over døden og specielt over, hvordan jeg vil begraves og den dertil hørende ceremoni. Når jeg dør, ønsker jeg, at det ligesom min

fødsel skal betragtes som en god dag. Min død, ønsker jeg, skal forbindes med livet som noget uendeligt smukt. Livet er kun smukt og rummer dette uendelighedens skær fra det usynlige og åndelige i kraft af dødens indtræden. Kun fordi vi skal dø, kan vi leve os selv fuldt ud. „På livet løs“ vil altid forekomme på kanten af det, som ikke er, men som kan blive en realitet, før du aner det. Jeg ønsker derfor også, at min død skal symbolisere vækst og kraft i et fremtidsperspektiv, mere end en afmægtig konstatering af, at noget levende ikke er mere. Vore tanker vil fortsætte med at flyve rundt i denne verden. Meget af det, vi har sagt og gjort, vil leve videre i de mange mennesker, vi har været i berøring med, og dette liv og denne rørelse er det, jeg gerne vil, at man skal fornemme på min dødsdag og ved min begravelse. I den betydning er det også, at jeg ønsker at blive brændt, for i ilden ligger kraften, der både fortærer min krop, men også den lysende flamme, der ved sit eksempel kan give næring til andres liv.

Min aske skal lægges i en guitar med strenge på, og der har jeg tænkt mig at ligge på klangbunden og hviskespille et par numre fra mit liv, når mine efterkommere står ved den runde sten og ser mit navn. På min gravsten ønsker jeg en stjerne før mit navn og en stjerne efter mit navn. Jeg er ikke til kors og dødssymboler, men langt mere til stjerner og rumklang.

At finde ud af, hvordan vi vil herfra, er i høj grad også at finde ud af, hvorfor vi er her. Der bliver tomt og øde, der hvor fornuften sparker intuitionen og de kaldende dødsforestillinger tilside. Derfor er det vigtigt, at vi respekterer barnets tro på det runde og hele liv. Dette bør være opdragelsens udgangspunkt, så kan barnet selv senere gå videre derfra og finde frem til sit eget dødsrige. Kun ved at acceptere polariteterne bliver vi fortrolige med os selv og livet. Lyset og mørket kan kun begribes ved hjælp af hinanden.

PÅ „TANKEN“ EFTER IS

I en pause under et foredrag kom en far hen til mig og fortalte følgende tankevækkende historie om sin dreng:

„Ser du, jeg har en dreng på 4 år, som her den anden dag sammen med en legekammerat, også på 4 år, cyklede hen på „tanken“ for at hente is. De kørte på deres trehjulede cykler den lange vej på fortorvet langs en temmelig befærde vej og vendte meget fortørnede tilbage med „uforrettet sag“. De havde nemlig ikke haft penge med, så de kunne betale for isen. Det havde de glemt i farten. Først da de kom hjem fra „tanken“ og sagde, at de lige skulle have nogle penge, så de kunne køre over for at hente is igen, blev jeg klar over, hvad de havde gang i.

Det er egentlig ret godt klaret, tænkte jeg. De havde jo klaret det, de to barylere! At cykle alene op ad en stærkt trafikeret vej er jo ikke nødvendigvis livstruende, når bare man ved, hvad det handler om. De skulle jo ikke krydse den. Vi har jo så tit gået den tur sammen. Jeg synes bare, det var så godt, at de gjorde det. Men hvordan reagerer man, når de stikker af fra den „sikre“ parcelhusgrund og bevæger sig ud i den vide verden helt på egen hånd?“

En ung mor fortalte mig i den samme pause ligeledes stoltskræmmende om sin egen søns bedrift:

„Jeg har en søn på 13 år, som har gjort noget meget farligt uden at fortælle os det. Vi fandt først ud af det ved en tilfældighed. Der var kommet en masse vand fra vores pejseskorsten, og ingen kunne rigtig se, hvad der var galt i selve konstruktionen. Vi snakkede om derhjemme, at det ville være fint, hvis man kunne kravle op igennem skorstenen for at finde ud af det; men vi var jo alt for store til at gøre det. Da var det, at vores søn overraskende tilbød, at det kunne han sagtens klare. „Nej, det kan du da ikke,“ påstod jeg. „Det går slet ikke. Du kan jo falde ned og alt muligt!“ „Men mor,“ sagde han, „jeg har prøvet det så mange gange før, og det er slet ikke farligt. Se her,“ sagde han og røg til tops i skorstenen for at finde ud af, hvad der var galt. Hvad siger man så? Er der ikke mange ting, som vi ikke har kendskab til med vores børn? Jeg må nok sige, at jeg har det sådan lidt dobbelt. Bange og alligevel lidt stolt, at han turde og havde gjort det i hemmelighed helt for sig selv. For sådan var man jo også selv som barn. Ikk’?“

Begge episoder viser hen til det samme grundforhold i et godt børneliv, at de børn, piger eller drenge, som vi har fået til låns, bor hos os, indtil de er stærke nok til at begive sig ud i verden. Det kan gøre meget ondt at iagttage, hvad børn kan finde på, lige på grænsen mellem tryghedens dagligstue og balancen op i livets farlige skorsten. Hvis vi vidste, at de ville cykle alene på deres trehjulede cykler for at hente is på tanken, ville vi sandsynligvis stoppe dem med det samme i deres livsappetitive forehavende. Vi ville måske fjerne cyklerne og sætte en stor hængelås på havelågen. Så har vi „styr“ på ungerne.

En mor fortalte mig, at hendes søn i børnehaven sammen med nogle andre drenge havde fundet et træ med en gren, som hang ud over børnehavens hegn. Drengene elskede at tage turen ud over hegnet og hoppe ned på den anden side. De havde ikke fortalt pædagogerne om grenen; men en dag blev deres klatring opdaget, og grenen blev savet over. Men drengen havde stolt meddelt sin mor, at de nu havde fundet en anden gren, som var ligeså god, og den kendte pædagogerne heldigvis ikke til.

Når vi voksne ikke aner uråd, men blot i tillid lader dem ude af syne, vil de på et tidspunkt af sig selv med udgangspunkt i den kærlige binding til os begive sig modigt og dristigt ud i det ukendte. Det er kun, fordi vi har opdraget dem med den helt afgørende faste hånd, at de vover afsættet. Dette er grundforholdet.

En pædagog har fortalt mig om to piger på 4 år, der en dag gik fra børnehaven på egen hånd. De skulle hjem til den ene af pigerne, selvom der var meget langt, for at se til hendes kanin. Da det var blevet opdaget af de voksne, lød det sådan her: „Jamen, I skulle jo over en meget trafikeret og farlig vej!“ „Ja,“ havde pigerne sagt; „men vi holdt bare hinanden i hånden, da vi gik over!“

Vi bør aldrig straffe vores børn for at sætte af fra det stillads af tillid, som vi selv har været med til at bygge ind i deres liv. Stilladser har det med at være nyttige indtil et vist tidspunkt, nemlig når murene kan stå selv. En af de fejl, som vi alle begår i vores opdragelsesproces, er at vedblive med at fastholde stilladset, selvom barnet sagtens kan undvære det. Børn skal støttes i udviklingen, ikke forhindres i selvstændigt at opdage ting i den verden, som de er på vej til at erobre. Hvis man overhovedet kan sige noget sandt om hensigten med opdragelsen, må det være, at den i bund og grund handler om løsrivelse og frigørelse fra det kendte for at finde sig selv gennem opdagelsen af det ukendte. Når denne dannelsesrejse er gennemført, vender barnet hjem igen til os med nye tanker og ideer om eget liv. Vore børn spejler sig i os, samtidig med at de vokser fra os.

Tænk, hvis vore forældre eller andre voksne havde skygget os i vores forskellige udskejelser og svinkeærinder ind i dette herlige livs afkroge og fristende stier. Godt, der ikke var mobiltelefoner dengang. Tænk, hvis vi ikke havde fået lov til at cykle alene i mørket. Tænk, hvis vi ikke havde fået lov til at omforme de truende træer til fantasivæsener og de skønne stjerner under den åbne himmel til blinkende længsler mod en fjern verden. Tænk, hvis vi ikke selv havde fået lov til at bygge farlige gynger i laden ophængt i alt for spinkle reb. Tænk, hvis vi altid havde haft voksenguider til at gå forrest ude på engens tilfrossede oversvømmelser, når vi skulle skøjte en hel dag. I stedet fik vi lov til at mærke med vores stenkast og gennem vores intense følsomme lytten til isens knagen om den kunne holde. Sansetændte og blodfyldte børn i flok. Børn i venteposition efter egen dømmekraft med indre stemmer af voksentillid i baglandet. Tænk på det grundforhold næste gang du møder dit eget barn på et svinkeærinde eller midt i en slingrevals. At blive taget på fersk gerning er ind imellem at blive forhindret i at blive større. Om 10 eller 20 år, når vi sidder hjemme i køkkenet, og vort eget barn fortæller os om barndommens hemmeligheder, kan vi selv efterfølgende supplere med alt det, vi aldrig selv turde fortælle dem om vores dramatiske børneliv, som fx dengang far var 3 år og kravlede under 20 køer, der stod bundet i stalden. Stille og roligt uden „fare på færde“. Bare sådan lige under 20 store køer for at prøve det! Det skete der jo ikke noget ved. Det kan også være, at du fortæller dem om dengang I var to små drenge, der tissede i de fremmede bilers benzintanke. Det gav lidt startbesvær, men det kunne I jo ikke vide. Vel? Eller var det måske dig, der var med til at lege under viadukten på de store varmerør i 3 meters højde over vejen? Jeres sted i varm svimmelhøjde på passende afstand af kontrol og voksenbekymring. Måske var det dig, der puttede en kartoffel i udstødningsrøret på naboens bil og oplevede det store øjeblik, da det knaldende ekko fra „ekspllosionen“ bredte sig i kvarteret, og du skyndsomst måtte gemme dig i haven.

NÅR FILMEN KNÆKKER

„Børn er ikke fæhoveder. Der findes ikke flere fæhoveder blandt børn end blandt voksne. Iført vor voksendædighed underkaster vi dem uigennemtænkte ukritiske og urealiserbare regler. Det kloge barn standser af og til op i stum forbløffelse over denne aggressive, arrogante og senile stupiditet.“

JANUSZ KORCZAK

En mor marcherede målbevidst ud på legepladsen i en børneinstitution for at hente sin dreng. Hun så, at hendes dreng sammen med to andre sad på en vakkelvorn træbænk foran en tom ramme lavet af nogle pinde. Drengene gav nogle dybe lyde fra sig og bevægede sig ind imellem fra side til side. De vrikkede med hovederne. De knyttede næverne og de hoppede på træbænken, så den knagede mistænkeligt under deres fælles tryk. Hendes egen dreng stak hånden ind under rammen og bevægede fingeren i korte ryk og trak så hastigt hånden tilbage.

„Nu kører den igen,“ sagde han stolt. Prøv og se hvor han „gasser“ den. Op ned. Han fræser bare afsted. Kom nu! Kom nu! Pas på, de skyder dig i ryggen. Den sorte bil... Nu er den der. Pau! Pau! Pau! Pau!“

...„Jonas! Vi skal hjem nu med det samme. Kom nu! Mor har travlt.“

„Mor! Du ødelægger det hele. Vi ser film, og nu har du knækket den.“

Er det ikke fantastisk. Tre drenge i deres egen imaginære biograf. Skabelse er, når du selv bestemmer billederne. Dette er livskvalitet i et børneliv. Lav en træramme. Sæt dit eget videobånd i med et enkelt fingertryk og se den film, som du har indeni hovedet.

Børn ved meget om en lille del af en stor forunderlig verden, og derfor er det sundt, at de leger disse forestillinger ud sammen. Gruppens leg bliver den ventil, der sikrer, at de får hold på deres opkøgte følelser. Husk dette næste gang du afbryder en indre film i barnet og synes, at det er noget pjat. Intet er mere vigtigt end at respektere børnenes indre billeder. Kun gennem fantasien kan vi udvikle os til livsduelige og handlekraftige individer, der kan tænke nye tanker. Der skal stærke indre kræfter til for at kunne tackle den barske ydre virkelighed. Derfor skal barnet have opbygget en indre film af selvværd. Denne indre film kan nemlig overføres til voksenhedens værdifornemmelse.

Når vi skal tage stilling til de væsentlige ting i tilværelsen, trækker vi i høj grad på de grundsansninger og de indre forestillingsbilleder, som vi har med os fra barndommens billedhav. Hver eneste lille filmstrimmel, hver smag, hver lugt, hver lyd, hver følelse, som vi optager i barnesindet, lægger sig på livsspolernes flimrende lager og giver næring til den afgørende selvfølelse og fornemmelse for andre. Lad dit barn se alle de indre film, det skal være. Der bestemmer man selv billederne, ligesom når man læser bøger.

NÅLEN I SPYFLUEN

En mor fortalte mig, at hun sammen med sine søskende og sammen med legekammeraterne havde fanget store spyfluer, og at de havde prikket en stoppenål igennem dem ned i en træplade for at finde ud af, hvor mange timer de kunne snurre rundt om sig selv. Hun sagde, at det var rigtig længe, at de kunne det. Det var bare så godt at lave sådan en spyfluekarrusel. Jeg kender meget få forældre, som ikke har skåret en regnorm i to eller flere stykker for at se om de „små“ regnorme stadigvæk kunne bevæge sig. Hvis nogen ikke har leget den leg, kan det oplyses fra pålidelig kilde, at hvis man deler regnormen i to, vil begge stykker bevæge sig. Men hvis man deler den i tre, går det galt.

Et andet udbredt børnefænomen er at lege med fluer, sådan en helt uskyldig leg som at fange en flue og holde den levende i sin lille hånd. Kigge på fluen se på dens øjne, dens vinger, de fantastiske blåsorte, grønviolette farver, de bikubeagtige øjne. Fluen, dette lille dobbeltvæsen af en akrobatisk flyvemaskine og en satan, som kan forstyrre menneskets søvn og sætte sig grådigt og hugge maden for næsen af en. Sådanne små mystiske dobbeltbæster er det en nydelse for et barn langsomt, undersøgende, stille og roligt med stor akkuratase at pille benene af.

Fluen er selvfølgelig levende, når det foregår. Og barnets opmærksomhed skærpes til klimakspunktet, når man ved benudhivningen trækker slimede kropstråde ud af fluens indre. Fluen kan nu slippes løs og vil nu hjælpeløst bevæge sig snurrende hen ad det glatte køkkenbord for til sidst at dø under den eksperimenterende dødshånds bratte klask mod bordpladen. Tilfreds og konstaterende fanger barnet den næste flue, og benafpilningsritualet fortsætter bare for at se, hvad der sker.

Børn er ikke onde, når de foretager sig disse flueparteringer. Små børn er ikke onde, når de deler en krybende regnorm i to eller flere dele. De er blot ved at undersøge den verden, som de er „landet“ i og alt det levende og døde, som findes i den. For at komme til en indre klarhed over forskellen på liv og død, er de nødt til at foretage sig disse grundeksperimenter, som vi voksne kan have svært ved at acceptere. Moraliseren hjælper ikke, når børn øver sig på det fundamentale i tilværelsen. Uden denne primære kontakt med det levende og legen med regnorme, fluer, sommerfugle, hjælpeløse fugleunger, udblæsning af varme æg, vil vi ikke kunne komme til en egentlig dybdeforståelse af den hårfine balance mellem det levende og det døde. Fluelegen er en forøvelse til alle de situationer i barndommen, ungdommen og senere hen i voksenlivet, hvor vi leger med døden. Dette er uundgåeligt i et godt liv.

En far „tilstod“ efter et foredrag, at han selv som dreng havde konstrueret en hvepsehalshugningsmaskine, som var meget effektiv. Han havde først tegnet den på et stykke papir i de mindste bestialske detaljer, og derefter omsat sin udspekulerede drabsmetode i en sindrig konstruktion efter alle ingeniørkunstens regler. Når hvepsen kravlede ned i en tændstikæske efter marmelade, fik den ved en udløsningsmekanisme simpelthen hovedet kappet af med et barberblad.

Jo, det var han ikke stolt af at tænke tilbage på; men han synes faktisk, det var temmelig genialt.

Kun ved at blive slået en lille smule i stykker, mærker man det hele af sig selv og lytter opmærksomt indad. Når man mister noget selvfølgelig i den daglige tågede trivialitet, bliver man tvunget til at standse op og tænke over livets dybder og gåder. Dette grundvilkår fatter man ikke noget af, når benene pilles af fluen, når regnormen deles eller når hvepsen halshugges i guillotinen. Kun i bakspejlet kan vi se det eksistentielle mønster. Vi var ikke onde. Vi plagede ikke dyrene. Vi undersøgte dem uden tanke for, at det kunne gøre ondt på dem. Fra den dag da samvittighedstanken opstod, holdt vi jo op med at pille de ben af. Samvittighedens klangbund er de eksperimenter, vi har fået lov til at lave i den tid, da vi forskende og famlende gik løs på verden og mærkede forskellen på det kolde og det varme, på livløshed og kraft. Det hele

barn må lære at omgås såvel livsdriften som dødsdriften. Der er ingen vej uden om. Det egentlig farlige i vor tids opdragelse er at lukke øjnene for polariteterne i livet. Alle har vi brug for at skære i og prikke i denne verdens ting og kryb for at komme til klarhed over livets mening og lære det sekund at kende, som adskiller os fra de dødes verden.

AT TØRRE BARNET AF SIG

Dennis er 5 år og har rollen som „den lille mand“ i hjemmet, da faderen er meget væk. Dennis lægger sig som en katekilling op ad moderens bløde forventninger til ham, og har udviklet en særlig evne til at manipulere med hende. Han græder meget let og over ingenting og har svært ved at være sammen med andre børn, fordi han skubber og maser sig frem i en leg, mere end han forhandler om, hvad der skal ske. Hvis de andre ikke gør, som han siger, bliver han vred eller sur og går så bare sin vej, på jagt efter andre børn, som vil gøre det, han siger. Dennis er centrum i sin egen verden. De andre er i hans periferi og nogle gange meget langt ude i denne. I børnehaven gider ingen rigtig at lege med ham, for han er altid så underlig. Dennis leger meget i sin helt egen verden og forsøger at trække de andre ind i den. „Nu skal du være en lille grøn splejs, og så er jeg et monster, der kommer og æder dig,“ siger Dennis og laver en selvforherligende dagsorden for dagens leg. Det er som om han opfinder en uvirkelig virkelighed som erstatning for den sociale virkelighed, der ligger lige omkring ham. Fordelen, ved at han er inde i sit eget univers, er måske, at han der er urørlig og kan lege Zoro eller superhelt, uden at nogen anden kan destruere hans forstørrede selvbillede. Den naturlige identifikation med heltebilleder, som børn har i den alder, er for Dennis blevet til en belastende fiksering i et egocentrisk univers, hvor de andre børn blot er blevet formet til statister. Hvis samspillet, socialiseringen til fællesskabet og den fælles forståelse går tabt i den tidlige barndom, kan vi let komme til at møde et ekstremt egoistisk og selvcentreret barn med skyklapper på. Dennis har fået en lillebror, som forældrene i en overophedet opmærksomhed har kastet sig over, og de har dermed skubbet Dennis til side. „Dennis nu må du virkelig kunne forstå, at det ikke er dig nu. Du er alt for stor til det barnepjat. Nu må du tage dig sammen. Husk på, du er 5 år! Når man er fem år, går man ikke med sut.“ Hovedbudskabet fra forældrene er, at Dennis skal lave sig om; men hvordan kan et barn blive „rigtigt“, når det hele tiden får at vide, det er forkert? Børn, der skal være voksne for tidligt, kan sagtens finde på at opføre sig barnligt. Et barn, der ikke får positiv opmærksomhed, vil ofte gå på jagt efter negativ opmærksomhed, for ingen kan holde ud at blive overset i længden. Dennis fornemmer, at moderen kan lide ham, hvorimod faderen mere jager ham som et bytte og retter på ham. Derfor er det svært for Dennis at finde sit eget ståsted. Skal han spille lille eller gøre sig større? Hans splittelse omdannes til en udholdelig indre selvkonstrueret verden, hvor han danner sig sit eget overskruede heltebillede. Det kan være urimelig svært for et barn at skulle være noget, man ikke er. Så længe faderen er så hård over for Dennis, tilsidesætter ham og overser ham, vil Dennis gå efter andre voksne eller børn, som kan genindsætte ham som den positive helt i et konkret nærvær. Derfor klæber han sig til nye børn i synsfeltet. Derfor klitrer han sig opad voksne, og især mandlige pædagoger må næsten tørre ham af sig for at komme til pause. Når man rækker Dennis en lillefinger, tager han hele armen.

DET SIDSTE ORD

„Hvad gør man ved et barn, der vil have det sidste ord?“ sagde en far til mig.

Børn vil med jævne mellemrum befinde sig i adskillige „trodsaldre“. Dette skal vi som forældre kunne klare uden at miste vores evne til at fastholde, hvad vi mener. Børn prøver os af i trods for at finde ud af, hvem de har foran sig. De er i identitetsmæssig forstand dybt afhængige af, at vi markerer, hvad vi står for. Slækker vi på principperne, afslører vi en svaghed, som de straks vil udnytte. Børnene er bestandigt på orienteringsløb i „forældreskovens“ og „voksenskovens“ bemærkninger og fodspor for selv at finde ud af, hvem de egentlig er. Det, de ser en voksen gøre i dag, kan de alene i morgen. Det, de hører en voksen sige i det ene øjeblik, virker i dem selv i det næste. Al udvikling har den rå efterligning som udgangspunkt. Alle går vi rundt, store som små, i et spejlkabinet, og selve livet ligner denne uhyggelige, men også til tider frugtbare spejlsal. Børn vælger jo ikke selv deres forældre. Vi indfældes i en historisk betinget verden med dens fordomme, dens forestillinger, dens holdninger, traditioner, vaner, ritualer og normer. Det vi ser, hører, mærker, smager og lugter, lærer vi igennem de voksnes spejl at forholde os til. Man kan også sige, at det verdensåbne barn netop hurtigt lukker sig, fordi det er så åbent. Hvis din far er lastbilchauffør, er der ingen tvivl om, hvad du skal være, når du er 5 år. Hvis din mor er depressiv, og du ikke må være ked af det, når mor er ked af det, er du allerede et splittet barn ved livets start. Overføringen er det mest grundlæggende princip i børneopdragelsen.

Mennesker, der omgås hinanden overfører bestandigt følelser, forestillinger, fantasier, holdninger, mentale billeder, symboler, viden og færdigheder. Den kultur, vi er smeltet sammen med, afstikker rammerne for vores fortolkninger, og har vi først lært at se et bestemt verdensbillede, vil vi kæmpe for at holde fast i dette på trods af mødet med stærke alternativer. I de små daglige hverdagssekvenser i opdragelsen vil der være et sandt hav af forskellige fortolkningsnøgler, som vil blive indpodet i barnet og virke i dette på langt sigt som et fortolkningsfilter. Jeg har selv haft med en dreng at gøre, som ikke stolede på nogen voksne overhovedet.

„Alle, jeg kender, har svigtet mig,“ sagde han. „Min far har altid drukket og er ikke til at regne med. Min mor har været psykisk syg i hele min barndom og har aldrig holdt sit ord. Det var os børn, der altid skulle dække over dem. Sådan et hjem vil jeg aldrig selv have. Mit hjem skal være sådan et ordentligt hjem. Sådan et hvor man kan regne med de voksne, og hvor man kan hygge sig sammen. Et sted, hvor man kan komme hjem fra skole og sidde sammen og snakke om tingene. Sådan som jeg har haft det, vil ikke være godt for mine børn.“

Sommetider overgår virkeligheden den værste fantasi. De billeder vi lægger ind i børnene gennem deres opvækst, de eksempler og modeller, de render ind i, vil stille eller med voldsom kraft lægge sig som det identitetsnet, de fanger virkeligheden ud fra.

Derfor vil de eftergivende forældre få et krævende og tryglende barn. Derfor vil de inkonsekvente forældre præge deres børn til at bryde aftaler og regler. Derfor vil de uberegnelige voksne indpode en stærk mistro i børnene, og følelsernes negative boomerang vil måske en dag være den mærkbare straf, som rammer dem, der har trådt på børnenes tillid.

DET HYSTERISKE MORGENBARN

Forældrespørgsmål:

„Hvad stiller man så op med et hysterisk morgenbarn, der ikke vil gøre sig færdig til at komme afsted, og når vi så endelig har fået ham ud i bilen, kommer han i tanke om, at han ikke vil sidde fastspændt i autostolen – hvad gør vi så? Bruger vi fysisk magt?“

I en familie er måltider, påklædning, vækning, putteri, sengetid, afsked og gensyn nogle helt centrale områder, hvori der ligger nogle kernebetødninger for barnet. Der er forskel på at råbe til et barn igennem en lukket dør, at nu skal det stå op. Og det er nu og ikke om 10 minutter! Og så at gå ind til barnet, røre ved det, nulre tæer, æe dets arm og mærke, at det vågner. Nøglen til en god morgen ligger i den betydning, som vi selv tillægger en konkret situation. Det forholder sig sådan, at vi overfører vore motiver til barnet og hvis en morgenvækning, et morgenmåltid, en aflevering, en afsked, et gensyn, en eftermiddagssnak, et aftensmåltid, en fortælling, en sengetid for barnet og for os opleves som en betydningsfuld hændelse, vil barnet spejle sig i vores motiv og overtage såvel vores stress som vores ro. Det hysteriske morgenbarn har set noget før dets hysteri eksploderer. Alt, hvad der går forud for en følelsesmæssig eksplosion, kommer fra et spejl i huset eller personer, som barnet har været tæt på. Ofte er vore børn den ventil, som vi selv lægger vore følelsesmæssige reaktioner af på. Har vi selv for morgentravlt, og tager vi os ikke den nødvendige tid til at få sjælen med, hvordan skulle vi da få børn, der kan gøre det? Når vi stresser vores samtale, når vi flyver forbi hinanden, når vi sluger maden for at komme videre, når vi selv halvstående drikker vores kaffe, når vi selv drøner ind i travlhedens hvirvelvind og sløves over for omgivelserne, hvordan skulle vi da kunne få børn, der kan se klart og tage hensyn til andre? Den enkelte i en familie har aldrig noget med et andet menneske at gøre uden at holde noget af dets liv i sin hånd. Det kan være ganske lidt, en stemning, en ro, en fortravlethed eller en oplagthed, som man får til at visne, eller som man vækker. Et morgenritual omfatter den stemning, som barnet forlader hjemmet i, og som det går andre i møde med. Alle de ord, vi bruger, alle de handlinger, vi udfører, de måder, vi er sammen på, rummer stemte ord og gestus, som barnet affotograferer med stor nøjagtighed. Såres de, lærer de selv at såre. Kæles de for, lærer de selv at kæle. Mærker de balancen, lærer de selv at være i balance. Møder de intolerancen, lærer de selv at være intolerante. Møder de respekten, lærer de selv at respektere andre. Hvis jeg selv havde et hysterisk morgenbarn ville jeg kraftigt overveje, hvad det er i mine omgivelser, der påfører mig de dårlige følelser og misstemninger om morgenen. Når et barn har konflikter med sine omgivelser, skyldes det som regel, at det har et dårligt forhold til en af de voksne i familien eller til en af dets søskende, og det må man som forældre arbejde med at få ændret. Børn kan ikke tage ansvar for den slags. Det er det, de har de voksne til. Den voksne må tage ansvaret for forholdet, også et skævt forhold mellem søskende i en jalousiperiode, og være opmærksom på, hvad det er, der foregår. Børn skal ikke have lov til at sidde og sparke hinanden under bordet eller at tyrannisere den øvrige del af familien ved morgenbordet. At have føling med barnet er at gribe forandrende ind i forhold til det og at sætte ord på de følelser, man oplever ved en eventuel misstemning. At tage barnets perspektiv kan være en mulig vej ud af et fikseret adfærdsmønster, men det kan også være en ide simpelthen at stoppe en eventuel konflikt uden at fordele skylden. Fortæl, hvordan du vil have det som forælder og undlad alle de lange forklaringer og begrundelser. Sig, hvad du mener og hold fast i det.

En mor, der havde sine to døtre med i en togvogn, hvor man måtte have dyr med, demonstrerede helt enkelt, hvad god klar børneopdragelse går ud på: Hun kom snakkende ind i toget sammen med sine to døtre på henholdsvis 4 og 6 år. Familien havde lige hentet en ny kat, som de havde medbragt i en kattetransportkasse. Børnene og moderen havde lige været på besøg hos noget familie, hvor kattene åbenbart måtte gå frit rundt og også kravle oppe på bordet imellem maden. Det havde pigerne bemærket, og den største sagde

så til moderen, at deres nye kat vel også bare kunne gå frit rundt derhjemme i deres lejlighed. „Nej, sådan er det ikke hjemme hos os, Katrine. Ketty og Jørgen har deres regler for katte, og vi har vores. Hjemme hos os går katte ikke på bordet. Derfor må vi lære den, hvad den må og ikke må, og det må du hjælpe med, når du kommer først hjem, ikk’?“ Pigerne accepterede moderens faste synspunkt. Der var ingen slinger i valsen. Mors regel blev deres regel. Mors spejl blev pigernes spejl. Lidt senere ville den mindste af pigerne pakke en pose kattediks op og fodre den nye kat. Moderen reagerede prompte og sagde: „Ved du hvad, Maja? Den pose skal ikke åbnes nu. For det første har Misser lige fået mad, og for det andet har vi forleden dag åbnet en pose derhjemme. Åbner vi en ny nu, kan den gamle ikke holde sig, og så er det spild af mad. Få fingrene væk fra den pose nu, Maja!“ Kort og klar besked og børnene ved, hvor de har deres mor. Ved de det, kan de også finde ud af, hvor de har sig selv, og det er vigtigt!

Nogle gange har forældre så meget „forstand“ på børn, at de glemmer at lytte til, hvad det er deres eget barn siger. Forleden dag, da jeg var inde hos slagteren, stod en mor og pressede sin 6-årige søn til at ønske sig noget fra disken, en frikadelle eller en pølse eller noget andet som han kunne få med i hånden, når de skulle cykle videre. Men som drengen sagde til moderen. „Jamen mor, jeg har jo slet ikke lyst til noget, behøver man så tage en pølse?“ „Ja,“ sagde moderen, „for du ved godt, at du bliver sulten, inden vi kommer hjem.“

Det kan godt være en belastning at have så „klog“ en mor, der kan forudse alt. Tænk på bagagen, hvis man skulle på ferie med sådan én!

LEGENS SPEJLING OG SCENESKIFT

Det er vigtigt at pointere, at barnet henter indholdet i legen fra dets virkelige liv i et samspil med dets egen fantasi. Fantasien er nødvendig for at kunne virkeliggøre det reelle indhold i en indbildt og opdigtet situation, og barnet efterligner ud fra sine erfaringer og oplevelser. Legen udvikler sig fra en genstandsmæssig leg til en egentlig rolleleg. Det er en grov misforståelse at tro, at legen udvikler sig af sig selv. Den må have rig næring fra omgivelserne i kraft af mange nuancerede erfaringsmuligheder. Jeg tror det afgørende i rollelegen er, at barnet er motiveret for at forstå den sociale verden og i at trænge ind i dens regler. Således udvikler regellegen sig ud af rollelegen. I regellegen er det reglerne og legens opgave, der fastlægger, hvad barnet foretager sig, hvor det i rollelegen var rollerne og situationen. Gennem regellegen videreudvikles personligheden og barnets bevidsthed. På grænsen mellem førskolebarnets og skolebarnets leg ligger grænselegen som fx kommer til udtryk i sportslege og dramalege. Udklædningskassen, den gamle kiste med hatte, gamle frakker, damekjoler i silke og ternede mandejakker med store lommer, stokke, tasker, pelse, briller og parykker er mentale guldklumper på ethvert børneværelse. En lille sort tavle og noget kridt i det gamle skab kan lige pludselig være motivet til at lege skole og øve sig alvorligt på legeskrivningen og legelæsningsmysterier. Kernen i barnets udvikling ligger i, at barnet gradvis gør omverdenen til sin egen. Med andre ord tilegner barnet sig den virkelighed, det vokser op i, og denne tilegnelse sker i kraft af barnets aktive virksomhed. Det er afgørende i vor tids famlende og flygtige opdragelsefacon at huske på, at virkeligheden, som børnene tilegner sig, er en historisk, konkret og socialt bestemt virkelighed. Dette betyder, at menneskets historiske erfaring er indeholdt i hver en genstand, det har skabt lige fra primitive redskaber til avanceret højteknologi. I barnets omgivelser findes sproget, hvori begreber, forestillinger og viden er afspejlet. Dette forhold mellem genstande, det historiske aspekt og de sproglige benævnelser på fænomener, kan man belyse ved at iagttage børns leg:

3 børn: Kristian på 9 år, Mette på 7 år og Tenna på 6 år leger en rolleleg i stuen hos Tenna. I stuen står en gammel Singer symaskine på et lavt sofabord. Der er tråd i symaskinen og den er klar til brug. Tenna spørger sin far, om de må få noget tøj, som de kan sy i, hvilket de får lov til. Herefter henter de to piger nogle gamle tøjrester og så er rollelegen i gang. Pigerne tegner „mønstre“ på papir og „konstruerer“ modeller på de gamle tøjrester. De klipper ud og de syr fint tøj til festbrug, for de er nemlig sådan nogen der „skal til fest“ i noget selvsyret tøj. Pigerne skiftes til at sidde ved maskinen og de snakker som voksne, der glæder sig til at komme til fest. *„Hvad mon vi skal have at spise, Tenna? Tror du vi skal have laks eller en rejecocktail?“* „Jeg tror vi skal have fiske-fileter,“ siger Tenna, *„for det fik vi nemlig sidste gang, vi var til fødselsdag.“*

Da pigerne har leget systue et stykke tid lægger Kristian op til at gå ind i pigernes leg. Han tror, at de leger noget med en stofforretning; men pigerne har åbenbart lige lavet „scenen“ om til et bilcenter. Kristian indstiller sig øjeblikkeligt på dette forhold og optages i legen. Nu kommer Tenna til „bilcentret“ for at købe en ny bil. *„Den koster 36.000 den Mercedes der,“* siger Mette. *„Ønsker du en prøvetur?“* spørger hun kunden. Mette og Tenna placerer sig nu i en sofa bagved hinanden med ryglæn imellem sig, og en stor pude fungerer som rat. Kristian er motor og ligger under sofaen og gasser op og ned under den hæsblæsende kørsel. Der drejes skarpt, dækkende hviner og bremserne klodses i ved farlige kurver. Efter et stykke tid stiger passagererne af og de bliver enige om at Tenna kan købe bilen til 36.000 kr. Hun ønsker at betale med „Dankort“; men det viser sig imidlertid, at hun kun har 10.000 på kontoen. De snakker frem og tilbage om beløb og restbeløb. Pludselig skifter scenen igen og så er alle 3 børn henne i banken (i dette tilfælde er Kristian kassefører). Kristian godkender beløbet på de 36.000 kr., og så er pigerne tilbage i bilcentret, og

nu er det Mettes tur til at købe bil, og det bliver også en Mercedes, dog koster denne type 4 millioner. Mette vil selv køre en „prøvetur“. Hun kender jo vejen. Lidt senere da Mette skal betale med Dankort opstår der en konflikt, fordi Mette har over 4 millioner på kontoen og Tenna jo kun havde de 10.000. Kristian synes, at dette er dybt uretfærdigt, og Tenna giver sig til at græde. Her stopper legen og Kristian forlader stuen. Mette trøster Tenna, og lidt senere får Tenna lov til at bestemme, hvad de skal lege. Pigerne giver sig herefter til at lege systue igen, og Tenna går i gang med at sy en ble til sin baby og belærer Mette om, hvordan det foregår.

Barnets tilegnelse af virkeligheden sker i social omgang med andre. Det afgørende er, at barnets forhold til omverdenen bliver formidlet gennem barnets relationer til andre mennesker, som det har praktisk og sproglig omgang med. Dette viser sig fx ved aftalen om prøveturen i fantasibilen og i konflikten om Dankortet. I børnenes sociale omgang under legens udførelse afspejles en række samfundsbestemte forhold. Børnene tilegner sig voksenrollen som fx sælger, bankmedarbejder, bilist osv. i en genspejlingsproces af en praksis, som er historisk betinget. Barnet erkender bilen, banken, symaskinen som menneskelige genstande med en særlig betydning.

Til barnets dominerende virksomhed er således knyttet et motiv, som udspringer af virksomhedens genstand. I legen med bilprøveturen er virksomheden rettet mod bilen og udspringer af forestillingen om bilen ved genspejling og omformes til at kunne køre fantasibilen ved hjælp af sofapuder. I legens univers skifter scenen afhængig af virksomhedens motiv. Således bestemmer symaskinen etableringen af systuen, og forestillingen om bilen flytter automatisk og psykologisk børnene ind i et fiktivt bilcenter. Tennas gradvise beherskelse af omgivelserne sker i interaktion og kommunikation med Kristian og Mette i den konkrete legesituation. Vi forældre skal huske på, at anledningen til at udføre de i legen meningsfyldte handlinger og dermed udvide sin erkendelse, ligger i den omstændighed, at virkeligheden er social. Det kan godt være at mange børn kan få uendeligt mange timer til at gå med aleneleg, med video og med computerspil; men hvis det sociale aspekt mangler, kan det vise sig at være fatalt for barnets udvikling.

EN POSE ØL

På en anonym seddel underskrevet „En bekymret far“ fik jeg følgende spørgsmål:

Hvad stiller vi op som forældre, når vores børn begynder at interessere sig for de våde varer? Skal vi lade dem få deres debut derhjemme, så vi kan gribe ind, hvis det går galt? Skal vi holde dem under skarpt opsyn og forbyde dem at drikke spiritus, når vi ikke er tilstede? Bør de ikke overvåges i en eller anden forstand? Har vi ikke et ansvar for de ting? De kan jo ikke selv styre det?

Hvad mener du?

Kære forælder!

Da du selv var ung, og vi har måske været unge på ca. samme tid, var det helt normalt, at børn fik sig en tår øl i skjul, når de kom i konfirmationsalderen. Vi købte som regel 3 øl hos købmanden, for far og mor handlede nemlig i Brugsen, og den hemmelige pose gemte vi så i hækken bag ved forsamlingshuset. Vi hentede så med bankende hjerte de våde varer og drak dem i smug, før vi gik til midnatsbal. Vi kunne lige presse en enkelt øl eller måske to ned. Det smagte forfærdeligt, men ned skulle det. Vi var jo i færd med at blive „voksne“, og dertil hører en række modsætningsfyldte indvielsesritualer. Øllene i hækken var et af dem. De forbudte cigaretter var et andet omfattende ritual, som vi skulle indvies i. Straks når vi kom ind til de voksne i forsamlingshuset, fik vi en smøg proppet i munden, og så skulle vi bare inhalere hele molevitten, så røgen kørte rundt både i hovedet og i maven. Det føltes som om at tarmene blev gasset og kvalmen gnaskede svimlende løs på de sårbare indvolde. Vi skulle også smage de voksnes „flyvere“, hvilket var snaps blandet med citronvand. Denne djævelske blanding svarer vel til vor tids populære Sorte Svin, hvis det er fortyndet med cola, og det var noget, der virkede lige på stedet. Så fik man mod til at bukke for de fremmede piger med et forførende blik. For mod skal der til, når man balancerer på randen af voksenlivet. Derude i yderkanten af det eftertragtede, men endnu ukendte land, er det godt at få den indre varme selvtillid i en blanding af en sjat øl, en citronsnaps, pressede bukser og brylcreme. Kan du huske, hvor ubegrænset spændende det var i vor egen forårstid? Du spørger om unge bør overvåges? Det er der mange, der mener. Det er helt i tidens ånd, at overvågning af børns personlige egenskaber bør være en del af dannelsen. Mandsopdækning, når man går løs på livet! Det er en afart af åndelig udvikling at bruge så mange kræfter på at blive bedre og bedre til at måle barnet, holde øje med det, også dets bløde kvalifikationer. Det vigtigste vil for altid være usynligt for mennesket. Husk det!

Jeg synes, det er en helt umulig tanke, at vi selv skulle have haft vore forældre eller andre voksne med i hækken, hvor vi varmede op til dansen med pigerne i de lårkorte kjoler. Jeg synes ikke, at vore børn skal have en omklamrende barnepige i den svære overgang til det blodfyldte teenageliv. Langt mere har de brug for voksne, der viser dem tillid og giver dem plads til at gøre egne erfaringer. Det er, set i bakspejlet, først når vi selv har oplevet noget på egen krop, at vi kan komme frem til en dybere forståelse af noget. Jeg mener ikke, at børn og unge, der har appetit på livet, skal sikres, stabiliseres og installeres i de voksnes rækker gennem utidig indblanding; men langt mere skal have mulighed for at udvikle sig gennem egne erfaringer og dybe samtaler om disse med venner og voksne, der har tid til at lytte. Jeg tror ikke på børneopdræt! Den dag de unge slipper ud af forældrekabinen og drøner ud i nattelivet, vil de sandsynligvis få tilbud om diverse stimulanser på kanten af voksenlivet, præcist som vi andre pludselig fik en hashpibe stukket i hånden på et drengeværelse, der var badet i rødt lys. Da vi sad der godt langhårede som The

Beatles, gennemsyret af den tids nye pigetrådsrytmer, til stor forargelse og bekymring for vore forældre, tænkte ingen af os på, at vi en dag selv ville få et barn, som på samme måde ville anlægge en „antistil“ i forhold til os som forældre. Men det gør unge og det skal unge gøre. Det, vi kan håbe er, at de har så god en kontakt med sig selv, at de ikke tager noget, som kan ødelægge deres liv. Her virker ingen sort pædagogik. Hvordan var vores egen modningsproces? Hvordan var din og min ungdommelige slingrevals? Hvilke „dumme“ sidespring har du og jeg som slumrende mindelser fra fortidige grænsesøgninger?

På en bestemt skole ved jeg, der har været afholdt en informationsaften med en meget kompetent alkoholkonsulent, hvor alle forældre og elever var sammen. Det underlige er, at selv om tingene blev drøftet på en meget givende måde, og på trods af, at der blev vist statistikker og fortalt om umådeholdent drikkeri, berettet om drenge på 16 år, som kunne finde på at drikke 15 øl både fredag og lørdag – ja, så blev det af nogle elever betragtet som en „præsentation“ af den livsform, det var værd at stræbe efter. Vi ved godt, at ingen formanende alkoholpolitik kan forhindre, at nogle ryger ud i druk allerede som 15-årige. Vi ved også, at mange er blevet hjulpet tilbage igen ved en dyb og ægte kontakt med et voksent menneske, som de kunne stole på.

Jeg kender også en hel del, som har haft meget travlt med at være de pæne piger og de søde drenge hele deres liv, som pludselig ikke gad mere. De har brugt mange af deres bedste år til at blive det, de andre syntes, de skulle være, og de har levet deres forældres liv om igen for at takkes dem. De har haft en indespærret ungdom uden sunde ventiler til at komme af med det ungdommelige overtryk. De har måske også haft for mange „vogtere“ som satte sig på dem for at gøre dem til kunstige produkter. Alle har vi jo mødt formynderiet i en eller anden grad, undertrykkende voksne, som fik os til at forsømme foråret, når vi fik kriller i den spirende krop.

Forældre kan true deres børn med mangt og meget; men de kan ikke bestemme over deres meninger og afmontere deres sunde lyst til at skabe modbilleder til voksnes tanke- og handleformer. Alt forandrer sig undtagen den måde, vi tænker på. Pubertetens gnister springer stadigvæk i de blodfyldte år, hvor generationer kæmper om retten til at have den rigtige mening, den rigtige musik, den rigtige hårfarve, det rigtige tøj og de helt rigtige ringe i ører, næse og navle. De unge vil til enhver tid lave deres egen kultur med afsæt i det, de har set hos os. Det er deres første frigørende sporskifte. Det næste kommer i deres midtlivskrise, når de opdager at meget af det, de har troet på, smuldrer under fødderne på dem. Dybderne i livet kan vi kun nå ved at bestige de højdedrag, der hører til den enkelte tids udfordring.

Fra barndommens fantasibakker og glidende mudderrutschebaner må man vandre videre på den hjertebankende modsætningsfyldte ungdoms tundra, gennem storm, pisk og knuste forbindelser for endelig at nå til det voksne plateau, hvor alt hænger sammen som i barndommen. Vel og mærke hvis man har været rundt på livets klaviatur.

PÅ ANDEN HÅND

Forældrespørgsmål:

Får børn mulighed for tænkeperioder, når fjernsynet tændes, hver gang de keder sig mere end 10 sekunder? Hvad er forældrenes ansvar i forhold til børns TV-kiggeri?

Min grundholdning til TV-kiggeri er ligesom til seriebøger og rituelle lege, at i perioder er der hos børn et voldsomt forbrug, som faktisk tilgodeser et tryghedsbehov og et fantasibehov i en kombination hos barnet. Lad dem bare i en periode være besat af Bamse og Kylling. Lad dem blot se den samme foretrukne sekvens igen og igen. Det tager de ikke skade af. De giver sig ikke hen til noget, som de ikke kan bruge i en eller anden forstand. Måske er det lige Bamses bestemte replik de elsker, for den tager de med sig i deres egen leg og udvikler ved hjælp af deres fantasi. Vi læste som drenge forskellige seriebøger som David Crocket, Tarzan, Sorte Ulv og Flemming-bøgerne. Vi kunne lege os ind i Tarzans verden en hel måned. Dag efter dag, fra morgen til aften. Junglehyl og store krokodiller i bunden af bækken. Pigerne læste Puk-bøger og Heidi-bøger og græd store tårer, når den nye bog udkom. Sådan var det dengang, og nu er det bare noget andet, der spiller på de samme følelser: Beverly Hills i TV og computerspil, hvor mange drenge leger med diverse figurer: Batman, Turtles og andre særdeles „uhyggelige“ væsener. Hvis man konstaterer, at ens barn er fikseret for længe på det samme, og man skønner, at det ikke af sig selv „kommer videre“ til noget andet, synes jeg ikke, man skal forbyde overdyrkelsen, men derimod arbejde på at finde et alternativ, som kan udkonkurrere fikseringen. Det kan også være nødvendigt at slukke for computeren. Barnet vil altid protestere voldsomt, når en yndet adfærd skal ændres; men hvis vi holder fast i, at et slukket TV er et slukket TV, at en slukket computer er en slukket computer, finder det efter et stykke tid selv ud af at komme videre. Kreativ kedsomhed er sundt for sjælen. Når barnet blot har kedet sig et stykke tid, vil det af sig selv finde på noget at lave. Styrk dit barn i at komme ud i naturen. Gå med det ud i skoven eller ned til havnen eller søen på opdagelse. Den meget stærke begrænsning i TV-mediet ligger i, at der altid er tale om andenhåndserfaringer, og disse erfaringer kan man kun vurdere gyldigheden af ved selv at have en række førstehåndserfaringer i rygsækken. I vor tid er barnets sekundære erfaringsfelt udvidet voldsomt, mens det primære erfaringsfelt tilsyneladende indskrænkes dag for dag. Identifikationsfigurene hentes fra andenhåndserfaringerne og børnene udvikler urealistiske selvbilleder, fordi forældrene ikke længere indvirker tilstrækkeligt på børnenes motividannelser. Forældrene har stærkt brug for børnene til at bekræfte sig selv, og mange børn bliver opfostret som projektbørn til at blive det, som forældrene ikke blev. En sådan opmærksomhedsoverdosis, kombineret med et overdrevent forbrug af TV, video og computerspil, presser det enkelte barns forventninger til sig selv op på et urealistisk niveau. Forældrene og medierne lancerer de store lykkeprogrammer, og problemet bliver hos vore børn, at de ikke kan nå alt det, de gerne vil, og at de ikke altid magter at nå tinderne i forhold til deres faktiske evner. Vor tids konflikter opstår mere i mødet mellem virkeligheden og barnet end i konfrontationen mellem barnet og normerne. Vi spørger langt mere vore børn efter, hvad de har lyst til, end vi fortæller dem, hvad de har pligt til at hjælpe os med. Den moderne verdens flygtighed, foranderlighed og tanken om at alt kunne være anderledes optræder som et ydre ubehag hos barnet, der ønsker sikkerhed og nærhed i sit liv. Det ydre ubehag afløses hos barnet af en overdreven betænkelig selvinteresse og et katastrofalt omverdenstab. Det uhyggelige resultat af dette omverdenstab viser sig som en erkendelsesmæssig forvrængning, hvor barnet

opfinder fantasifulde overskruede selv billeder. Da barnet primært spejler sig i nogle fiktive modeller, og da dette giver en ustabil selvopfattelse, vil de storhedsvanvittige forestillinger krakelere og kaste barnet ned i en afmagtsoplevelse. Dette kan forklare, at mange børn har svært ved at fastholde en interesse og zapper fra aktivitet til aktivitet for at finde nye selvbekræftende modeller. De har svært ved at engagere sig i omverdenen og mangler evne til at fastholde venskaber. Møder de en tilsyneladende lille modstand eller kommer ud i en konflikt, giver de straks op. Hvis vi som voksne tillader, at medierne overfalder og besætter den tid, som barnet kunne bruge til leg, har vi også accepteret, at barnet for tidligt og uhensigtsmæssigt presses ind i at skulle være større, end det er. At det derfor vokser op alt for hurtigt, for tidligt. Det er tankevækkende, at barnet præsenteres for verden via medierne, før de selv har erfaret den. Barnets muligheder for førstehåndserfaringer kommer let til at stå i skyggen af de omklamrende forfortolkninger, som presser sig ind på det fra alle sider. Når et barn således ikke møder passende stimulation til at kunne øve sig i grænsesætningen mellem egne behov og omgivelserne, så kommer barnet til at mangle såvel grundlæggende tillid til verden som til sig selv. Som jeg ser det, er legen det livsrum, hvor barnet kan afprøve sig selv, både med det kendte og det ukendte i tilværelsen. Børn risikerer gerne noget i deres leg, hvis de er trygge, og hvis de har tillid til sig selv. I legen konstruerer børnene situationer, der nødvendiggør, at behovene finder deres genstande. Dette kræver en kombination af fantasi, realisme og sanselighed. Når barnet leger, tænker det over sit forhold til virkeligheden og lærer i omgang med andre at håndtere vigtige beslutningskonflikter.

BOLDE I LUFTEN

Hvis man kunne sætte et kamera op foran en carport med en bred indkørsel, ville man kunne se en dreng på 9 år klædt i fodboldtøj, med røde strømper, hvide shorts og en rød T-shirt stille op med sin læderbold klar til en „landskamp“ med sig selv som den eneste deltager. Resten af holdet og alt, hvad der foregår omkring ham, bliver frembragt i hans fantasi, men med en sådan kraft, som var det en virkelig fodboldkamp. Drengen har samtlige roller i forbindelse med landskampen: kommentator, dommer, linievogter, Brian Laudrup, Allan Nielsen og Peter Schmeichel. Væggene, små sten i indkørslen, kanter på porten udgør det uforudsigelige rum for boldens retninger. Drengen kommenterer landskampen samtidig med, at han selv skaber begivenhederne:

„Jeg har nu den store ære og fornøjelse, at byde jer alle sammen velkommen til landskampen mellem Danmark og Sverige. Danmark stiller i allerstærkeste opstilling med Brian Laudrup, Allan Nielsen og Peter Schmeichel som målvogter – jo, i sandhed en sand fryd for øjet med de farvestrålende røde trøjer, der matcher eminent med de røde sokker og helt kridhvide bukser. Danmark er helt klart favoritter til denne svenskekamp, men alle ved, at den frygtede arvefjende kan ryste selv den stærkeste nation på hjemmebane. De to holds spillere giver nu hinanden hånden, og nu lyder den danske nationalmelodi: „Der er et yndigt land“. Kampen er nu fløjtet i gang, og det er Sverige, der angriber. Bolden går fra midten til baglinien og nej! Nej! Sverige har allerede scoret. En katastrofe for det danske hold og de mange fans, der har taget turen helt op til det svenske stadion. Danskerne giver bolden op, og vi krydser fingre for, at det endelig må lykkes for den verdensberømte danske duo, Brian Laudrup og Allan Nielsen, at bryde den stærke svenske forsvarskæde, men ak nej, ak nej – svenskerne har igen erobret bolden og der dribles og fintes på midtbanen. De rød-hvide prøver at stoppe de blå-gule, men de synes at være alt for hurtige i deres kontrapil. Bolden bliver nu perfekt sendt ind over danskernes forsvarszone... åh nej! Det er umuligt! Svenskerne har øget føringen til 2-0. Hvilken katastrofe! Hvordan skal det gå? Danskerne går nedbøjet til midterlinien for at give bolden op for anden gang. Vi er nu i slutningen af kampen. Der står fortsat 2-0 til Sverige og der mangler kun 10 minutter. Bolden går nu fra højre side via Allan Nielsens glimrende headning ind til Brian Laudrup, der med et perfekt skruet vristspark knalder bolden op i trekanten af det svenske mål uden chance for målmanden. 2-1 til Sverige. Kan vi nå det? Er det ønsketænkning? Kan vi forestille os bare at få uafgjort mod den svenske overmagt? Svenskerne har igen bolden. En farlig chance opstår, og hvad nu?

Fantastisk! Peter Schmeichel har reddet. Et mesterligt tigerspring i verdensklasse. Puha! Det var lige ved. Schmeichel sparker bolden helt op i den danske angrebszone og her tages den ned af Allan Nielsen, der elegant spiller bolden videre med hælen i hullet til Brian Laudrup, der tæmmer den og hakker til den første gang. Jo! Jo! Det er sandt! Danmark har udlignet til 2-2 – på et fremragende mål af Brian Laudrup. Der resterer nu kun 2 minutter af kampen, og alle holder vejret. Hvad vil der ske? Svenskerne i angreb. Bolden ind i det danske straffesparksfelt, og der skydes; men Schmeichel parerer sikkert og med stort overblik endnu engang. Schmeichel samler bolden op i sine store hænder og kaster den langt ud i venstre side, hvor den bliver samlet op af den målfarlige og hurtige Allan Nielsen, der som en gazelle stormer frem mod svenskernes mål. Det ser lovende ud. Allan Nielsen dribler og dribler – finter og finter. Først én svensker, så én til og ... nu er han helt nede ved baglinien og spiller bolden ind over i en bue til ...hvem kommer der? Brian Laudrup dukker op som lynet fra en klar himmel i aller – aller sidste sekund, får bolden under

kontrol og scorer. BRIAN HAR SCORET! Danmark fører med 3-2, og i det samme lyder dommerens fløjte.

Kampens resultat blev 3-2 til de rød-hvide. En sejr for Danmark. En stor-stor sejr for Brian Laudrup, Allan Nielsen og Peter Schmeichel. Nu løber de jublende rundt på stadion og rækker deres sejrende arme til himmels under bruset fra de 100.000 tilskuere. Vi siger tak her fra Sverige og vender tilbage med den næste landskamp om 3 uger, hvor Danmark skal møde Brasilien i Parken.

En leg med en bold får først mening, når den sættes ind i en given sammenhæng, som barnet er vokset ind i. Mange vil i dag ikke vide hvem Henning Enoksen og Harald Nielsen var, for nu er de forlængst afløst af de nye drenges dyrkelse af Brian Laudrup, Martin Jørgensen, Allan Nielsen, Peter Schmeichel osv. Sammenhænge skifter fra tid til anden; men alle børn får noget overleveret, vokser sammen med noget lige netop i den tid, hvor de udvikler sig frem mod voksenheden. Bolden er en eminent gave til menneskebørnene, når det gælder koordinationsevnen mellem øje og lemmer. Man tager bolden til sig, man tæmmer den, man sætter forskellig fart i den, man laver præcisionskast, man griber den, man skruer den, man dribler med den, man triller den, man sparker til den, man finter med den, man træder på den, man glider i den, man tager den ned med brystet, man helflugter den, man lægger den død osv. osv. Alt det man kan lege med en bold, lægger sig ind i kroppen som en tavs viden; boldens evige rumsteren i det indre. Ren bold er aldrig ren for betydninger. Boldens historie er også en kulturhistorisk rejse mellem forskellige tider, og ingen ved hvilke nye fodboldhelte, der vil være på verdenskortet og i drengenes idealverden om 100 år. Men det, der ligger fast som et grundvilkår er, at alle betydninger for børn opstår i nærheden af noget, som vi voksne udpeger som betydningsfuldt, og som vi eksemplarisk dyrker. Derfor har forældre et stort ansvar for, hvad deres børn møder af inspirationskilder. Til bolden som genstand hører en række medbetydninger, fortolkninger, en mængde paratviden, et kundskabsindhold og forskellige færdigheder, som de modtager fra de voksne og legekammerater og i vekselvirkning med denne inderliggørelse af motiver, oplevelser, forståelsesformer og konkrete færdigheder, fornyer de selv deres egne boldhistorier og udvikler egen boldkunnen. En old boys-fodboldspiller fortalte mig om et mål, han havde lavet her i denne sæson:

„Jeg fik en høj aflevering helt nede fra vores forsvar, og fra det øjeblik jeg modtog denne bold i brysthøjde og til den sad i kassen, aner jeg ikke, hvad der skete. Jeg tror simpelthen, jeg aktiverede et gammelt skema fra mine drengeår, og den tavse viden jeg havde i kroppen tog over de sekunder, bolden blev taget ned med brystet, dalede ned på låret til en yderligere tæmning for til sidst i en drejning af hele kroppen at blive eksekveret af min venstre fod med et helt klokkerent vristspark uden chance for målmanden. Det var ligesom ikke mig, der havde skudt, men noget fortidigt ubevidst i min krop, der havde lavet målet. Dejligt at møde denne gamle kending“ efter så mange år! Den gamle Pelé lever stadigvæk.“

Den lille drengs fiktive sololandskamp foran carporten og den gamle old boys-spillers supermål lavet af „den indre Pelé“ fortæller begge, at bolden og personen er koblet ind i en historisk betinget sammenhæng. Når vi leger, lærer vi, fordi vi spejler os i den voksenverden, der omgiver os, og selv efter mange år viser denne spejling sig at have en kolossal betydning for vores forklaring af adfærd. Pelé er stadigvæk en aktiv del af den gamle fodboldspiller, ligesom Brian Laudrup vil være et latent idol for mange „gamle drenge“ om 30 år, når de laver et mål i en old boys-kamp.

En bold er ikke bare en bold, men indgår i et tæt vævet motivunivers i det enkelte barn. Bolden indsættes i en eller anden relation som udspringer af koblingen mellem fantasien og genstanden i oplevede situationer.

Det er, som om vi bearbejder og anvender genstande gennem et indpræget prisme af betydninger, som ligger i de ord, vi har til rådighed. Når et barn udvikler sig ved hjælp af en bold, er det på eksemplarisk vis i færd med at erhverve sig den menneskelige udviklings tilkæmpede resultater. Det er en afgørende pointe i opdragelsen og samværet med børn, at læreprocessens vigtigste betingelse er dannelsen af handlinger. Børn lærer ikke noget, hvis de ikke indgår i et praktisk og sprogligt fællesskab med deres omgivelser! Børn skal have en konkret handlingsorienteret virkelighed at sætte af fra, for at de selv kan blive udfarende, ellers ender de blot som diffuse omfarende zappere i jagten på betydninger. Et godt børneliv er så at sige at støde ind i livets regler og skulle tilpasse sig til nye situationer med afsæt i de gamle forestillinger. Disse fortløbende justeringer af selvbilledet og den personlige virkelighedsmodel er forudsætning for en sund udvikling. Fortæller vi ikke barnet, hvem vi er og om, hvad det er for et fundament, vi står på, vil barnet ikke selv kunne skabe en solid rodklump omkring sig. Enhver skabende tanke, som barnet selvstændigt når frem til, er kun mulig på baggrund af de tilegnede erfaringer. Derfor er det vigtigt, at børn får sanselige og nuancerede praktiske livserfaringer i tæt samvær med andre, så de selv kan komme til at præge deres eget liv.

HULESPOR

Forleden dag var jeg i haven. Inde imellem buskene i en fjern afkrog fandt jeg resterne af en børnehule, som var blevet brugt for ca. 7 år siden. Jeg standsede rivningen, lagde mig på knæ og undersøgte de gamle spor fra børnenes leg.

Da jeg gravede lidt i jorden fandt jeg følgende rekvisitter: en stor brødkniv på ca. 30 cm, en dolk i en skede, en skål med tøjklammer, en dukkedyne, en tæpperest, 3 river af plastik, en lille haveskovl, to fliser, et stearinlys, en trækasse med en minilommebog, som kunne låses, resterne af en gammel patron og en hobbykniv.

Et øjeblik, mens jeg lå der på alle fire, kunne jeg høre fortidens børnestemmer i hulen:

„Har du en tændstik far, for du er faderen ikk’?“

„Jo, jeg er faderen, og så er du moderen, og så gik jeg jo efter ild, og nu har jeg hentet ilden.“

„Hvad skal vi have at spise?“

„Jeg tror vi tager nogle lækre klemmer til aften, og så leger vi, at vi spiste tøjklammerne i noget suppe.“

Begge rører kraftigt rundt i tøjklammerne, som de sidder med i en skål, og lader som om de spiser sig mætte med slubrende lyde.

„Tak for mad. Skal vi så sove til middag?“

„Nu sov vi og så vågner vi igen.“

„Nu tog vi kniven og går på jagt efter farlige dyr.“

„Pas på de ikke stikker dig, så kan du dø.“

„Jeg døde ikke, for jeg har taget noget „medgift“ som „hjalpt“ mig til live igen.

Jeg var medicinmand og vidste alt om planter.“

„Nu skal den lille sove under dynen, og så må du holde vagt ved indgangen. Her er kniven som dræber. Du må ikke sigte med den.“

„Der kom blod på kniven.“

De tager en rødbede og skærer op, så der kommer „blod“ på kniven.

„Insekterne er forheksede uhyrer, som vil overfalde os. Dræb dem!“

„Ingen skal få smag på os. Vi hakker dem til plukfisk.“

„Nemlig. Så kan vi koge dem på vores ild og spise dem ned i maven.“

De koger og „spiser“ insekterne med velbehag og fortsætter legen midt i buskenes hviskende afkrog uden for tiden.“

Når vi mennesker befinder os midt i livets store ritualer, midt i øjeblikkenes særlige sammenkomst af hulestemmer, ordsmag, erkendelsesdæmringernes middagsdans i jordhøjde og svimlende fantasispring til akkompagnement af naturens insektorkester, da slår det os ikke, at disse hule-lege var vildskabens navle, følelsernes holdeplads, stemmernes indfletning i samspil med tingene, hændernes fred og systemen med ild, vand, jord og luft, mavernes kriblen, sansernes spidsning, alvorens markedsplads, rollefordelingens naturmanege, springkilden for smagsløg, synsløg, høreløg, mærkeløg og lugteløg – alt sammen afgørende, dybe eksistentielle forøvelser til at komme på indersiden af sig selv i et uophørligt samspil med tid, sted, rum, legekammerater og inderliggjorte voksenmodeller.

Erthvert lille væsen har en livshistorie, som afspilles der imellem grene, buske, tøjklemmer, stearinlys, dukkedyner, tændstikker og skarpe knive.

Barnet rummer forestillinger, tanker, vaner, traditioner, myter, historier, fantasier, overførte billeder, vrede, afmagt, angst, sorg, glæde, kærlighed, troskab, svig, tillid, aggression, livs- og dødsdrift i et brusende virvar på bunden af den tikkende selvbevidsthed. Hemmeligheden bag hemmeligheden i hulens rituelle rum er jo, at barnet øver sig i at betro sig til nogen, at holde på en hemmelighed, men også erfarer konsekvensen ved at komme til at røbe en hemmelighed, når man simpelthen ikke kan holde ud at vide så meget, som ingen andre ved, og man løber over af det.

Børn genfortæller og skaber deres liv gennem legens kobling af fantasi og virkelighed. De sætter spor, som kan gemmes af de voksne, hvis vi opmærksomt følger med i barnets sysselsætning og standser op ved de ting, som de er optaget af.

Vi skal ikke afsløre deres hemmeligheder, men i respekt for deres følelser, integritet og ret til eget liv på afstand af voksne forstå betydningen af sporene. Brødkniven indsolet i rødbedeblod, set fra et børneperspektiv, er en helt nødvendig mellemlanding, for at mennesket kan komme i kontakt med det farlige i tilværelsen.

For et barn er der ingen uoverkommelig kløft mellem fantasien og virkeligheden, når blot de voksne accepterer legens alvor og forstår sammenhængen mellem rødbedeblod og menneskeblod på det indre og ydre plan.

I takt med at hulen fyldes med barnets sanseindtryk og fantasi, tømmes omverdenen for betydninger, som sætter sig varige spor i den legendes sind og lægger sig til ro på klangbunden af barnets livshistorie som en nærende ild til fremtiden.

At det forholder sig sådan, kan man mærke, når man holder om en kastanje og selv tænker efter for en stund, hvor meget den betød, den lille brune, unikke naturlegekapsel på gulvtæppet de lange vintereftermiddage og mørke aftener.

Man kan godt sidde med en kastanje nu i sit voksenliv og mærke på dens lidt bølgende overflade, mens man tænker på den som en rent naturvidenskabelig kastanje; men man kan ikke forhindre, at de andre billeder, fantasibillederne, banker på og vil ind i disse forestillinger om kastanjen. Man kan godt beskrive dens overflade som glat og skinnende i brunlige efterårsfarver, den matte cirkel på dens underside, de forskellige knaster og huller, som tidens tand har mærket den med, men man kan ikke holde sine betydningsfulde kastanjelege tilbage fra erindringens uendelige børneslette:

Han lå på det sribede gulvtæppe med alle 72 kastanjer i en prærievogn.

Fjenden anede ikke uråd. De så jo så fredelige ud, de brune skinnende kugler, men han, David Crocket, vidste bedre. De mystiske kugler kunne udløse voldsomme eksplosioner lige midt i fjendens lejr, så nu drejede det sig om at være helt koncentreret, så de ikke faldt af vognen og rullede ind imellem egne rækker med død og lemlæstelse til følge.

Han trak ikke vejret. Det var alt for farligt. Det gjorde han sjældent, når han legede. Udåndingen var helt på lavt blus, når man legede krig. En lille kropslig fortalelse, en uforudset forhindring i tæppehøjde, en hunds logrende hale, en ubetænksom voksensko i kamphøjde kunne udløse katastrofale tab, fordi fjenden var i overtal og uhørt blodtørstig.

Godt at han havde de kastanjer, ellers ville det aldrig gå, når han nu selv, næsten helt alene, ham David Crocket, skulle bekæmpe de onde.

Det lykkedes ham at få listet prærievognen helt om på den anden side af fjendens linjer og tænde for kuglerne.

Et øjeblik efter, da han selv havde trukket sig tilbage i ly under sofaens beskyttende fjedre, kunne han høre de voldsomme brag fra de brune kugler. Planen var lykkedes.

David Crocket kunne frydefuldt sende en venlig tanke til sine 72 kastanjevenner.

Og det fortsætter man så med hele sit liv, når man besøger sit indre barn og fornemmer de dybe forgreninger i sig selv.

TROLDHEKSEN OG DE SKÆVE

Vores forhold til de mennesker, der falder uden for normen, grundlægges tidligt i barndommen. Hvis vi ikke selv er sammen med de fysisk og psykisk handicappede, kommer vi til at danne os et meget tilfældig og overfladisk billede af dem. Deres reaktioner vil være os fremmede, og måske bliver vi en smule bange for at nærme os det ubeskrivelige:

Hun havde ry for at være sær. De kaldte hende Troldeheksen, fordi hun altid gik rundt om sommeren og plukkede mælkebøtter i vejgrøften. Hun talte ikke med folk. De undgik hende nemlig, turde ikke komme ind på livet af hende. Der gik rygter om, at hun vist nok havde truet en fremmed med en kniv, og man kunne jo aldrig vide, hvor farlig hun kunne være. Ingen ville finde ud af det nogensinde, for rygter havde talt og lagt sig som en jernring rundt om hende, selv når hun gik en tur i det fri.

Myten om Troldeheksen bestemte, hvordan man skulle forholde sig til hende. Børnene, der cyklede hjem fra skole og skulle passere hende, drejede i en stor bue uden om hendes lille grå skikkelse, så hun ikke kunne nå dem med kniven, hvis hun nu havde sådan en under den sorte kjole. Hendes øjne, som man kun havde set glimtvis, var onde og stikkende, og hun havde vist ingen hår på hovedet.

Bare „for sjov“ kaldte man hende også „Det skaldede spøgelse,“ så var hun sat på plads i bevidstheden. Det, som folk ikke vidste noget om, det opfandt de hurtigt en forklaring på. Derefter fik de meget let forklaringen til at passe til virkeligheden rundt om Troldeheksen.

Sådan findes der en række udbredte hverdagshistorier om anderledes personer. Vor tids heksefeber. Der, hvor mennesket skal forklare noget, som ligger uden for de primære erfaringer i de glidende overgange mellem forskellige normaltilstande, der hvor forståelseshullerne er i tilværelsen, lige præcis dér er det, at vi har brug for myterne til at give os en fælles referenceramme. Hvad stiller vi op med børns forhold til de skæve i samfundet, når vi selv holder dem på afstand? Hvad gør vi, når vi selv som forældre er skræmte og usikre?

En dag var jeg på besøg i en børnehave og bemærkede, at en af pædagogmedhjælperne var en blind kvinde, som hed Else. Børnene tog sig kærligt af hende og førte hende rundt på legepladsen samtidig med, at de fortalte hende, hvad der foregik. Hun blev ført igennem sandkassen af en barnehånd, og lidt senere sad hun sammen med en gruppe børn på plænen og fortalte dem eventyr om et udstoppet egern, som hun holdt i sine hænder. Hun fortalte også spændende historier fra den tid, hvor hun selv havde været barn. Børnene var meget opslugte af hendes fortællinger og puttede sig ind til hende for ligesom at få det hele med. Da jeg senere spurgte en lille dreng, hvordan det kunne lade sig gøre, at Else kunne fortælle, som om hun kunne se, sagde han: „Det kan hun sagtens, for vores Else ser med hænderne.“

Det svar har jeg tænkt utrolig meget over på samme måde, som man tit tænker over de dejlige, spontane replikker, som børn kommer med i situationer, hvor voksne kan være trykkede og målløse. Intet menneskeligt er os fremmed, bare vi kommer tæt nok på livets afskygninger og lunefulde variationer i barndommen. Jeg tror, det er vigtigt selv som forælder at have haft en afviger i familien, en skolekammerat, som faldt helt uden for det fælles mønster, en særling som oprådte med mundharpe ved den årlige byfest, en mongol, som man har holdt om halsen eller spillet musik sammen med, en fysisk handicappet, som man har arbejdet sammen med, senile mennesker, som man har snakket med og hørt på ved forskellige

lejligheder. Det mildner vejen for vores opdragelse af egne børn til tolerance, at vi selv har haft det skæve inde på livet under huden.

Det hører til de store oplevelser i barndommen at møde det anderledes, det som ikke kan kategoriseres i de fælles kasser, og som man ikke kan lade ude af betragtning. Vi bliver ofte opdraget i nogle snævre livstunneler og opdager så senere hen i livet, at der findes helt anderledes mennesketyper, helt andre måder at være til på, end vi selv har lært. I disse bevidsthedsudvidende faser af livet må vi ligesom til at omlære vores hidtidige forklaringsnøgler og komme om på den anden side af det, som vi ønsker at forstå. Jeg havde selv som ung lærer den store oplevelse at få en stærkt handicappet, men livsmodig dreng ind i min klasse. Drengen havde været udsat for en trafikulykke, hvor han på sin racercykel var kørt ind i en bil. Ulykken betød, at han var blevet lam fra halsen og hele vejen ned i kroppen og derfor måtte sidde i kørestol i timerne på skolen. Hans forældre skulle vende ham om natten, for at han ikke skulle få liggesår. Når man får sådan en elev, tænker man meget på, at de daglige „store“ problemer bliver så bittesmå i forhold til, at man skal mades og må tisse i en pose.

Sådan var det også med den klasse, han kom ind i. Elevernes reaktion var i første omgang medlidenhed, men det kunne han ikke bruge til noget. Han var kommet ind i klassen, for at være den han var og begynde der. Han viste sig at være hurtigere til at regne i hovedet, end de andre var med en lommeregner, og når han havde lyst til at lave ballade, dyttede han med knappen på kørestolen. Styrken ved at integrere en sådan dreng i en klasse er, at der hos de involverede udvikles en særlig tolerance og forståelse for, at alle mennesker befinder sig i en livssituation, hvor de både kan give noget til andre og tage imod noget, som de ikke selv har. Da vore styrkeområder er forskellige, drejer det sig om at begynde der, hvor den enkelte befinder sig og gå videre derfra, i stedet for, som det ofte sker, at vi vil lave det enkelte menneske om til at ligne standardmodellen. Den, der sammenligner sig med andre, har allerede mistet personlig styrke. Livet er ikke en lineal af usammenhængende enkeltdele, langt snarere kunne det være en integreret enhed af forskellighed. Jo større grad af sammenhæng vi oplever i vort liv, desto mere menneskelig bliver den. De skæve børns selvværd starter med de lige børns forældre, for det er dem, der giver bolden op til det forhold, som bestemmer, hvad andre skal se, når de møder afvigelsen.

Jeg havde selv, da min egen søn var lille, en rigtig god oplevelse på et plejehjem, hvor han var med, fordi han så godt kunne lide at lave tegninger til „de gamle“. Mens jeg sang mine viser for dem, gik han rundt og gav dem sine tegninger. Da min optræden var færdig, og vi var ved at pakke sammen, kom en af de mandlige beboere hen til os og tog fat i en ledning. Han sagde ikke noget og holdt krampagtigt fast i ledningen, som om han havde fået strøm igennem sig; men det havde han jo ikke. Jeg regnede med, at han blot var optaget af tilfældige ting, der lå på gulvet og tog det med ro. På et tidspunkt ville han nok slippe af sig selv, tænkte jeg. Min søn, der ikke kunne vide, hvad der foregik, kiggede på mig og fortsatte med at pakke de andre ting vi havde med ned i en taske. Pludselig slap den gamle mand ledningen og gik hen imod min søn og lagde sin hånd på hovedet af ham, og sådan blev han stående i lang tid uden at sige et ord. Min søn blev også stående ligeså stille og kiggede på mig med et glimt i øjet. Han lod den gamle mand røre ved sit hår. Efter et stykke tid blev manden igen distraheret af en anden ledning og tog så fat i den.

Vi snakkede længe om hændelsen i bilen på vej hjem, og her var det min søn sagde: „*Far jeg tror, han var lidt af en føler ham der manden,*“ og det kunne han jo have ret i. Børn har ikke brug for skræmmebilleder, når de møder det anderledes, men langt mere for tid til at mærke efter, hvad de selv fornemmer i situationen i spejlet fra de voksne.

Det anderledes ligger nogle gange lige for, hvis vi giver os hen til det. Egentlig går hele livet ud på at finde det usædvanlige i hverdagen. At flytte opmærksomheden derhen, hvor man er lige nu. Kan vi det, indser vi

også nogle uopdagede livskvaliteter i det skæve, og vi lægger nogle nye perspektiver til vores egen snævre horisont.

*„Jeg mødte dig som en fremmed
men fandt ud af at du kendte mig
bedre end jeg selv
Du førte mig på opdagelse i mig selv
du kendte genveje
til oversete udsigter
undersete koralrev*

...

*Min livsfordobler
mit hjertes indvandrer
med lidt for vide slaskende horisonter
omfavner jeg dig
i denne fortrolige forårsnat.“*

BENNY ANDERSEN

NEGERTAMTAM

De områder vi har adskilt i vor kultur kunne ligeså godt have hørt sammen. Det, vi putter i kasser og pakker væk hver for sig, kunne sagtens have været forenet som den selvfølgeligste ting i verden. Vi lærer at lære, og vi lærer betænkeligt nok også at forsvare os mod ny læring. Det er, som om vi repeterer mere end vi nyopdager, fordi vi bestandigt tager den gamle bagage med os ud på de nye rejser. Vores viden er ikke blot et udtryk for vores erkendelse, men den viden vi har, bestemmer i høj grad den erkendelse vi når frem til. Sådan forholder det sig også med vort forhold til drenges slagsmål og den betydning vi udleder heraf. Vi bruger mange anstrengelser på at neddæmpe aggressioner i vor kultur, fordi vi ikke har forstået, at i drenges liv hører det til at forstå sig selv igennem sin krop. Slagsmål, skub, puf og kraftprøver er en del af et godt drengeliv, og jeg kan ikke forestille mig noget, der næsten kan være mere livsbekræftende set med drengøjne end en styrkeprøve mellem to små kamphaner. Alle sanser er skærpede, og oplevelsen har en enorm betydning for deres selvagtelse. Armtag er mere end konkurrence. De har altid en medlæring indbygget i sig. Denne ekstra dimension går ud på at få afsøgt kraftens virkning og kraftens grænser gennem den fysiske udlevelse af de vrede dybder i sig selv som barn. Det hele ligger jo der og slumrer i vores inderste kerne, og vi har vel ikke fået denne skovsø af sammensatte følelser, hvis det ikke var meningen, at den skulle tages i anvendelse på livets rejse. Følelsernes brakmark er det uudnyttede kraftcenter i barnets personlighed, som kan vækkes til live gennem en accept af de følelser, der hører til livets klaviatur. Pæne drenge, ordentlige „små voksne mænd“ må ikke være vilde og balstyrigt kæmpe sig gennem opvæksten. Nej, drenge skal opføre sig fornuftigt og helst ligne de pæne piger lige før et „velstruktureret afdansningsbal“. Rene negle, pressede bukser og et lille mandeslips, så de kan se ud som rigtige mænd, der har styr på tilværelsen og rationelt har lagt en dæmper på de forbudte følelser. Drenge skal kontrolleres og holdes nede, så „ved“ vi, hvor vi „har“ dem.

Det, der presser sig på i drengeskroppen, er en ubændig lyst til at gå løs på verden som en lille kriger i de blodvilde år, hvor man fysisk kaster sig over selv de mest ufremkommelige følelsesjungler for at komme ned i sin egen urskov. Drenge presses af de voksne til at vende de stærke signaler fra kroppen indad og tvinges til at lade oplevelsen bundfælde sig i uforløste skyggepletter på bunden af sjælen. Vækkes de senere hen i livet, bliver vi som voksne mænd helt forskrækkede og flygter endnu engang hen til det falske selv i den kunstige indre skovsø. Ulmende anelser om skyggernes selvstændige liv opleves momentvis, når vi overfører følelsesbruset i det indre til ydre genstande måske på vore egne børn eller livsledsager, og derude på den skærm, som vi sætter op foran os selv, kan vi langt bedre håndtere det indre kaos. Men der må være en anden vej til at udvikle drenges liv end den afklippede og veltrimmede hensigtserklæring, der ligger i kulturens undertrykkende præstationsdrengeideal. Tænk hvis vi bare én gang kunne undlade at spørge om, hvad vore drenge kan præstere og i stedet ville interessere os for, hvem de er, og hvad de indeholder fra naturens hånd.

Brev til den nybagte far:

„Først vil jeg sige tillykke med sønnen. Det er dejligt for dig, at du fik dit ønske opfyldt, så dine egne drengedømme kan komme frem igen. Kan du huske, hvordan det var, når vi tog en slåskamp på plænen? Vi kunne gå i lang tid ved siden af hinanden og lure på, at der opstod et svagt sekund i den andens kroppsposition. Så sprang man som en gal op på ryggen af den anden og forsøgte at lægge ham ned i græsset. Kroppene blev slynget ind i hinanden og kraften i de

armtag, der fulgte forplantedes til et dansende kampritual. Det var, som om man kunne mobilisere uanede mængder af skjult styrke selv overfor drenge, der var meget større end én selv. Det var smidigheden og dette at sætte ind på det rigtige tidspunkt, når den anden var lidt svag i knæene, der var det afgørende moment i den intensive kamp. Hvis den anden var tung og stiv som en stenstøtte at slås med, kunne man sagtens inden for kraftprøvens rammer tillade sig at bore knoen fra sin tommeltot ind i ryggen på den arme modstander. Dette trick blev selvfølgelig gengældte og kunne gøre forbistret ondt i flere timer efter. Denne borende smerte i ryggen kunne give anledning til at hoppe op i brystet på den anden og behændigt forsøge at knække den andens krop bagover, således at han kollapsede i en blød bue nedad mod græsset. Målet i kampen var hele tiden at overmande den anden. Kroppene var i gang med at tale sig til rette på deres egen måde, og alle opmærksomhedens porrer var slået til: pust, støn, hyl, trusler og listige finter i et livsbekræftende sammensurium. Drenge udfordrer hinanden, giver hinanden onde øjne, bidske munde, hævngherrige knytnæver, udspilede brystkasser, stramme bugmuskler, spændte overarme – alt sammen for at markere det personlige territorium med kampsansningens legende intensitet. Man lurer på hinanden og pønser på at få den anden nedlagt i et tigerspring. Knokler den anden ned i støvet og ruller rundt i vildskab til stor fare for fars og mors pæne blomster. Drenges tøj bør være grønt eller jordbrunt, hvis det skal passe til kropskampene i naturlig jordhøjde og jo længere afstand, der er til vaskemaskinen, jo bedre. Græs i munden, græsspor på tøjet, fedtede rabarberstilke viklet ind i drengehud. Naturens safter på drengekroppenes voldsomme hengivelser i en passende afstand af forsigtige mødres og fædres forsøg på afretning og en fredelig løsning på konflikten.

Husk det er din søn, der øver sig på at finde sin krop i verden og dermed sig selv, som du også fik lov til at finde dig selv, da du var dreng uden overilet voksenindblanding. Stopper vi vore sønners naturlige aggressioner, risikerer vi, at de omformer deres højtryksenergi til destruktion, og så kan vi begynde at undre os over, at de er kyniske og mangler evnen til at leve sig ind i andres følelser. I en dreng hænger det sådan sammen, tror jeg, at aggressionen er en positiv livsbekræftende energi, som skal have frit afløb i samspejlet med andre drenge og mænd. Du er selv som far en del af din egen søns mulighed for at få levet den side ud. Stil op til de kampe og nyd at din søn pludselig vælter dig om på ryggen og forestiller sig, at I kæmper om retten til magtens sødme. Vis også din søn, at du kan ordne ham så let som ingenting, men stop i tide før du fristes til at gå for vidt. Han vil ikke ydmyges af dig, og du bør ikke håne hans svaghed og kampinstinkt, men hjælpe ham til at mærke sig selv igennem det forbillede han oplever kropsligt sammen med dig. Far og søn skal igennem mange af disse prøvelser igennem livet. Pludselig en dag møder du din 16-årige søn, mand til mand, og nu er det på et andet niveau, følelsesmæssigt, end det nogensinde har været før. Her i dette konfronterende magtøjeblik, hvor jeres blikke kunne dræbe. Her hvor åndedrættet varsomt holdes tilbage under en militærisk mikroskopering af „fjendens“ bevægelser, står du nu for første gang og tvivler en anelse på, om du rent fysisk kan magte ham, og det ved han også inderst inde, at du gør. „Rør mig,“ siger han „og du får bank!“ Fra dette øjeblik er den fysiske opdragelse af din søn slut, og han er biologisk udlært til at klare sig selv. Han har stået i mesterlære hos dig. Du har gjort dit og fra nu af nærmer I jer langsomt, men uundgåeligt den eksistentielle situation, at der er én han for meget i huset. Hjælp ham fra dette afgørende livspunkt til selv at finde nye veje og til at flytte hjemmefra. Ingen far med respekt for sig selv udvider reden til at kunne rumme en han mere. Slip din søn og ønsk ham god tur ud i verden. Ligesom du selv kun på afstand af dine forældre og din far fandt dig selv igennem prøvelser på

afstand af det kendte. Forhåbentligt har du givet din søn den fysiske og psykiske styrke til at stå det igennem, som kommer ham imøde derude, hvor han skal lære sin frygt og sine ressourcer at kende, når det går rigtig løs. Det er denne løsrivelse og evne til at stå på egne ben, vi øver os på i drengeslagsmål? En fryd for øjet og en sød følelse af sejr, som gik dybt ind i marv og ben. Den, der lå nederst kunne vride sig fra side til side for at komme fri, men hvis man bevarede kommandoen, kunne det være fristende at lave negertamtam på den andens mave de steder, hvor man vidste, at det i særlig grad gjorde ondt. Man kunne ikke frigøre sine hænder i kampen, for de måtte holde den andens håndled ud til siden for at undgå den farlige modstand. Det, man havde til rådighed som sit våben, var de spidse knæ, som man kunne bore ind i siden af offeret. Alle, der selv har prøvet dette, vil vide, hvor ondt det kan gøre, og derfor handler det om at sætte ind med denne manøvre lige der, hvor man vil have den anden til at overgive sig. En endnu værre fremgangsmåde er at presse sine knæ ned i den andens muskler på overarmene og bevæge knæskallerne i små hurtige ryk fra side til side. Det kan få selv den stærkeste dreng til at hyle og mane uanede kræfter frem til modstand mod „overdrengens“ torturmetoder i græshøjde. Sådan er drenges kampliv, sådan er det at være far og vide, hvad der venter din søn af negertamtam og spidse tommeltotter i ryggen. Tænk på dine egne slagsmål som dreng og tænk på, hvor mange gange du selv har brugt fysik magt over for søskende, fætre og kammerater for senere at forsvare din kæreste og egne rettigheder med smidighed og kampkløgt både i fysisk og i overført betydning. Vil vi undgå voldens forfærdelige konsekvenser og syge perversioner, må vi indstille os på at være meget mere kropslige over for vore drenge og forstå, at deres energi er ladet med naturlig aggression, som skal leges ud, for at de kan sunde sig. Rå vold opstår ikke fordi mennesket er ondt; men fordi vi forsømmer at lade drenges fysiske liv komme til udtryk på ekstremerne, kaotisk væltende sig i det vilde i toppen af træerne og i bunden af græsplænenens grønbeskidte men livsherlige kraftarena.

Tillykke med sønnen og gør dig så klar til pudekampen og græs i munden! Husk at tage det gamle tøj på!

AT LÆSE BARNET

Børn kan ikke håndtere deres følelser alene, og derfor er det en stor gave at have gode venner eller veninder, bedsteforældre, en moster, en faster, en onkel, en voksenalder, en pædagog eller en lærer, som man frit kan snakke med, når jorden brænder under én for en tid. Alle har brug for sådan en ven, der kan lytte stille og opmærksomt, når der er kaos i psyken.

Sådan kan du hjælpe dine børn med at håndtere deres følelser:

- € Lyt stille og opmærksomt til dit barn. Giv dig god tid og lad roen falde over dig, når du indleder samtalen. Hvis du ikke kan dvæle ved dit barn, skal du vente til en anden dag. Dit barn mærker, om du er helt eller halvt til stede, så lad være med at spille skuespil og tro, at du slipper godt fra det. Dine øjne og alt omkring dig, dit kropssprog, din stemmeføring, mimik og gestus vil røbe dig. Dit barn er specialist i at „læse“ forældrekortet, og derfor skal du ikke spille en anden, end den du er. Prøv at forstå det, som dit barn forstår. Undgå at missionere og påføre det de følelser, som du selv har. Knus den skærm som du har sat op foran barnet og lær at se klart.
- € Anerkend barnets følelser med ord. Sig: „*Jeg kan godt forstå, at du har det på den måde.*“ Undgå at moralisere og rette på dit barns inderste væsen. Der findes ikke forkerte følelser; men der findes mange børn, som ikke må vise bestemte sider af sig selv, fordi forældrene ikke kan holde det ud. Forældre optræder nogle gange som om, de har patent på en bestemt følelse, og når de har den så meget selv, og den fylder så meget i dem, er det forbudt for barnet at have det ligesådan. Fald ikke i den grøft, men acceptér at barnet også repræsenterer de følelser, som du selv grundlæggende har overført til det i den snigende følelsesmæssige opdragelsesproces.
- € Børn har behov for at deres følelser anerkendes; men der er visse handlinger, der må begrænses eller ændres. Det kan fx være vanskeligt at tackle søskendejalousien for det ældste barn og derfor vil der indimellem forekomme et for voldsomt korporligt udfald mod den lille i søskendeflokken. Den store forser sig og må naturligvis have en kraftig påmindelse om dette. Det bedste, man kan gøre i forlængelse af disse søskendeopgør, er at skaffe sig alenetid sammen med den ældste, så den „store“ kan opleve selv at være i centrum. Børn kan ikke alene tage ansvar for forholdet til søskende, andre børn og til voksne. Det må vi lære dem fra grunden gennem eksemplets magt. Når vi sætter konkrete handlinger bag ordene, kan barnet efterligne os og komme frem til en ønskværdig adfærd. Når barnet ikke forstår denne spejling og går modsat, må vi gentage vore forventninger og vise, hvad vi mener.
- € Du får ikke mere ret, fordi du råber højere. Når bølgerne går højt i familien kan det ofte være en fristelse at skrue op for den stemmemæssige volumen i den tro, at man så lettere vinder en diskussion; men sådan forholder det sig ikke. Vis vreden, hvis det er den følelse, der ligger øverst; men spil ikke løjtnant eller envejsgeneral med militærisk tonefald og overdrevent råberi. Det kan tværtimod føre til, at du fremtræder som latterligt lille i den andens bevidsthed. Små hunde bliver ikke større af at gå højt. Det gælder også i forhold til dine børn, når de fælder en afslørende dom over din levevis.

- € Det er svært for vore børn at ændre sig, hvis vi hele tiden fortæller dem, hvad der er i vejen med dem. Beskriv i stedet hvad du ser og gentag billedet om nødvendigt. Pointér, at du ikke er ude på at skændes, men blot ønsker at beskrive det, der foregår, sådan som du oplever det. Det kan du til enhver tid gøre uden at komme galt af sted. Dit barn har faktisk krav på, at du fortæller det om dine tolkninger af det, du observerer. Det er bl.a. din stemme, som inderliggøres og indpodes i barnet, der bliver afgørende for, hvordan det udvikler sin egen identitet. Først skal vi jo blive som andre på visse områder, for at vi kan blive os selv.

- € Fjern den anklagende finger og fokusér på det, der skal gøres. Udtryk dine følelser helhjertet. Børn forstår ikke halve budskaber, ironi og „lunkent“ vand. Formulér dine forventninger utvetydigt og giv dit barn en enkel overskuelig valgmulighed eller anvisning. Lad barnet opleve konsekvenserne af en dårlig opførsel, men afhold dig fra en tom trussel. Det virker modsat hensigten.

EN MUS TIL SØSTER

Forældrespørgsmål: *Når børn ikke har søskende, hvad går de så egentlig glip af?*

Det er sådan set meget let at svare på, hvis det handler om en lillebror og en storesøster: søsteren går glip af at få en mus i en konvolut af sin lillebror, og lillebroderen går glip af at have haft en danselærerinde, en kyssesøster, en lyvesøster, en pigemodel, en oppasser, en drillesøster, en søsterhånd, en søsterfrisør, en søsterbarne pige, en napper, en kæler, en grædekone, en trøster, en lytter, en rejsekammerat, en feriefortrolig, en rådgiver, en kritiker, en base, en telefonsvarer, en mægler, en advokat og en lattervulkan. Sådan set får man jo meget mere, end man giver; men det ved man bare ikke, mens man er barn.

Jeg kender en dreng indefra, der har haft sådan en søster, som han skiftevis hadede og elskede over alt på jorden. Hun kunne drive ham til vanvid, ja han kunne indimellem græde sig i søvn over hendes manglende forståelse for netop hans lille liv. Hun kunne ikke mærke hans angst, for at forældrene skulle komme tidligt hjem, når de var alene hjemme, og hun havde „ulovligt“ besøg af kæresten. Det var hun alt for forelsket til. Men heldigvis gennemførte hun sit forehavende med lillebror som tilskuere, for han havde nemlig godt af at opleve, at det ikke var ham, der var i centrum. Til gengæld fik han første parket under sofaen og dermed en lydlig adgang til, hvordan sød musik opstår, når unge par mødes i stuens halvmørke med den grønne lampe fra radioen som eneste lyskilde.

Tænk hvad den dreng var gået glip af, hvis ikke han havde haft en storesøster? Kunsten at danse havde været en umulighed. Nu kunne man øve sig derhjemme med en dansetosset søster, der svang én rundt til rytmerne fra radioen om søndagen og som gav en selvtillid på ethvert dansegulv. Men det største problem med storesøstre er, at de indtil en vis alder er stærkere end én selv, og derfor oftest ligger øverst i en slåskamp. Den lille forkælede hvæser, kratter og spytter for at komme fri, men ingenting hjælper, før man lover „fred“. Et lillebroderliv går således med at ønske sig stærkere end storesøster, så man kan komme til at hævne sig i forhold til den opsparede uret. Men når man så endelig når den alder, hvor man faktisk godt kan klare hende, har man slet ikke lyst mere. Så viseligt er naturen indrettet, at man slutter som voksen med at kysse den søster på kinden, som man dybest set burde lægge sig ovenpå, til hun bad om „fred“. Heldigvis er naturen også så lunefuld, at broderen stadigvæk udnytter søsterens svageste punkt, nemlig angsten for mus. Som barn var hun helt panisk, når der kom en mus ind på loftet. Tænk hvis den kom ind på hendes værelse? Hvis hun så en levende mus fór hun op på det nærmeste bord, ligesom i tegnefilm. Det vidste lillebroderen meget godt, og hvis det stak ham, tog han en mus og løb efter hende bare sådan for sjov. Det lunefulde og grove ligger i, at han selv som voksen stadigvæk kan finde på at sende hende en mus i en kuvert (en legetøjsmus) eller give hende en meget fin pakke med silkebånd og et kort, hvorpå der står: „*Til min elskede søster. Der er flere, hvor den kommer fra.*“ Bare sådan for sjov, for når hun taknemligt og lidt rørt pakker den fine æske op og ser musen, går det op for hende hvor højt han „elsker“ hende. Hun smider æsken fra sig, skriger højt og løber vildt af sted væk fra mus, bror og pakke. Hvinende som en sirene akkurat som for mange år siden. Et søskenderitual, et had-kærlighedsforhold i utallige variationer, der også vil gælde om 1000 år om 10.000 år og i al fremtid.

Alt det går man glip af, hvis man ikke har en søster.

(Og for øvrigt får du weekendhilsner fra hende, hvis du er på nettet.)

DU TØR IKKE!

På samme måde er det med brødre. De elsker og hader hinanden. De kan slås med puder til de segner, jage hinanden som vilde dyr og hulke sig til en lang række smertelige, men sunde erfaringer i nærkampenes hidsige inferno. Denne vildskab, dette overtryk af fysiske og psykiske drillerier, disse brødreask og pludselige bagholdsangreb – er alle en forøvelse til livets uforudsigelighed. Brødre bruger hinanden til at blive stærkere. At turde noget som ingen andre tør. „Du tør ikke,“ siger den store til den lille. Hvorefter lillebror går ud på den smalle bro og dratter i vandet. „Du tør ikke,“ siger den lille til den store, hvorefter den store starter sin fars bil og kører ind i garageporten.

En far, der var den yngste af 3 brødre fortalte mig, at det nær var gået galt, da de, efter at have set en cowboyfilm, selv ville lave et „henrettelsesreb“ i et træ. Bare sådan for sjov. De lavede en løkke på et reb, som de hængte op i deres favoritræ uden for hjemmets køkkenvindue. Lillebroderen stod på en gren og kiggede nysgerrigt på løkken. De to ældste sad højere oppe i træet og så ikke, at han lagde hovedet ind i løkken. Ved et uheld gled hans fod og vups hang han og dinglede i luften. Heldigvis så moderen, hvad der skete fra det halvåbne vindue og råbte: „Casper har hængt sig!“ Straks sprang den ældste bror som en abekat ned fra sin siddeplads i træet og reddede sin lillebror.

En anden gang var de 3 brødre ude at køre på marken med en gammel 2CV. Den skulle have lidt ekstra „vitaminer“ i benzinen, så de fyldte noget æter på tanken. Så kan det ellers nok være at CV'en skød en torpedofart lige et par hundrede meter. Nej, hvor det gik hurtigt og drengene jubede lige indtil tændrørene blev smidt op igennem motorhjelm. Så var det ikke så sjovt mere.

Tænk, hvad små brødre igennem tiderne har været med til af farlige ting. Hvor mange af dem har der mon ikke været ild i? Hvor mange har ikke siddet i en eller anden forsøgsbil eller en hjemmelavet satellit i toppen af en lade? Hvor mange små søskende er blevet hejset op i flagstangen som Emils lillesøster Ida? Hvor mange forskrækkelser har søskende i det hele taget ikke givet hinanden igennem barndommen?

Man kan godt forstå, at forældre, der selv har haft søskende, er betænkelige ved at lade deres egne børn være alene hjemme. „De slår hinanden ihjel,“ siger de med et glimt i øjet. „Vi ringer lige hjem og hører, om de har brændt hytten af.“

Uden søskende eller andre rivaler i den nærmeste omgangskreds, som man kan øve sig på i livets op- og nedture, går det ikke med udviklingen af indlevelsesevnen og den passende tilsidesættelse af egne behov. Det er sundt at mærke, når nogen stiller krav, og hvis enebørnene ikke på egen krop oplever, at de må stå i skyggen af andre ind imellem, skævvrides deres selvforståelse i egoistisk retning.

Ved at forlange noget af et barn og mene det fuldt ud, giver man faktisk barnet en accept og en værdighed, som det ville være fattig foruden. Søskende hjælper hinanden med at skabe en normal sund gensidighed og respekt for andre, og det har vi brug for i et demokratisk samfund.

BØRN UDEN VENNER

Spørgsmål fra en forælder: *Hvordan går man ind og hjælper de børn, der ingen kammerater har?*

At blive holdt uden for de andres vennekreds, at stå ude i „kulden“ og se på at de andre har det sjovt, er en næsten umenneskelig hård prøve i enhver barndom. Alle har vi oplevet at stå på gloafstand af de andres hygge og latter. Alle har vi selv været med til at holde nogen udenfor, fordi vi ikke gad at have dem med. Og så er det jeg kommer til at tænke på Mogens:

Mogens gik meget alene i frikvarterene, ikke sådan at vi opfattede det som et problem for ham. Han gik bare for sig selv og ingen kunne finde på at spørge ham, om han ville lege. Der var jo gået så meget forud for eventuelt at spørge. Det, der var sjovt for de andre, var ikke sjovt for Mogens. Han var i de andres periferi, ude i yderkredsen, derude hvor man kun var tilskuere til flokkens morsomheder. Men nu var det sådan, at deres morskab ofte var vendt mod ham, og det, de var enige om at gøre mod Mogens, var han ikke med til at bestemme noget om. Han var bare luft for dem og stod og tog imod uden at kunne gøre modstand. Engang imellem flygtede han ind på toilettet eller løb væk fra skolen. Ingen ville have ham som ven. Ingen betroede sig til Mogens. Det, der var i centrum for ham, var ikke det, der var i centrum af flokkens verden. Mogens kunne lide at gå med levende små dyr i lommen, og man havde set ham lege med en mus. Muse-Mogens blev han kaldt, og sådan en leger man ikke med. De andre vidste ikke, at de var onde mod Mogens, de anede det; men kunne ikke trække ham ind i deres midte. Han kunne finde på at komme med slik til dem alle sammen, købe dem for en dag eller to, så længe han havde penge. Ligesom når man fodrer ænder. Men når fodret var opbrugt tog de afstand igen. Hvis der kom en ny i klassen, var Mogens den, der først forsøgte at fange den nye i sit net; men efter kort tid fik flokken den nye vænnet af med at opsøge Mogens. Den kolde kreds omkring Mogens var blevet udvidet med endnu et medlem.

Da Mogens gik i børnehaveklasse kunne vi iagttage, at han var ekstremt passiv, hjælpeløs, kluntet, uselvstændig og ofte meget modløs. Engang, hvor jeg havde aftalt med pædagogen, at jeg ville observere hans adfærd, gik det rent galt for ham. Midt i et forsøg med vand, som han lavede sammen med to andre drenge, kom pædagogen til at råbe til ham, at han skulle passe på ikke at komme til at vælte et glas, der stod på kanten af bordet. Mogens reagerede ved at styrte ud af klassen og over i cykelskuret, hvor han hulkende fremstammede til pædagogen, der var løbet bagefter, at han ikke ville gå i skole mere. Han ville væk fra det hele; men han var også bange for at komme hjem til sine sure forældre. Hans forældre havde ifølge pædagogen udtrykt, at de var meget frustrerede over drengens manglende modenhed, og at de derfor ofte skældte ham ud og straffede ham, for at han kunne komme til at klare sig bedre. De havde ved flere lejligheder tilkendegivet, at de så sig nødsaget til at være meget truende i deres opdragelsesmetode, og at de straffede ham både med slag og ved at råbe efter ham. De gjorde det i en god mening for at forbedre ham, sagde de. Mogens brød sig ikke om at være i skolen; men han brød sig heller ikke om at komme hjem og opleve truslerne. Derfor var det en naturlig forsvarsmekanisme at flygte ud af feltet.

Hvis et barn således møder barrierer i hjemmet, i børnehaven, i skolen eller i fritidsinstitutionen, kan flugtmekanismen enten forme sig som en drastisk forsvinden eller ved en udpræget indadvendthed. De andre børn kan være hårde meddommere på en sådan adfærd, og uden dem kan vi jo vanskeligt finde en ven til Mogens. Udefra set oplever man et meget splittet barn med stærke følelsesladede spændinger, der udløses i en flugtaadfærd forbundet med angst, modløshed og usikkerhed. Drengens følelsesmæssige uro, det permanente negative pres fra skolen og fra hjemmet danner et fundament for stive handlingsmønstre og denne fastlåsthed omsættes i en selvopfyldende profeti: *„Ingen kan li' mig, og jeg kan ingenting.“* Når man som Mogens befinder sig i en konstant dobbelttild, såvel hjemme som ude, overlever man ved at vende

tilbage til tidligere udviklingstrin. Men det uheldige er, at præcis når han opfører sig barnligt fx ved at flygte, reagerer omgivelserne negativt: „Hvor er han barnlig?“

Der er ingen lette løsninger i de her tilfælde. Man må tænke sig grundigt om i forhold til hvert eneste af de mange børn, som er kastet uden for fællesskabet. Mange af de drenge, som ingen vil lege med, er meget rastløse, aggressive og destruktive i deres adfærd, og det komplicerer den nødvendige indsats. Vi kan som voksne udenforstående i virkeligheden gøre meget lidt, når børn oparbejder deres hierakier og fryser nogen ude. Vi kan snakke med klasser og grupper om mobning og sammen opstille nogle regler og principper for social adfærd, men vi kan aldrig komme til at diktere deres følelser. Vi kan ikke tvinge børn til at have sympati for et bestemt barn, ligeså lidt som man kan forme voksnes følelser. Men vi kan arbejde hårdt med at udvikle den etiske tænkning hos børnene ved at gøre ting sammen med dem og give dem opgaver, som kun kan løses i et samarbejde og ved gensidige forpligtelser. Mogens' chance ligger i, at de voksne både tager hensyn til og drager omsorg for individet, samtidig med at de udnytter fællesskabets muligheder. Vi skal ikke måle børns sociale egenskaber og lægge deres tolerance ind på en skala fra et til ti. Vi skal ikke evaluere, hverken nogen vi kan li', eller nogen vi har medlidenhed med, så ender det med sindelagskontrol og stereotype opfattelser af vore menneskelige facetter. En „målestok“ kan bruges i forbindelse med quiz-programmer, faktaviden og præcise færdigheder, men ikke til at fremme børns etiske forståelse. Hvis vore børn skal lære at tage hensyn til andre end sig selv, lære at sætte sig ind i, hvad andre tænker, hvorfor man kan have en helt anden opfattelse af livet – kræver det en undervisning og en opdragelse, hvor børnene møder det fremmede sammen med voksne, der viser vejen. At få godt begyndt i hjemmet, i dagplejen, i børnehaven og i skolen er at få godt begyndt med at lære respekten for den enkelte i fællesskabet. Vi har hårdt brug for mennesker, der kan tale sammen, og jeg tror, at børn har et anlæg for at udvikle ansvar og medansvar for sig selv og helheden.

Den konkurrenceånd, der blæser ind over børnene i vor tid, den tænkning, at vore børn skal fremdrives til at være på niveau med de øvrige europæiske elitebørn, er ikke en garanti for nogen som helst kvalitet. Vi kunne let gå hen og få en fremragende elite uden social begavelse, hvis det projekt lykkes. Men hvad med Mogens og de andre børn i periferien? Medmenneskelighed er et anlæg, vi skal udvikle hos børnene, det er ikke noget, der bare kommer af sig selv. Samtalens og samværrets mulighed bliver den dannende paraply, vi kan spænde ud over børnene, også de selvcentrerede sig-selv-nok børn. Individualismens spøgelse vil presse flere børn ud i yderkredsen, fordi det efterhånden opfattes som legalt at fravælge de skæve. Der er børn, som synes, de kan tillade sig at mobbe andre børn, fordi deres forældre har fortalt dem hele livet, at de først og fremmest skal tænke på sig selv. Disse full-room service-børn er oplært med den livsindstilling, at de er verdens navle, at de er perfekte; men de har ikke lært at tage hensyn til andre.

At være med i en flok, der holder et andet barn ude, kan også være en beskyttelse af egne svagheder og betingelsen for at være med de stærke. Derfor er den kolde kreds af børn, der stimulerer sammen om et outsiderbarn eller presser det ud på toiletet i frikvarterene en yderst sammensat gruppe af stærke ledere, små tyranner og meget stausvage børn. Alt for meget af den giftige hårdhed, der er udbredt i skolegården eller i institutionen, har vi som voksne ikke en skygge af chance for at forhindre. Vi ved, det foregår, men at gribe børn på fersk gerning er noget andet. Vi skal som voksne altid stoppe destruktion, også når det gælder destruktiv psykisk hetz mod et sagesløst barn. Vi skal markere vores afstandtagen til dét, der foregår.

Den milde grad af drilleri, den der hører til barndommens pegefingreland, den der med at de andre fniser, når man har fået nye bukser, skal man ikke altid blande sig i. Den klarer børnene som regel selv. Det gør meget ondt på den, det går ud over lige i farten, og piger kan være spidsfindigt grusomme i den henseende til at nedgøre hinandens udseende og tøjstil. Ofte er det den stærke i klassen, der dominerer de andres syn på det tilladte. Piger laver deres barske TOP-TI-liste over, hvem de er bedste-veninder med. „Best friends

for ever“ hedder det på pigesprog. Og der er nogle piger, som aldrig figurerer på disse lister, fordi de ser forkerte ud, fordi de går til de forkerte ting, og fordi de tjener det formål at være syndebug for de andres sammenhold. At overleve med alle odds imod sig, at klare den psykologiske svingdør i pigelandets kulde- og varmegrader, er at vokse sig stærk nok til at finde de andres svagheder og tage til genmæle. Piger og drenge, der bliver holdt udenfor, er meget afhængige af at have et bagland, som man kan snakke med om de her flokmekanismer. At fortælle om, snakke med nogen om barndommens brandsår er en vigtig vej ind i et stærkt alternativ og en vej ind i en aktiv modstand mod det, der foregår. Har vi selv et barn, der er kommet i klemme, kan vi sjældent blande os direkte i konflikten, men støtte barnet i at finde alternative kontakter og sørge for at lytte til de signaler, det udsender om det psykiske miljø i børnelandskabet. Nogle gange er det mere dyrisk brutalitet, vi må lægge øre til end en gengivelse af respektfuld omgang med det forskellige.

Hvis Mogens er vores egen dreng, er det vigtigt, at vi holder op med presse ham, til mere end han kan i forhold til sin modenhed. Hvis vi hele tiden siger til ham, at han burde kunne finde ud af det her og det her, være en stor dreng, ikke være så barnlig – vil han hele tiden føle sig forkert. Stop truslerne! Lad pegefingern hvile og lad Mogens være Mogens! Der findes ikke børn, som har en forkert udviklingshastighed; men der findes indslusnings- og optagelsesbetingelser, der fremmer opdelingen i rigtige og forkerte børn. Hvis dit barn er 8 år og foretrækker at lege med 4-årige, er den bare ikke længere. Dit barn har behov for den tryghed sammen med de små. Du kan heller ikke forhindre, at din dreng hellere vil lege med dukker end med et maskingevær. Hvis du tvinger maskingeværet ned i hans hænder, skal du ikke blive forbavset over, at han i sit indre giver det „en kjole på“. Vi kan tvinge børn til meget i det ydre, men vi kan ikke tvinge dem til at mene noget bestemt inden i sig selv. De skæve børn har brug for en voksenalder, en bedsteforælder, en far, en mor, som de kan betro sig til, en god ven, som forstår skævhedens underlag, men først og fremmest har de brug for en god lytter og en, der går ind i eller ned i barnets tempo. Der findes børn, som kan skyde en vældig fin „skildpaddefart“ og som udvikler sig derfra; men de bliver aldrig til „turboharer“. Et skævt barn har brug for et acceptspejl og ikke et fordømmelsesblik fra et diagonalt fugleperspektiv. Et skævt barn er kun skævt så længe vi sammenligner det med de lige børn. Hjælp dit barn med at knuse troldspejlet:

*„Da det blev vinter frøs han til is
elendighed, nød var hans liv
men ved lærkernes sang
fik han brusende fjer
svømmede rundt imellem siv
og hvad ku' han se i det klareste vand?
sig selv en svane så smuk
slå øjnene op slå vingerne ud
slå øjnene op og vinger ud.“
(8)*

KAMMERATER PÅ EN TAGRYG

Hvis du vil finde belæg for, at børnene har det bedst med hyppige skift af lærere og nye klassekammerater, kan du sagtens i det skotske og engelske skolesystem finde „beviser“ for denne antagelse. Det farlige ved at tage på studietur til udlandet kan bestå i, at man kun observerer tingenes yderside og måske leder man efter bekræftelse på de fordomme, man gik rundt med inden afrejsen. Den førviden vi har, bestemmer den erkendelse, vi kommer frem til. Jeg tror ikke på filosofien bag udskiftningsmodellen. Når børn er så dygtige til sceneskift i leg og læring, skal det først og fremmest ses ud fra, at de har lange og tunge venskaber og en stabil baglandssnor, som de kan hænge deres livserfaringer til tørre på. Udskiftningsdillen breder sig i vort samfund. Vi skifter børn, deler børn, deler ansvar, deler koner, skifter arbejde, skifter hjem, skifter pengeinstitut, skifter stationer, står af og står på i det moderne ræs fremad mod nye skift.

For at det hele kan gå op i en højere enhed, indfører vi et nationalt, men meget betænkeligt eksperiment, der hedder ansvar for egen læring i kombination med vejledning på en sidelinje og tror så, at børnene udvikler livskompetencer til udskiftnings-samfundet. Den holder ikke en meter! Opmærksomheden er flyttet fra den betydning, der ligger i overleveringen af et givet indhold til at lære at lære.

Processen er vigtigere end produktet. Ned med læreren og de voksne, der har noget på hjertet og op med den ønskeopfyldende selvcentrering. Hvis dette betænkelige projekt fortsætter, ender vi med at indgyde den opfattelse i børnene, at individets følelsesmæssige behag er det vigtigste i verden, og det er det ikke. Det er ikke alt det, der foregår i skolen, i fritiden og i hjemmet, der skal være lystbetonet. Der er simpelthen ting, som børn skal lære, fordi vi voksne finder det vigtigt. Vi har nogle værdier at overføre til den næste generation: vores kulturhistorie og vore demokratiske traditioner.

Det står ikke til diskussion om børn skal høre om vikingetiden og den danske middelalder. Det skal de! Og det skal de, for at de selv kan forstå, hvem de er. Vedstår vi os ikke det tunge, blæser børnene væk, og mister deres kulturelle identitet. Det tunge, det byrdefulde i livet starter bl.a. med en god kammerat, en god veninde. En mor har givet mig følgende tekst fra et poetisk dyk ned i datterens dagbog, der kan vise, hvad et langt venindeskab betyder:

Fra dagbogen: Til min bedste veninde Sara!

*Sara fire jeg kun tre
legen bare starter
mange ting der nu skal ske
ud og ind vi farter
jo for i mit legehøjs
lever vi i sus og dus
hundreder af gæster
alle sammen fester.*

*Kun vi to har styr på alt
bor i hver sin ende
af et bord vi deler halvt
åbner så en kende
vores vindue meget tit*

for vi skal jo snakke lidt
om hvordan vi har det
er vi lidt aparte?

Vi på kæphest red i dag
spring var på programmet
det er en alvorlig sag
vi har grimen strammet
træ og pæle er sat op
og så gik det i galop
over stok og stene
huhej – vi ku' bene.

Mange folk som køber ind
mælk, karton og flasker
i butikken kan man find'
havregryn og tasker.
Cornflakes over disken flød
ost og så en liter sød
pakkes ind vi leger
at vi varen vejer.

Så til søs i dag vi står
jeg kaptajn på skuden
Sara er så spændt hun går
kigger ud af ruden
fra kahytten fisk hun ser
rød- og grønspætter er her
alle spættestimer
fiskes op i timer.

Skattekort i skovens leg
huler bliver bygget
madkurv tæpper dig og mig
vi to piger har hygget
os på denne sommerdag
mange poster ska' vi ha'
gemmes godt og sikker
overalt de ligger.

Turtles-tyggegummi vil
vi så gerne tygge
proppe hele munden til
hvem mon gi'r et stykke?

*Klistermærker fler' og fler'
fylder æsken mer' og mer'
ordne – bytte – tygge
det er bare lykke.*

*Nisser kommer frem fra skjul
bor i vindueskarmen
fra den første og til jul
får den hele armen
sne på banen – huleleg
tror man på dem eller ej
de er vores venner
vi dem alle kender.*

*Nu er vores største hit
flotte barbiedukker
maden laves af cenit
uden mel og sukker
vi har møbler – swimmingpool
smarte dress i sort og gul
ryddes først af vejen
efter dag med legen,*

*Når vi har for mange ting
slæbes ud til vejen
kasser borde rundt omkring
sælges alt fra legen
men plakater laves først
også drikke mod tørst
bliver vi mon rige
det er svært at sige.*

*Vi har haft en skræk'lig dag
endte er drømmelegen
fantasier ligger bag
hvad mon kom i vejen?
Tårer faldt på vores kind
for bedrøvet var vor sind
tiden vi ej glemmer
minderne vi gemmer.*

*I min dagbog står der blot
på de sidste blade
at vi to har haft det godt*

*næsten altid glade
VENSKAB er det bedste ord
for enhver på denne jord
vi to blev veninder
tak for disse minder.*

*Knus og kram fra
din allerbedste veninde*

Det er bag sådanne strofer, at man aner betydningen af at have haft et langt venskab, én man kunne dele det hele med, én man kunne synge sammen med, klæde sig ud sammen med, pjatte sammen med, græde sammen med, sælge ting sammen med, gå på opdagelse sammen med og fantasere sammen med. Tænk at opleve så meget hver dag og så have nogen at dele det med.

Det er ikke sådan en veninde eller kammerat, du bare smider væk, når tingene ikke lige flasker sig efter dit eget hoved. Det er sådan én, du har leget med i dagevis, i ugevis, i årevis i haven, i legehuset, i skoven, på værelset, på loftet eller på en tagryg. I holdt både vejret og balancen der højt oppe, hvor I delte Mariekiks og hemmeligheder i et langt venskab. Legens tema vekslede. I begyndte med heltelege, fordelte roller der på tagryggen med udsigt til voksenlandet. I drog gennem fantasiens urskov og skar de værste „lianer“ til side for endelig at komme frem til kampens brændpunkt. Tagryggen var jeres elefantryk, jeres solidariske svæveplan. Piletræerne, den ufremkommelige jungle og hørsene, de glubske krokodiller og farlige gorillaer. I små ryk blev i umærkeligt ældre indeni og udenpå. I voksede jer større med fantasiens svingfjer. Senere flettede I hænder i al hemmelighed med de første kærester. Det kunne I snakke om på tagryggen. Pigernes riddere på udsigt efter jalousiens blodtørst. Legen fik en anden karakter. Drengene snakkede om pigerne og pigerne snakkede om drengene. Hemmelighederne fortsatte trods op- og nedture i venskabet. I lagde hinanden på is et stykke tid, opsøgte nye forbindelser; men kunne alligevel ikke undvære hinanden. Mødtes igen, optog de gamle minder og skabte sammen en række nye oplevelser i de blodvilde år under den kåde stjernehimmel. I delte de første erfaringer, som da I var helt små. Uden at vide det, var I hinandens grobund for et sugende rodnet. I tillagde hinanden betydning. I delte jo livet på en måde. Kunne snakke i timer om ingenting og alting. Havde en fælles klangbund. Da I mødtes som voksne, var der stadigvæk hold i den klangbund og i de betydninger. Venner på en tagryg deler mere end en øm bagdel, de deler de eksistentielle frugter, som de kan spise af resten af livet.

Børn skal ikke skifte lærere, kammerater, forældre, bedsteforældre, søskende eller klasse hvert andet eller tredje år. Børn har brug for nære venskaber og respekt for den kammerat, de veninder og de voksne man har en særlig tilknytning til. Det bør vi tage hensyn til, når der snakkes skoledistrikter, fordeling og deling af børn. Det er de lange linjer, de tunge træk i tilværelsen, den livshistoriske rodklump, der i sidste ende danner barnets dybdespor. Derfor skal vi respektere børns venskaber, sætte os ind i deres følelsesmæssige perspektiv. Ved at værdsætte barnets venskaber og nære forbindelser modner vi dem til at møde det, som vi selv lægger vægt på i tilværelsen.

Denne sammenhæng mellem respekten for barnet og tilliden til de voksnes værdier omsættes i et langt tungt udviklende fællesskab på hjemmefronten og i institutionerne. Man kan ikke automatisk lære et barn noget, men man kan hjælpe det til at ville det i sig selv, hvis man selv vil, kan og tør vise det noget, som har betydning.

*Et barn der hånes lærer foragt
Et barn der misbruges lærer selvhad
Et barn der kritiseres lærer at fordømme
Et barn der svigtes lærer mistillid
Et barn der får tæv lærer at slå
Et barn der presses lærer afmagt*

*Et barn der respekteres lærer at forstå
Et barn der opmuntres lærer selvværd
Et barn der oplever fair play lærer retfærdighed
Et barn der mødes med tolerance lærer
 tålmodighed
Et barn der har venner lærer venlighed
Et barn der er elsket og får knus lærer at føle kærlighed i verden
EFTER ALICE MILLER (9)*

EN BJER GKÆDE AF SKYER

Kære barnebarn!

Selvom du slet ikke er født endnu, vil jeg alligevel gerne skrive et lille brev til dig. Muligvis er jeg allerede borte, når du engang læser disse linier; men så er det lidt godt at tænke på, at jeg har fået sagt disse ord til dig.

Her til morgen så jeg mod øst en klar blå himmel med en række skyer i kanten ligesom en bjergkæde af sne. Himlen var magisk rød lige der, hvor solen stod op og gled blidt over i et lysegult og hvidt skær for endelig at tone ud i den skønne morgenblå himmel. Det skal være mit ønske, at du også en morgen vil kigge på en sådan vidunderlig himmel med bølgende bjerge af skyer i horisonten og tænke på, hvor heldig du er, at du får lov til at opleve dette. Ingen vil nogensinde, og ingen har nogensinde set lige nøjagtig sådan en himmel med netop denne bjergkæde af skyer i randen af sin begyndelse, som du ser den. Der findes ikke i hele verden to oplevelser, der er ens. Der findes i hele verden ikke to skyer, der er ens. Der findes ikke to morgener, der ligner hinanden. Jeg vil håbe for dig, at du vil påskønne dit eget morgenlys og lytte til naturens musik. Tyg på regnen! Snus til duggen! Lær at standse op og vær opmærksom. Kan du det med alle dine sanser, da vil du også komme frem til en fornemmelse for dig selv og få et godt liv. Nyd også de ting, der kommer på tværs af din vej. Kun den, der oplever modstand, kan finde frem til sine talenter, og dem har du sikkert mange af. Hvis du kan overvinde de ting, der går dig imod, kan du også komme frem til den indre nødvendighed i dig selv.

Kærlig hilsen din bedstefar

NOTER

1. Inge Aasted:
Godnathistorier, Hernov 1991
2. Tove Ditlevsen:
Man gjorde et barn fortræd,
Hasselbalch 1970
3. John Dewey:
Erfaring og opdragelse,
Chr. Ejlers Forlag 1977
4. Max Stougaard,
Berlingske Tidende 25.8.98
5. Johan Gottfried Herder:
„Brev til fremme af humaniteten“ 1793 fra Grunnlinjer i pedagogikkens historie af Reidar Myhre, ad Notam Gyldendal 1997
6. Jørn Lund:
Sidste udkald, Om dannelse og
uddannelse, Gyldendal 1998
7. Jens Rasmussen:
Skanning som postmoderne til
egnelsesform, DLH Aalborg 1991
8. Niels Jægerum:
Da far var lille og spiste fisk,
Krogshs Forlag A/S 1997
9. Alice Miller:
Det selvudslettende barn,
Socialpædagogisk Bibliotek 1997

BØGER OM OPDRAGELSE, SOM KAN ANBEFALES

- Thomas Armstrong: Mange intelligenser i klasseværelset, Adlandia 1999
- Matti Bergström: BARNET – den sidste slave, Socialpædagogisk Bibliotek 1992
- Marianne Brodin m.fl.: At blive sig selv, Hans Reitzel 1998
- Stig Broström: Børn virksomhed udvikling – i teori og praksis, Socialpædagogisk Bibliotek 1986
- Daniela Cecchin: Den integrerende baggrund, Børn og Unge 1997
- Barbara Dobrick: De unge og forældrene, Samtid 1994
- Howard Gardner: De mange intelligensers pædagogik, Gyldendal Undervisning 1998
- Howard Gardner: Sådan tænker børn – sådan lærer de, Gyldendal 1998
- Daniels Goleman: Følelsernes intelligens, Borgen 1998
- Pia Grünbaum: Børn og computere, Gyldendal 1997
- John Aasted Halse: Skolens sociale liv, Dafolo 1995
- John Aasted Halse: Børn har brug for ...
– om kvalitet i daginstitutionen, Børns Vilkår Forlag 1996
- Mogens Hansen: Håndværkets skole – om undervisning og læring, Kroghs Forlag 1998
- Ole Harriet m.fl. (red.): Undervisningsdifferentiering, Undervisningsministeriet 1992
- Holger Henriksen: Samtalens mulighed bidrag til demokratisk didaktik, Holger Henriksens Forlag 1994
- Mads Hermansen: Læringens univers, KLIM 1996
- Mads Hermansen: Fra læringens horisont, Klim 1999
- Hansjörg Hohr m.fl.: Æstetiske læreprocesser, Dansk lærerforening 1996
- Erik Håkonsson: Med ført hånd – om naturlig læring og læring i skolen, KVAN 1993
- Espen Jerlang (red.): Selvforvaltning – pædagogisk teori og praksis, Socialpædagogisk Bibliotek, Munksgaard 1989
- Espen Jerlang: Udviklingspsykologiske teorier, Munksgaard 1992
- Espen og Jesper Jerlang: Socialisering og habitus – individ, familie, samfund, Munksgaard. Rosinante 1996
- Bodil Johansen m.fl.: Mulighedernes barn i mulighedernes skole, Gyldendal 1995
- Jesper Juul: Et æble til læreren, Schønberg 1993
- Niels Jægerum: Da far var lille og spiste fisk, Kroghs Forlag 1997
- Grethe Kragh-Müller (red.): Samspil og konflikter, Børn & Unge 1994
- Kirsten Krogh-Jespersen m.fl. (red.): Lærer i tiden – en antologi, KLIM 1997

Steen Larsen: Den videnskabende skole, Steen Larsens Forlag 1993

Nora Lindén: Stilladser om børns læring, KLIM 1997

K. E. Løgstrup: Den etiske fordring, Gyldendal 1996

Kirsten Meldgaard m.fl. (red.): Fokus på skolestart, Billesø & Baltzer 1994

Alice Miller: Det selvudslettende barn, Munksgaard 1997

Leif Moustén: Identitet og udvikling, Leif Mousténs Forlag 1990

Bent Nabe Nielsen: Undervisning og dannelse, Gyldendal 1994

Morten Nissen: Delebørn, Nyr nordisk Forlag
Arnold Busck 1994

Arne Poulsen: Børns udvikling, Gyldendal 1996

Jens Rasmussen: Socialisering og læring i det reflektivt moderne, Unge Pædagoger 1997

Antoine De Saint-Exupéry: Den lille Prins, Bonniers Bøger 1991

Fernando Savater: Mod til at opdrage, Forum 1998

Erik Sigsgaard: Om børn og deres virkelighed, Hans Reitzels Forlag 1995

Erik Sigsgaard: Er opdragelse nødvendig,
Tiderne Skifter 1997

Dion Sommer: Barndomspsykologi, Hans Reitzels Forlag 1997

C. John Sommerville: Barndommens storhed og fald, Spektrum 1992

Storyline-pædagogikken – nye veje til tværfaglighed og undervisningsdifferentiering, Gyldendal 1994

Storyline-metoden – undervisning på fantasiens vinger, Kroghs Forlag 1997

10 bud for fremtidens skole, Det musiske udvalg, Undervisningsministeriet 1997

Ole Varming: Børneopdragelse i Danmark. Skal børn opdrages eller inddrages? Gyldendal 1997

Ole Varming: Selvværd og selvværdsudvikling, Kroghs Forlag A/S 1998

Thomas Ziehe: Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser, politisk revy 1996

Martin Østergaard: Mor er den bedste, Tiderne skifter 1997

